

**LIETUVOS PASAULIO PAVELDO VIETOVĖS KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS
(UNIKALUS IDENTIFIKAVIMO KODAS UNESCO PASAULIO PAVELDO SĄRAŠE 1137;
UNIKALUS KODAS KULTŪROS VERTYBIŲ REGISTRE 37320) VALDYMO PLANAS.
TURINIO DALIS „ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ“**

I. ĮVADAS

1. Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės (unikalus identifikavimo kodas UNESCO pasaulio paveldo sąraše 1137; unikalus kodas Kultūros vertybių registre 37320) valdymo plano (toliau – Valdymo planas) rengimo tikslas: užtikrinti veiksmingą ir darnų vertybės, Kernavės archeologinės vietovės, valdymą išsaugant jos išskirtinę visuotinę vertę dabarties ir ateities kartoms.

2. Valdymo plano rengimas atitinka Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, 82.2 iniciatyvą, Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“, 2.6.5 veiksmą, Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2020 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. ĮV-735 „Dėl Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų plano tvirtinimo“, 1.2.4. veiksmą „Užtikrinti UNESCO materialaus ir nematerialaus paveldo valdymo efektyvumo didinimą“, Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. rugpjūčio 25 d. įsakymo Nr. ĮV-700 „Dėl Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės valdymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslų“ 1–2 punktų nuostatas.

3. Valdymo plano turinio dalies „Esamos būklės analizės“ (toliau – Esamos būklės analizė) parengimo pagrindas – Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. rugpjūčio 25 d. įsakymo Nr. ĮV-700 „Dėl Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės valdymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslų“ 1 punktą ir Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės valdymo plano dalių rengimo paslaugų mažos vertės neskelbiamos apklausos būdu pirkimo sąlygų (pirkimo dokumentų) techninės specifikacijos 8.2–8.3 papunkčių reikalavimai.

4. Esamos būklės analizėje vartojamos sąvokos atitinka UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. gegužės 26 d. įsakymo Nr. ĮV-505 „Dėl UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairių patvirtinimo“, Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijoje ir Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairėse, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme, Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatyme bei kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose vartojamas sąvokas.

5. Esamos būklės analizėje vartojami apibrėžimai ir trumpiniai:

5.1. Išskirtinė visuotinė vertė – IVV;

5.2. Kernavės archeologinė vietovė, įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą (unikalus identifikavimo kodas UNESCO pasaulio paveldo sąraše 1137) – UNESCO vertybė, kuri taip pat yra suprantama kaip Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato teritorija su joje esančiomis kultūros paveldo ir gamtos vertybėmis;

5.3. Kultūros vertybių registras – Registras;

5.4. Kernavės archeologinė vietovė, įregistruota Registre (unikalus kodas Registre 37320) – Registro vertybė, kuri taip pat suprantama kaip teritorija su joje esančiomis nekilnojamosios kultūros paveldo vertybėmis;

5.5. Kernavės archeologinė vietovė – vartojama UNESCO vertybei ir Registro vertybei apibrėžti;

- 5.6. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos – Departamentas;
- 5.7. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija – Konvencija;
- 5.8. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės – Įgyvendinimo gairės;
- 5.9. Stiprybių, silpnybių, galimybių, grėsmių analizė – SSGG;
- 5.10. Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija – UNESCO;
- 5.11. Tarptautinė paminklų ir paveldo vietovių taryba – ICOMOS;
- 5.12. Unikalus kodas Kultūros vertybių registre – u. k.;
- 5.13. Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas – Rezervatas;
- 5.14. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija – Direkcija;
- 5.15. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos struktūroje veikiantis specializuotas archeologijos ir istorijos muziejus – Kernavės archeologinės vietovės muziejus.

II. KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS IŠSKIRTINĖS VISUOTINĖS VERTĖS PRISTATYMAS BEI PAGRINDIMAS

Kernavės archeologinė vietovė – tai unikalus kultūros ir gamtos vertybių kompleksas, kurio IVV¹ patvirtino UNESCO Pasaulio paveldo komitetas². 2004 m. liepos mėn. Kernavės archeologinė vietovė (Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas; angl. *Kernavė Archaeological Site (Cultural Reserve of Kernavė)*) buvo įrašyta į Pasaulio paveldo sąrašą (unikalus identifikavimo kodas UNESCO pasaulio paveldo sąrašė 1137) pagal šiuos kriterijus:

- III kriterijus: Kernavės archeologinė vietovė išskirtinai liudija maždaug 10 tūkstančių metų gyvenviečių raidą Baltijos regione. Vertybės teritorijoje yra išskirtinių panteistinių ir krikščioniškų laidojimo tradicijų įrodymų.
- IV kriterijus: Gyvenviečių planas ir išpūdingi piliakalniai yra išskirtiniai tokio struktūrinio tipo objektų raidos ir jų naudojimo ikikrikščioniškuoju laikotarpiu pavyzdžiai.

UNESCO vertybės IVV aprašas grindžiamas trimis pamatiniais principais: vertybės atitiktimi UNESCO Pasaulio paveldo komiteto nustatytiems kriterijams, vertybės atitiktimi vientisumo ir autentiškumo reikalavimams, bei vertybės apsaugos ir valdymo užtikrinimu.

UNESCO vertybės teritoriją (Rezervatą) sudaro 194,4 ha. Siekiant tinkamo jos apsaugos ir valdymo, nustatyta Rezervato buferinės apsaugos zona (2455,2 ha), kuri skirstoma į 2 skirtingo apsaugos ir naudojimo režimo pozonius: fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos.

Dabartinis Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas įsteigtas 1987 m.³ Steigiant Rezervatą siekta įgyvendinti vientiso istorinio ir kultūrinio komplekso, kurį sudarytų Rezervato teritorija su kultūrinio kraštovaizdžio elementais ir kultūros paveldo objektais bei Archeologijos ir istorijos muziejus, koncepciją.

¹ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos (angl. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*), priimtos 1972 m. lapkričio 16 d. UNESCO Generalinės konferencijos 17-oje sesijoje Paryžiuje, 1 straipsnyje įtvirtinta, kad „(...) „kultūros paveldu“ laikomi: paminklai: architektūros statiniai, monumentaliosios skulptūros ir tapybos kūriniai, archeologinės kilmės elementai ir statiniai, užrašai, urviniai būstai ir įdomybių deriniai, turintys išskirtinę visuotinę vertę istorijos, meno ar mokslo požiūriu; pastatų grupės: atskirų ar sujungtų pastatų grupės, kurios savo architektūra, savo vienvone ar vieta kraštovaizdyje turi išskirtinę visuotinę vertę istorijos, meno ar mokslo požiūriu; vietovės: žmogaus arba bendrai gamtos ir žmogaus sukurti dariniai ir vietovės, įskaitant archeologines vietas, turintys išskirtinę visuotinę vertę istoriniu, estetiniu, etnologiniu ar antropologiniu požiūriu“. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairių 49 punktą nurodo, kad „Išskirtinė visuotinė vertė – tai išskirtinis kultūrinis ir (ar) gamtinis reikšmingumas, kurio neriboja valstybių sienos. Jis yra svarbus visos žmonijos dabarties ir ateities kartoms. Todėl nuolatinė tokio paveldo apsauga yra didelis visos tarptautinės bendruomenės rūpestis. Komitetas nustato kriterijus, pagal kuriuos paveldo vertybės yra įrašomos į Pasaulio paveldo sąrašą“. Daugiau žr.: Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija. Įgyvendinimo gairės, [interaktyvus], in: https://unesco.lt/images/Pasaulio_paveldo_konvencija_ir_gyvendinimo_gaires_2016.pdf, [2022-11-22].

² Kernavės archeologinės vietovės Išskirtinės visuotinės vertės aprašas, kuriame pateikta trumpa svarbiausia informacija apie Kernavės archeologinės vietovės ypatybes, kurių visuma suteikia vietai išskirtinę visuotinę vertę, taip pat pagrįstas vietojų autentiškumas ir vientisumas bei valdymo specifika, buvo patvirtintas 38-osios UNESCO Pasaulio paveldo komiteto sesijos metu Dohoje, Katare. UNESCO Pasaulio paveldo komiteto sprendimas Nr. 38 COM 8E, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/decisions/6149/>, [2022-11-22].

³ Lietuvos Ministrų Tarybos 1987 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. 339 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos-istorijos muziejaus-rezervato įsteigimo ir kai kurių kraštotyros muziejų reorganizavimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.192733?jfwid>, [2022-11-22].

1990 m. buvo patvirtintas Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato ribų planas: suteikiamas nuolatiniam naudojimui žemės sklypas (kultūrinio rezervato teritorija) ir nustatomos šios teritorijos buferinės apsaugos zonos (Lietuvos Ministrų Tarybos 1990 m. sausio 20 d. potvarkis Nr. 19p). 2002 m. pakeisti buvusiojo Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statusas ir ribos, Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statuso pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.169660?jfwid>, [2022-11-22].

Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija rūpinasi Rezervato ir buferinių zonų teritorijų apsauga, sistemingais tyrimais, priežiūra, racionalių naudojimu ir organizuoja visą susijusią veiklą. Vietovės vientisumo ir autentiškumo išsaugojimas yra vienas iš pagrindinių Direkcijos uždavinių.

Oficialus Retrospektyvinis Kernavės archeologinės vietovės (Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato) išskirtinės visuotinės vertės aprašas (lietuvių kalba)⁴ – *Priedas I*.

II.1. UNESCO vertybės atitiktis Pasaulio paveldo komiteto nustatytiems kriterijams

Kernavės archeologinės vietovės atitiktis Pasaulio paveldo vietovių atrankos III ir IV kriterijams bei jos IVV grindžiama įrodymais⁵, kad:

- Tai vietovė, kurioje yra unikali kultūros paveldo objektų, liudijančių ilgą apgyvendinimą, sandaupa (gerai išlikusių daugiasluoksnių archeologijos objektų su archeologinėmis struktūromis ir radiniais, taip pat istorijos paveldo objektų).
- Vietovėje sukoncentruoti moksliniu požiūriu vertingi kultūros objektai (nekilnojamieji ir kilnojamieji kultūros paveldo objektai, artefaktai ir ekofaktai), kurių tyrimai suteikia žinių apie regiono raidą nuo pirmųjų gyventojų pasirodymo iki dabarties (ypatingai gyvenviečių ir laidojimo papročių bei pasaulėžiūros raidos aspektais).
- Vietovėje esantys kultūros paveldo objektai pasižymi visumos derme su gamtine aplinka ir taip pat atskleidžia, kaip, formuodamos kultūrinį kraštovaizdį, ją bendruomenės keitė priešistorėje ir istoriniais laikais.

II.1.1. Bendriausi duomenys apie Kernavės archeologinės vietovės raidą, pagrindžiantys atitiktį Pasaulio paveldo vietovių atrankos kriterijams

Ilgamečiai sistemingi moksliniai archeologiniai tyrimai, vykdomi nuo 1979 m., patvirtino, kad Kernavės archeologinė vietovė pagrįstai laikoma Lietuvos priešistorės raidos pavyzdžiu. Kernavėje jau nuo seno formavosi tam tikras regioninis centras, kuris, kuriantis Lietuvos valstybei, tapo ir vienu svarbiausių valstybės centrų. Palankios geografinės ir gamtinės sąlygos turėjo didelės įtakos šiems procesams⁶ (*Priedas 2: Priešistoriniai ir viduramžių Kernavės archeologiniai objektai*).

Ankstyviausi vietovės apgyvendinimo pėdsakai fiksuojami Neries slėnyje, kurio vaizdas praeityje buvo kitoks negu dabar: slėnio reljefas ir jame susiformavusi pelkė rodo čia buvusią senvagę, kuria Neris tekėjo greičiausiai vėlyvojo ledynmečio laikotarpiu. Vėliau, upės tėkmei suformavus dabartinę vagą, buvusios vagos gilesnėse vietose susidarė senvaginių ežeriukų. Seklesnėse vietose pelkė pradėjo formotis iškart, o minėti ežeriukai pelkėti pradėjo vėliau, kol galiausiai visiškai užako. Neris senvagė lokalizuojama išilgai slėnio atokiau nuo dabartinės upės vagos – viršutinių terasų papėdėje: ši vieta vis dar yra drėgna ir pelkėta, ir tai sudaro sąlygas geram archeologinių struktūrų, artefaktų ir ekofaktų išlikimui. Šalia dabartinio Neries kranto esanti slėnio dalis yra aukštesnė ir visuomet buvo sausesnė – joje visu priešistorės laikotarpiu telkėsi pagrindinė gyvenvietė⁷.

⁴ Pasaulio paveldo vertybių išskirtinės visuotinės vertės aprašai lietuvių kalba, Lietuvos Respublikos nuolatinei atstovybei prie UNESCO, 2017, [interaktyvus], in: <https://unesco.mfa.lt/uploads/unesco/documents/Kernaves%20retrospektyvinis%20vertes%20aprasas%20LT20170220.pdf>, [2022-11-22].

⁵ Kernave Archeological Site (Cultural Reserve of Kernave). World Heritage Center Nomination Documentation, 2003, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/uploads/nominations/1137.pdf>, [2022-11-22].

⁶ Vengalis Rokas, „Kernavė Lietuvos priešistorėje“, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, sudarytojas Dovilė Baltramiejūnaitė, Justina Poškienė, Rokas Vengalis, Gintautas Vėlius, Kernavė: Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, 2017, p. 52–61.

⁷ Ten pat, p. 54.

Kernavės piliakalniai yra bendras žmogaus ir gamtos veiklos pavyzdys. Moksliniai tyrimai atskleidė, kad Mindaugo Sosto, Pilies kalno ir Kriveikiškio piliakalniuose žmonių gyvenimo pėdsakų būta jau I t-mečio pr. Kr. Archeologinio kultūrinio sluoksnio horizontai, apimantys I t-metį pr. Kr. ir I t-metį po Kr., fiksuoti visuose tyrinėtuose piliakalniuose. Tačiau nuolatinė įtvirtinta gyvenvietė Kernavės piliakalniuose laikotarpiu iki Kristaus dar nebuvo įsikūrusi. II/I a. pr. Kr. – I/II a. po Kr. gausių apgyvendinimą liudijančių radinių aptikta Aukuro kalno piliakalnyje. Geležies amžiuje, laikotarpyje po Kristaus, Kernavės piliakalnių funkcinė raida kito: tuomet čia įrengtos sodybos dar buvo neįtvirtintos – iškyšuliai nuo likusios viršutinės terasos dalies nebuvo atskirti nei pylimais, nei grioviais⁸. Galiausiai viduramžiais, XIII–XIV a., buvo suformuotas keturių piliakalnių gynybinis kompleksas. Šiuo tikslu vykdyti didelio masto žemės judinimo darbai – iškyšuliai nuo likusios terasos atskirti giliais grioviais, reikiamose vietose supilti pylimai⁹. Nuo XIV a. pabaigos, kai Kernavė prarado ankstesnę reikšmę, apgyvendintas liko vienintelis Pilies kalno piliakalnis – jame įsikūrė Kernavės klebonija.

Ankstyviausių žmonių veiklos pėdsakų Lietuvos teritorijoje aptinkama nuo vėlyvojo paleolito vėlyvojo periodo (X–IX t-mečiai pr. Kr.) – šiuo laikotarpiu datuojamų archeologinių radinių Kernavės archeologinėje vietovėje aptinkama aukštesnėse Neries slėnio dalyse. Gana gausiai Kernavėje aptinkama mezolito (VIII–V t-mečiai pr. Kr.) periodo radinių – jie plačiai paplitę aukštesnėse ir sausesnėse slėnio dalyse, šalia upės, o kai kur ir atokiau nuo jos, vienoje fiksuotas ir įgilintas pastatas. Vėlyvesnė epocha – neolitas – paprastai siejama su reikšmingais bendruomenių gyvensenos pokyčiais (sėslumu, gamybinio ūkio įsisavinimu), tačiau Kernavėje jis fiksuojamas tik fragmentiškai. Bronzos amžiaus (2000–500 m. pr. Kr.) pradžioje gyvensena greičiausiai dar nelabai skyrėsi nuo neolito, tačiau po sunkiai identifikuojamo apgyvendinimo periodo subneolite ir neolite, bronzos amžiaus pėdsakai Kernavėje paliudyti net dviem kapinynais, kurie datuojami X a. pr. Kr. – III a. pr. Kr.¹⁰.

Rytų Lietuvoje ryškūs apgyvendinimo sistemos pokyčiai fiksuojami nuo II a. po Kr.: tada per trumpą laiką apleidžiamos gyvenvietės piliakalniuose ir kuriamasi jų papėdėse bei naujose vietose toliau nuo jų¹¹. Kernavėje tuometiniai gyventojai įsikuria atskirose sodybose Neries slėnyje. Pokristinio geležies amžiaus gyvenvietė Kernavėje laikoma ne tik gera bendros visos Rytų Lietuvos apgyvendinimo raidos iliustracija, bet, pagal šiuo metu turimus duomenis, ji galėjo būti didžiausia visame regione. Nepaisant gana didelio gyvenvietės užimamo ploto, gyventojų tankumas čia nė viename geležies amžiaus periode nebuvo labai didelis – ištisinis kultūrinis sluoksnis dideliame plote susiformavo per ilgą laiką iš atskirų viena nuo kitos atokiau įsikūrusių sodybviečių, kurios periodiškai būdavo perkeliamos vis į kitą vietą¹². Pasikeitė ir pasaulėžiūra: apie III a. antrąją pusę visoje Rytų Lietuvoje išplinta pilkapiai su griautiniais kapais.

Kol kas turima mažai duomenų apie viduramžių miesto formavimosi ankstyvuosius etapus, tačiau istoriniai šaltiniai liudija Kernavę buvus vienu iš pirmųjų Mindaugo Lietuvos centrų. Didžiojo kunigaikščio Traidenio laikais Kernavė buvo svarbi Lietuvos didžiojo kunigaikščio rezidencija, istoriniuose šaltiniuose paminėta 1279 m.: tais metais Livonijos ordinas įvykdė didelį karo žygį į lietuvių žemę iki pat Kernavės. Žinoma, kad XIV a. centriniam Aukuro kalno piliakalnyje buvo įsikūrusi kunigaikščio rezidencija, iš šiaurės bei šiaurės rytinės pusės ją saugojo du gynybiniai priešpiliai Mindaugo Sosto ir Lizdeikos piliakalniuose, į šiaurės rytus, Pilies kalno piliakalnyje, būta įtvirtinto papilio, kuriame gyveno amatininkai. Šiaurinėje pusėje šį keturių piliakalnių kompleksą supo Aukštutinis Kernavės miestas, į pietus, Pajautos

⁸ Vengalis Rokas, Vėlius Gintautas, „Kernavės piliakalnių funkcinė raida geležies amžiuje: naujos senų duomenų interpretacijos“, in: *Archaeologia Litwana*, 2019, t. 20, p. 75-115, <https://doi.org/10.15388/ArchLit.2019.20.4>.

⁹ Vengalis Rokas, Volungevičius Jonas, Vėlius Gintautas, Kuncėvičius Albinas, Poškienė Justina, Prapiestienė Regina, „Žmogus prieš gamtą: reljefo transformavimas įrengiant XIII-XIV a. Kernavės pilį ir jo sukelti eroziniai procesai“, in: *Lietuvos archeologija*, 2020, t. 46, p. 207–253, <https://doi.org/10.33918/25386514-046008>.

¹⁰ Vengalis Rokas, „Kernavė Lietuvos priešistorėje“, p. 56–58.

¹¹ Vengalis Rokas, „Old and middle iron Age settlements and hillforts“, in: *A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology*, sudarytojas Gintautas Zabiela, Zenonas Baubonis, Eglė Marcinkevičiūtė, Vilnius, 2016, p. 178–181.

¹² Vengalis Rokas, „Geležies amžiaus gyvenvietė Kernavėje: ilgalaikio apgyvendinimo atspindžiai archeologinėje medžiagoje“, in: *Lietuvos archeologija*, 2012, t. 38, p. 175–220.

slėnyje, plytėjo Žemutinio miesto amatininkų sodybų kvartalai. Penktojo, labiau nuo šios grupės nutolusio piliakalnio funkcinė paskirtis XIV a. nėra visiškai aiški: jis galėjo būti žvalgybinės paskirties arba atlikti sakralinę funkciją¹³.

Sudėtingą to meto Kernavės bendruomenės konfesinę ir etninę struktūrą liudija šiandien žinomi du skirtingas laidosenos tradicijas iliustruojantys vienalaikiai XIII–XIV a. kapinynai. Kernavės Kriveikiškio kapinyne mirusieji laidoti jau nedeginti, čia rasta daug importinių, greičiausiai slaviškos kilmės papuošalų, taip pat unikalų ir puošnių vietos juvelyrinių dirbinių. Pajautos slėnyje, buvusioje Kernavėlės upelio vagoje, tyrinėtas kapinynas, kuriame XIV a. kernaviškiai laidoti vandenyje senu papročiu – kremuoti¹⁴.

XIV a. Kernavės politinis vaidmuo ėmė silpti: iškilo Vilnius ir Trakai, kuriuose jau buvo statomos mūrinės pilys. 1365 m. jungtinė Vokiečių ordino kariuomenė puolė Vilnių, o atsitraukdama sudegino Maišiagalos ir Kernavės pilis. Sudegė ir visas Kernavės miestas. 1390 m. būsimasis Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas, kartu su Vokiečių ordino kariuomene, vėl įsiveržė į Lietuvą. Šį kartą Kernavę sudegino pati jos įgula. Pilys piliakalniuose ir miestas Pajautos slėnyje niekada nebebuvo atstatyti. Didžioji dalis gyventojų, matyt, apsigyveno kitur arba žuvo per Vokiečių ordino žygį. Svarbus viduramžių politinis, amatų ir prekybos centras nustojo funkcionavęs¹⁵.

Vokiečių ordino sunaikintas Kernavės miestas dar ilgą laiką išliko istorinėje atmintyje: dar XVII a. ketvirto dešimtmečio istoriniuose dokumentuose Pajautos slėnyje buvusi Kernavė vadinama miestu, o vėliau atsikūrusi viršutinėje Neries terasoje (dabartinėje vietoje) – tiesiog miesteliu¹⁶.

II.1.2. UNESCO vertybės teritorijoje esančios vertybės, įregistruotos Kultūros vertybių registre. Kilnojamojo kultūros paveldo (muziejinės) vertybės

194,4 ha Rezervato, t. y. į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą įrašytos vertybės, teritorijoje yra 18 kultūros paveldo (15 archeologijos, viena jų – kompleksinė, bei trys kito pobūdžio) vertybių, registruotų Kultūros vertybių registre. Vertybių apskaitos dokumentai atnaujinti 2013 m. (parengti Vertinimo tarybos aktai). Minėti kultūros paveldo objektai taip pat patenka į Kernavės archeologinę vietovę¹⁷ (u. k. 37320), Registre įregistruotą 2014 m. ir datuojamą I–XX a. po Kr.¹⁸.

Penkios archeologinės vertybės yra išsidėsčiusios Neries upės slėnyje (antsalpinėje terasoje), dešimt – viršutinėje antrojoje Neries upės antsalpinėje terasoje bei natūraliuose jos iškyšuliuose (šioje terasoje yra ir trys kito pobūdžio kultūros paveldo vertybės).

Neries upės slėnyje yra šios archeologinės vertybės:

- 1) Kernavės senovės gyvenvietė (u. k. 16316, A1477), datuojama IX/VIII tūkst. pr. Kr. – IV/V a. po Kr.;
- 2) Kernavės kapinynas (u. k. 24569, A1475), datuojamas VI–I a. pr. Kr., I t-mečio po Kr. I p. XIII–XIV a.;
- 3) Kernavės senojo miesto vieta, vad. Žemutiniu miestu (u. k. 24567, A1473P), datuojama XIII–XIV a.;

¹³ Vėlius Gintautas, „Kernavė viduramžių epochoje“, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, p. 120–129.

¹⁴ Ten pat, p. 129.

¹⁵ Ten pat, p. 124.

¹⁶ Baliulis Algirdas, „Iš Kernavės praeities“, in: *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, 13-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija, Vilnius: Versmė, 2005, p. 153–172.

¹⁷ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 2 strp., 18 p.: „Kultūros paveldo vietovė – teritorija, kuri pasižymi istoriškai susiformavusiais ypatumais, visumos darna ir (ar) derme su gamtine aplinka ir kurioje yra kultūros paveldo objektų“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15165/asr>, [2022-11-22].

¹⁸ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymo tvarka saugomų vertybių pavadinimai, unikalūs kodai, chronologija ir kita informacija pateikiama pagal Kultūros vertybių registre registruotus duomenis. *Kultūros vertybių registras*, [interaktyvus], in: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>, [2022-11-22].

- 4) Semeniškių senovės gyvenvietė II (u. k. 24574, A1483), datuojama I t-mečio po Kr. I p., XIII–XIV a.;
- 5) Semeniškių kapinynas (u. k. 37319), datuojama II a. prieš Kr. – I t-mečio prieš Kr. ir I t-mečio po Kr. sandūra, III–IV a. po Kr., XVI–XVII a.

Viršutinėje Neries upės terasoje esančios archeologinės vertybės:

- 1) Kernavės piliakalnis, vad. Aukuro kalnu, Barščių kalnu, Šventu kalnu (u. k. 3410, A1469P), datuojamas I – XIV a. po Kr.;
- 2) Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu (u. k. 3408, A1470P), datuojamas I–XIV a. po Kr.;
- 3) Kernavės piliakalnis III su gyvenvieta (u. k. 24565, A1471KP), datuojamas I–XIV a. po Kr.; kompleksinė vertybė, kurią sudaro Kernavės piliakalnio III su gyvenvieta piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, Smailiakalniu, Kriveikiškio piliakalniu (u. k. 3409) ir Kernavės piliakalnio III su gyvenvieta gyvenvietė (u. k. 24566);
- 4) Kernavės piliakalnis IV, vad. Pilies kalnu, Įgulos kalnu, Piliaviete (u. k. 3411, A1472P), datuojamas I – XIV a. po Kr.;
- 5) Kriveikiškio piliakalnis (u. k. 17191, A1478), datuojamas I tūkst. po Kr., XIV a.;
- 6) Kriveikiškio kaimavietė (u. k. 24572; A1480); datuojama XV–XVIII a.;
- 7) Kernavės, Kriveikiškio dvarvietė (u. k. 24573, A1481), datuojama XVI–XVIII a.;
- 8) Kernavės senojo miesto vieta II (u. k. 24568, A1474), datuojama XIII–XVIII a.;
- 9) Kernavės kapinynas (u. k. 24569, A1475), datuojamas XIII–XIV a.;
- 10) Kernavės senosios bažnyčios vieta (u. k. 24570, A1476), datuojama XV–XVIII a.

Dabartinės bažnyčios aplinkoje yra išsidėstę ir kiti saugomi kultūros paveldo objektai: medinė koplytėlė (u. k. 1652, AtV 663; XVIII a.), mūrinė koplytėlė-mauzoliejus (u. k. 1653, AtV 664; XIX a.) ir klebonija (u. k. 16064, AtV 1094; 1881 m.).

Per pastarąjį dešimtmetį Kernavės archeologinės vietovės moksliniai archeologiniai tyrimai patikslino Registre įregistruotų vertybių vertingąsias savybes ir chronologiją, taip pat atskleidė naujų objektų. Turimais duomenimis:

- 1) Kernavės senovės gyvenvietė (u. k. 16316) yra datuojama IX/VIII tūkst. pr. Kr. – XIV a. po Kr.;
- 2) Kernavės kapinynas (u. k. 24569) yra datuojamas X a. pr. Kr. – III a. pr. Kr.;
- 3) Semeniškių senovės gyvenvietės (u. k. 17192), datuojamos I t-mečio po Kr. I p., XVI–XVII a., teritorijoje yra Semeniškių pilkapių, datuojamų V–VI a. po Kr., vieta;
- 4) Semeniškių senovės gyvenvietė II (u. k. 24574) yra datuojama I t-mečio po Kr. I p., XIII–XIV a. Gyvenvietės teritorijoje aptiktas kapinynas upelio vagoje, datuojamas XIV a.;
- 5) Semeniškių kapinyne (u. k. 37319) aptikti II a. pr. Kr. – I t-mečio prieš Kr. ir I t-mečio po Kr. sandūros degintiniai kapai, III–IV a. po Kr. pilkapių liekanos, XVI–XVII a. kapai;
- 6) Kernavės piliakalnis, vad. Aukuro kalnu (u. k. 3410) yra datuojamas VIII a. pr. Kr. – XIV a. po Kr.;
- 7) Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu (u. k. 3408) yra datuojamas VIII a. pr. Kr. – XIV a. po Kr.;
- 8) Kernavės piliakalnis III su gyvenvieta (u. k. 24565), yra datuojamas V–XIV a.;
- 9) Kernavės piliakalnis IV, vad. Pilies kalnu (u. k. 3411), yra datuojamas VIII a. pr. Kr. – XIV a. po Kr.);
- 10) Kriveikiškio piliakalnis (u. k. 17191) yra datuojamas IV a. pr. Kr. – XIV a. po Kr.;
- 11) Kernavės senosios bažnyčios vieta (u. k. 24570) yra datuojama XIV–XVIII a.;
- 12) Kernavės bažnyčios žemių riboženkliu (u. k. 47981), datuojamas XV–XVIII a.

Kernavės archeologinės vietovės, kaip UNESCO vertybės, teritorija (194,4 ha) ir Kernavės archeologinės vietovės, kaip Registro vertybės, teritorija (284,5709 ha) – nesutampa: Registro vertybės yra didesnė, nes dalis vertybės Kernavės senojo miesto vieta II (u. k. 24568, datuojama XIII–XVIII a.)

teritorijos ir Semeniškių senovės gyvenvietė (u. k. 17192, datuojama I t-mečio po Kr. I p., XVI–XVII a.) yra išsidėsčiusios už Rezervato ribų. Į Registro vertybės (Kernavės senojo miesto vieta II) teritoriją patenka Kernavės bažnyčios žemių riboženklis (u. k. 47981), kuris yra už UNESCO vertybės (Rezervato) teritorijos ribos (*plačiau žr. dalį III.1; Priedas 3: Planas 1*).

Nuo 1979 m. vykstančių sistemingų archeologinių tyrimų metu Rezervate ir jo apylinkėse rasta ir Kernavės archeologinės vietovės muziejaus rinkiniuose sukaupta per 40 tūkstančius eksponatų, dalis kurių eksponuojami specializuotame Kernavės archeologinės vietovės muziejuje¹⁹.

Kernavės archeologinės vietovės muziejuje taip pat saugomi radiniai iš susijusių, apylinkėse esančių archeologinių objektų tyrinėjimų. Pavyzdžiui, 2009–2010 m. ir 2013–2014 m. atlikti Kernavės apylinkių Neries pakrančių žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kurių metu identifikuotos naujos archeologinės vietos Neries slėnyje ir 4 buvusių ežerų pakrantėse. Jose aptikta kultūrinių sluoksnių ir įvairių laikotarpių (paleolito, mezolito, neolito, ankstyvojo bronzos amžiaus, I t-mečio ir II t-mečio pradžios) radinių, susijusių su gyvenamąja ir ūkine to meto bendruomenių veikla. Iš viso Neries pakrantėse nuo 2009 m. aptiktos net 45 naujos archeologinės vietos atskleidė, kad išsamiau tyrinėtoms Kernavės priešistorinės gyvenvietės iliustruoja žymiai platesnio regiono Neries slėnio įvairių priešistorės laikotarpių apgyvendinimo kraštovaizdį²⁰.

Visos šios nekilnojamosios ir kilnojamosios (muziejiniai rinkiniai) kultūros vertybės pagrindžia ir sudaro UNESCO vertybės IVV.

II.2. Kernavės archeologinės vietovės IVV atitiktis vientisumo ir autentiškumo reikalavimams

II.2.1. Atitiktis vientisumo reikalavimams

UNESCO vertybę sudaro kultūros paveldo vertybės, bylojančios apie nenutrūkstamą 11 tūkstančių metų žmogaus gyvenimą ir atskleidžiančios įvairius Kernavės archeologinės vietovės raidos etapus. Kultūros paveldo ir gamtos vertybės nuosekliai liudija vietovės raidą nuo seniausių laikų iki XX amžiaus. Visa archeologinių tyrimų metu surasta medžiaga (archeologiniai radiniai – artefaktai ir ekofaktai) yra saugoma ir eksponuojama Kernavės archeologinės vietovės muziejuje.

Paskutinio ledynmečio metu susiformavęs reljefas, įspūdingi upių slėniai, piliakalniai ir kiti archeologiniai bei kito pobūdžio paveldo objektai sudaro vientisą gamtos ir kultūros vertybių visumą, o tūkstantmečiais gamtos ir žmogaus pastangomis formuotas kultūrinis kraštovaizdis iki šių dienų buvo palyginti mažai pažeistas. Kernavės archeologinę vietovę supanti vaizdinga gamta ir gamtinis reljefas taip pat prisideda prie šios vietovės vientisumo.

UNESCO vertybės vientisumo išsaugojimui svarbus buferinės jos apsaugos zonos, užtikrinančios fizinę ir vizualinę vertybės apsauga, įteisinimas. Buferinė apsaugos zona atriboja Rezervatą nuo bet kokio neigiamo už jo ribų vykdomos veiklos poveikio.

Šiuo metu ekonominė veikla plėtojant žemės ar miškų ūkį, taip pat paslaugų infrastruktūrą buferinėje zonoje esančiose žemės valdose nedaro ženklesnio neigiamo poveikio kultūrinio kraštovaizdžio vientisumui.

II.2.2. Atitiktis autentiškumo reikalavimams

Kernavės archeologinės vietovės atitiktis vientisumo reikalavimams tiesiogiai susijusi su jos autentiškumą liudijančiais įrodymais. Istoriskai ekonominė veikla ir statybos Kernavės archeologinės vietovės teritorijoje padarė nedidelį poveikį jos autentiškumui. Šiandien Rezervato teritorijoje atliekama

¹⁹ Daugiau žr.: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*.

²⁰ Vėlius Gintautas, „Kernavės archeologinių tyrimų istorija“, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, p. 46.

veikla nukreipta į naujų vertybių paiešką ir mokslinius tyrimus, į vertybių priežiūrą, išsaugojimą ir eksponavimą.

1390 m. karų su Vokiečių ordinu pasekmėje žlugus viduramžių miestui, gyventojai kūrėsi toliau į šiaurę, viršutinėje antsalpinėje Neries upės terasoje, dabartinio Kernavės miestelio vietoje. Tokiu būdu priešistorinių gyvenviečių kultūriniai sluoksniai, laidojimo vietos, viduramžių palikimas atsidūrė po sąnašų sluoksniu ir išliko nepažeisti iki mūsų dienų.

Sisteminiai moksliniai archeologiniai tyrimai Rezervate ženkliai papildė turėtas žinias apie UNESCO vertybę ir suteikė kokybiškai naujų duomenų jos IVV pagrindimui. Vykdamas mokslinių tyrimų programą, Kernavėje kone kasmet surandama naujų, iki tol nežinotų įvairių laikotarpių archeologinių vertybių (gyvenviečių, laidojimo vietų), kurios suteikia galimybę pažinti beveik visą žmogiškosios veiklos šiame regione raidą, pradedant pirmaisiais šiuos kraštus pasiekusiais akmens amžiaus medžiotojais ir baigiant šiandiena. Atliekant mokslinius archeologinius tyrimus, sistemingai taikomi nedestrukciniai ir mažai destruktiniai tyrimų metodai. Ardomaisiais metodais tėra tyrinėta tik apie 0,74 % Rezervato teritorijos, nė viena archeologinė vertybė nėra visiškai ištirta. Taip pat plačiai taikomi geofiziniai archeologinės vietovės tyrimai bei laboratoriniai tikslųjų ir gamtos mokslų metodai. Tai sudaro sąlygas gauti kuo daugiau mokslinės informacijos taikant nedidelės apimties ardomuosius archeologinių tyrimų metodus.

Nuo 1995 m. Kernavės archeologinės vietovės muziejuje veikia radinių konservavimo ir restauravimo laboratorija, kuri užtikrina muziejinių vertybių (archeologinių radinių – artefaktų ir ekofaktų) išsaugojimą.

Laikantis kultūros vertybių apsaugos ir priežiūros metodų, nuo 1985 m. atlikti įvairūs UNESCO vertybės išsaugojimo darbai, kurie buvo atlikti nepažeidžiant vertybės autentiškumo.

II.3. Kernavės archeologinės vietovės suvokimas

IVV suteikia Kernavės archeologinei vietai tarptautinę svarbą, tačiau Pasaulio paveldo vietų IVV išsaugojimui nemažiau svarbus jos verčių suvokimas nacionaliniame kontekste²¹. UNESCO vertybės IVV grindžiama kultūrinėmis vertėmis, kurios yra atskleidžiamos moksliniais tyrimais ir taip pat glūdi emociniuose visuomenės ryšiuose su vieta. Šiuolaikinės socialinės-ekonominės vertės atskleidžia, kaip visuomenė palaiko vietovės vertę – į tai svarbu atsižvelgti priimant sprendimus dėl vietovės valdymo²².

Vietovės supratimą, kuris svarbus kultūriniam tapatumui, sąlygojo tai, kad Kernavė visuomet sieta su valstybingumo lopšiu bei pirmąja Lietuvos sostine. Dar XVI a. Lietuvos metraščiuose (legendinė Bychovco kronikos dalis) užrašyta legenda apie lietuvių kilmę iš romėnų, kurioje Kernavė įvardinta pirmąja Lietuvos sostine ir vienu svarbiausių senojo lietuvių tikėjimo centrų, taip pat XIX a. romantizmo idėjos Kernavę iškėlė kaip vieną svarbiausių Lietuvos valstybingumo simbolių. Panašių idėjų vedini XIX a. II p. pažintines ekspedicijas rengė ir aprašė pirmieji Kernavės piliakalnių tyrinėtojai. Romantizmo epochoje suteiktas piliakalnių vardais – Aukuro kalno, Pilies kalno, Mindaugo Sosto ir Lizdeikos – piliakalniai šiandien žinomi ir mokslinėje literatūroje, ir visuomenėje²³.

Panaši senosios Kernavės vizija įsitvirtino Pirmojoje Lietuvos Respublikoje. Po 1920 m. spalio 9 d. Kernavė atsidūrė vos už kilometro nuo Lenkijos Respublikos sienos, taigi tuomet kaip niekada buvo aktuali lietuviybės sklaida, gajūs siekiai atgauti Vilniaus kraštą. Būtent šių tikslų siekė kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą Kernavėje tuomet puoselėję pradžios mokyklos mokytojas Juozas Šiaučiūnas ir kunigas Nikodemas Švogžyls-Milžinas. J. Šiaučiūno pastangomis 1930 m. gruodžio 28 d. Vytauto Didžiojo metinių proga Kernavės pradžios mokykloje buvo atidarytas krašto muziejus (Kernavės

²¹ Feilden Bernard M., Jokilehto Jukka, *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*, Rome: ICCROM, 1998, p. 18.

²² Ten pat, p. 20–21.

²³ Penktasis – Kriveikiškio piliakalnis – buvo aptiktas tik 1989 m. Daugiau žr. *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus katalogas*.

archeologinės vietovės muziejaus pirmtakas), siekęs tautiškumo ir valstybingumo puoselėjimo tikslų²⁴. N. Švogžlio-Milžino iniciatyva buvo pastatyti parapijos namai, Geležinio Vilko paminklas, statomi kryžiai (kai kurie šių objektų yra išlikę arba atkurti), vykdoma kita visuomeninė-patriotinė veikla²⁵.

Sovietmečiu vietovės kultūrinio tapatumo vertę palaikė kultūrinio judėjimo „Romuva“ (dab. senovės baltų religinė bendrija)²⁶ veikla ir Rasų šventės: nuo 1967–1969 m. čia buvo švenčiamos pirmosios Rasos, kurios, stiprėjant tautiškumo idėjoms, imtos drausti iki pat Atgimimo²⁷.

Panašus Kernavės archeologinės vietovės supratimas visuomenėje ir šiandien yra aktualus. Pavyzdžiui, Liepos 6-osios Valstybės (Lietuvos Karaliaus Mindaugo karūnavimo) ir Tautiškos giesmės dienos šventės Kernavėje pradėtos švęsti nuo 1999 m. organizuojant tarptautinį festivalį „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje“²⁸, o čia švenčiama Rasos šventė nuo 2019 m. yra įtraukta į Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą²⁹.

Minėtina, kad 2022 m. buvo priimtas „Teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo“ pakeitimas, įteisinantis specialų teritorijos statusą „Lietuvos istorinė sostinė“. Juo Lietuvos istorinės sostinės statusas taip pat suteiktas Kernavei ir Kernavės archeologinei vietai, siekiant ateities kartoms išsaugoti unikalų kultūros paveldą ir gamtą³⁰.

Visuomenė ypač vertina išskirtinį Kernavės kraštovaizdį, kuris žymių fotografų darbuose buvo fiksuojamas jau nuo XIX a. II pusės (pavyzdžiui, Juozapo Čechavičiaus (*Józef Czechowicz*), Stanislovo Filiberto Flerio (*Stanisław Filibert Fleury*)), taip pat yra įprasminamas dailės, poezijos kūriniuose. Estetinis išgyvenimas stiprina praeities „artumo“ ir tapatumo su vieta poją. Unikalus vietovės grožis, dažniausiai lygia greta einantis su senosios Lietuvos sostinės įvaizdžiu, pritraukia gausius Rezervato lankytojus ir skatina visuomenę tapatintis su Kernave.

Mokslinis Kernavės potencialas aktualizuotas 1979 m., kuomet per pavasario atlydį nuslinkus rytiniam Mindaugo sosto piliakalnio šlaitui, prieš jo tvarkymo darbus, buvo pradėti archeologiniai tyrinėjimai. Šiandien Kernavės archeologinės vietovės panauda visuomenės poreikiams – priemonės, kuriomis visuomenei pristatoma ir į nūdienos gyvenimą integruojama UNESCO vertybės IVV – sudaro sąlygas švietimo vertei skleisti (*plačiau žr. dalį V.7*).

Kernavės archeologinės vietovės panauda kuria ir ekonominę vietovės vertę, kurią pagrindžia ne tik už renginius ar muziejų ekspoziciją surenkamos lėšos, bet ir sėkmingas savanoriško Rezervato lankytojo bilieto įvedimas 2020 metais³¹ (*plačiau žr. dalį V.3*).

Minėtos vertės sąlygoja Kernavės archeologinės vietovės suvokimą visuomenėje ir yra svarbus UNESCO vertybės IVV išsaugojimo dēmuo.

II.4. Kita informacija, svarbi UNESCO vertybės IVV pristatymui

²⁴ Poškienė Justina, Kernavės archeologinės vietovės muziejus, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus katalogas*, p. 15–25.

²⁵ Misius Kazys, „Kraštotyrininkas publicistas kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas“, in: *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, p. 1137–1141.

²⁶ Daugiau žr. *Romuva*, [interaktyvus], in: <https://romuva.lt/>, [2022-11-22].

²⁷ Trinkūnas Jonas, „Romuvių judėjimo pradžia – Kernavėje“, in: *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*, p. 463–469.

²⁸ Vitkūnas Jonas, „Gyvoji archeologija“ Valstybiniame Kernavės kultūriniame rezervate“, in: *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, p. 52–63.

²⁹ Lietuvos nacionalinis kultūros centras, „Sąvadas / Vertybės / Rasos šventė Kernavėje“, [interaktyvus], in: <http://savadas.lnkc.lt/rasos.html>, [2022-11-22], (teikėjas – Širvintų rajono savivaldybės kultūros centras, 2019, saugotojai – Širvintų rajono savivaldybė, Širvintų rajono savivaldybės kultūros centras, asociacija „Medgrinda“, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija).

³⁰ Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas, Žin. 1994, Nr. *60-1183*, Suvestinė redakcija nuo 2022-01-28, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5911/asr>, [2022-11-22].

³¹ Apie savanorišką lankytojo bilietą, daugiau žr. *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija*, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/naujienos/harum-labores-omnesque-pri-no/>, [2022-11-22].

Gamtos vertybių išsaugojimą užtikrina Rezervate įsteigtos Europinės svarbos saugomos teritorijos. Kernavės apylinkių vietovė, kurioje nustatytos 8 tipų gamtinės buveinės (6120 Karbonatinių smėlynų pievos; 6210 Stepinės pievos; 6270 Rūšių turtingi smilgynai; 9020 Plačialapių ir mišrūs miškai; 9050 Žolių turtingi eglynai; 9060 Spygliuočių miškai ant fluvioglacialinių ozų; 9180 Griovų ir šlaitų miškai; 91E0 Aliuviniai miškai) ir retosios augalų rūšies (Vėjalandė šilagėlė) buveinė, buvo patvirtintos kaip Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ dalis. Didžioji šios vietovės dalis yra Rezervato teritorijoje. Vietovėje esančios gamtinės buveinės, kurių bendras plotas apie 53 ha, teikiamos įrašyti į vieną svarbiausių gamtos apsaugą reglamentuojančių Europos Sąjungos dokumentų – Gamtos buveinių, laukinės augalijos ir gyvūnijos direktyvą, dar vadinamą Buveinių direktyva³² (*Priedas 3*).

III. VERTYBĖS TERITORIJOS IR BUFERINĖS APSAUGOS ZONOS RIBOS

III.1. Į Rezervato teritoriją ir jo buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų apibūdinimas

UNESCO vertybę sudaro Rezervato teritorija (194,4 ha) su joje esančiais kultūros paveldo objektais (vertybėmis) ir ekspozicija po atviru dangumi, ir specializuotas Kernavės archeologinės vietovės muziejus su muziejiniais rinkiniais ir ekspozicija. Rezervato teritorija saugoma ir naudojama kaip vientisas kultūros paveldo vertybių kompleksas.

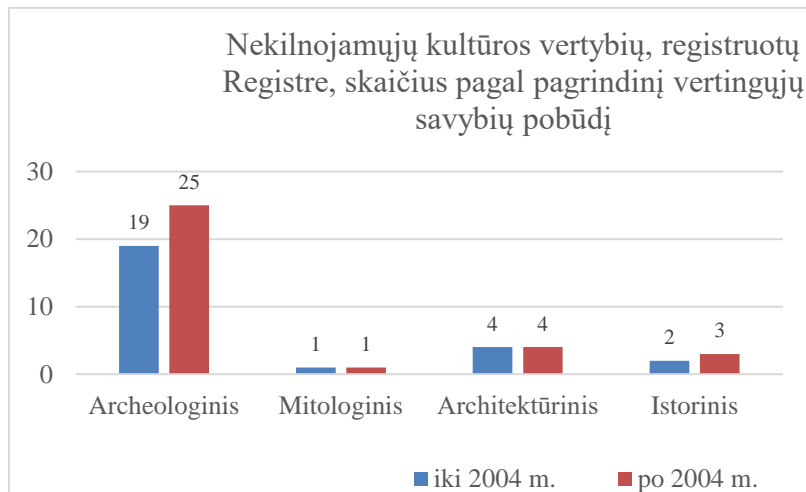
Registre, skaičiuojant unikaliais kodais, iš viso yra registruota 21 nekilnojamoji kultūros vertybė: 17 nekilnojamųjų kultūros vertybių yra archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio³³ (viena jų – kompleksinė, viena – vietovė), 4 nekilnojamosios kultūros vertybės – architektūrinio, istorinio vertingųjų savybių pobūdžio vertybių (*Pav. 1; Priedas 4, 5*).

Siekiant Rezervato teritoriją izoliuoti nuo neigiamo ūkinės veiklos poveikio ir užtikrinti bendrąją ekologinę kultūrinio kraštovaizdžio pusiausvyrą, nustatyta šios teritorijos buferinės apsaugos zona (2455,2 ha), kuri išskirta į 2 skirtingo apsaugos ir naudojimo režimo pozonius: fizinės apsaugos (118,3 ha) ir vizualinės (regimosios) apsaugos (2336,9 ha). Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualiu apsaugos reglamentu, patvirtintu Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. IV-360 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento patvirtinimo“, nustatyti kairiojo ir dešiniojo Neries krantų teritorijų (be Kernavės miestelio ir jo apylinkių teritorijos), esančių buferinės zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos režimo pozoniuose, ir Kernavės miestelio ir jo apylinkių teritorijos, esančios Rezervato buferinės zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos režimo pozoniuose, apsaugos, naudojimo ir tvarkymo reikalavimai.

³² Apie Natura 2000 teritorijas daugiau žr. *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija*, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/naujienos/kernave-natura-2000/>, [2022-11-22].

³³ Vertinant pagal pagrindinį reikšmingumą lemiantį vertingųjų savybių pobūdį.

Į Rezervato buferinę apsaugos zoną taip pat patenka nekilnojamosios kultūros vertybės ir jų dalys³⁴.

Į Rezervato buferinės zonos fizinės apsaugos pozonį patenka 3 archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio kultūros paveldo objektai ar jų dalys, į Rezervato buferinės zonos vizualinės (regimosios) apsaugos pozonį – 1 mitologinio ir 2 istorinio vertingųjų savybių pobūdžio kultūros paveldo objektai bei 11 archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio nekilnojamosios kultūros vertybės ir (ar) jų dalys (Priedas 4: Planas 1; Priedas 5: Lentelė 1).

Pav.1. Nekilnojamosios kultūros vertybės, patenkančios į Rezervatą ir jo buferinės apsaugos zoną, pagal vertingųjų savybių pobūdį.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisės aktai, reglamentuojantys Rezervato valdymą, jo sudėtį, Rezervate ir Rezervato buferinėje apsaugos zonoje esančias nekilnojamąsias kultūros vertybes – neatnaujinami. Į Rezervatą ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančios teritorijos apibūdinamos 2002 m. faktiniais duomenimis, nors vykstant archeologiniams tyrimams, atskleidžiant naujas nekilnojamąsias kultūros vertybes, į Rezervato ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų statusas ir apsaugos reikalavimai kinta:

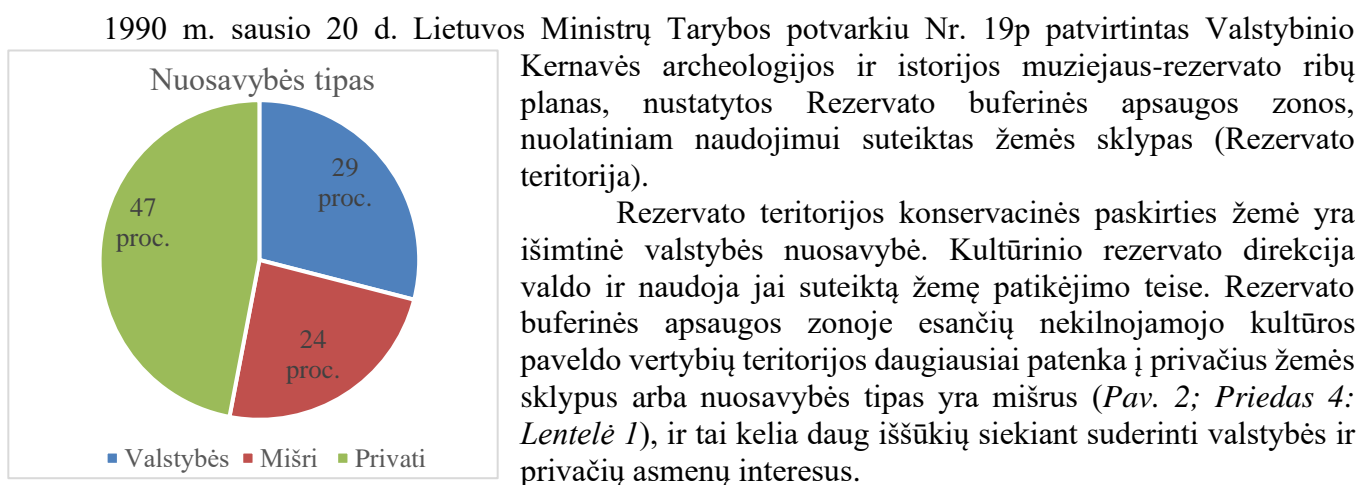
- Nuo 2004 m., kuomet Kernavės archeologinė vietovė buvo įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą (unikalus identifikavimo kodas UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė – 1137), į Registrą įregistruota Kernavės archeologinė vietovė (u. k. 37320), patenkanti į Rezervato teritoriją, Rezervato buferinės apsaugos zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos pozonius, Semeniškių kapinynas (u. k. 37319), patenkantis į Rezervato teritoriją ir Rezervato buferinės apsaugos zonos fizinės pozonį, Kernavės pilkapynas II (u. k. 37211), Mitkiškių senovės gyvenvietė II (u. k. 40973), Paalkių, Pelkių senovės gyvenvietė (u. k. 44524), Paalkių, Pelkių senovės gyvenvietė II (u. k. 44525) ir Kernavės bažnyčios žemių riboženklis (u. k. 47981), patenkantys Rezervato buferinės apsaugos zonos vizualinės (regimosios) apsaugos pozonį.
- Kernavės archeologinė vietovė, įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą (unikalus identifikavimo kodas UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė – 1137) ir Kernavės archeologinė vietovė (u. k. 37320), įregistruota Registre, yra tapatinamos, neįsigilinant į jų statusų ir apsaugos reikalavimų skirtumus. Kernavės archeologinė vietovė (u. k. 37320) buvo įregistruota Registre 2014 m., jos statusas Registre – registrinis, t. y. vietovė teisės aktų numatyta tvarka nėra paskelbta valstybės saugoma. Kernavės archeologinės vietovės (u. k. 37320) teritorija, kaip minėta, patenka ne tik į Rezervato teritoriją, bet ir į Rezervato buferinės apsaugos zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos pozonius.
- Kernavės archeologinės vietovės (u. k. 37320), įregistruotos Registre, teritorijos plotas (284,57 ha) yra beveik 100 ha didesnis nei Rezervato teritorija.

³⁴ Dalis nekilnojamųjų kultūros vertybių patenka tiek į Rezervato teritoriją, tiek į Rezervato buferinės apsaugos zonos fizinės ir (ar) vizualinės (regimosios) apsaugos pozonius.

III.2. Į Rezervato teritoriją ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų administracinė priklausomybė

Rezervatas yra Širvintų rajono savivaldybės teritorijoje, tačiau Rezervatą administruoja Direkcija. Rezervato buferinės apsaugos zonos, patenka į Širvintų rajono savivaldybės, Elektrėnų savivaldybės, Kaišiadorių rajono savivaldybės ir Vilniaus rajono savivaldybės teritorijas. Minėtų savivaldybių administracijos vykdo visas joms Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitais įstatymais bei teisės aktais numatytas viešojo administravimo, statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos funkcijas, taip pat turi priskirtas teises ir pareigas.

III.3. Į Rezervato teritoriją ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų nuosavybės teisė

Pav. 2. Nuosavybės teisės pasiskirstymas pagal tipą.

IV. UNESCO VERTYBĖS IŠSAUGOJIMO BŪKLĖS ĮVERTINIMAS IR JOS IŠSAUGOJIMUI ĮTAKOS TURINČIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ

Kernavės kultūrinis kraštovaizdis yra išskirtinės vertės ir kokybės. Jį suformavo gamtos ir žmonių veiklos sąveika: Neries upė, Neries upės žemutinio slėnio terasos ir viso upės slėnio erdvės, suformuotos gamtos ir minimaliai prisidedant žmogui pritaikytos čia gyvenusių bendruomenių poreikiams. Vietovės išsaugojimui taip pat įtakos turi tiek gamtiniai, tiek antropogeniniai veiksniai.

IV.1. Kernavės piliakalnių būklės įvertinimas

Piliakalniai yra Neries žemupio smulkiai kalvotoje plynaukštėje, dešiniojo kranto eroziniame šlaite. Pagrindinės gruntinio vandens suformuotos vietovės reljefo formos – raguvos, sufoziniai dariniai bei išnašų kūgiai. Ryškiausiai išsiskiria raguvos, tarp kurių likusiuose atragiuose ir buvo suformuoti piliakalniai. Kitos išsiskiriančios reljefo formos – sufoziniai dariniai – cirkai ir smegduobės. Tai šlaituose besiformuojančios formos, analizuojamoje teritorijoje ryškiai pakeitusios tiek slėnio, tiek ir raguvų šlaitus. Tam tikru laipsniu sufozija yra deformavusi iš esmės visus teritorijoje esančius šlaitus, jos suformuoti dariniai paviršiaus modelyje neižvelgiami tik dirbtinai pakeistuose piliakalnių šlaituose. Duomenys rodo, kad šie dariniai galėjo formuotis labai skirtingais laikotarpiais, o kai kuriose vietose minėti procesai vyksta dar ir šiais laikais. Minėtų erozinių procesų metu išplautas gruntas ties raguvų žiotimis ir erodavusių

sufozinių cirkų apačioje suformavo masyvius išnašų kūgius, kurie labai ženkliai pakeitė slėnio šlaito apatinės dalies reljefą. Visa ši dalis ištiesai yra padengta vienas su kitu persidengiančiais išnašų kūgiais, kurie sudaro beveik vientisą deliuvinę terasą. Vis dėlto, natūraliai, be žmogaus įsikišimo, tokia jų sistema negalėjo susidaryti. Griovos, jungiančios atskiras raguvas, gamtai nebūdingos, o čia jų yra net keliose vietose, todėl kelta prielaida, kad kai kurios raguvų atkarpos yra ne išplautos vandens, o iškastos žmonių, būtent XIII–XIV a. įrenginėjant piliakalnius³⁵. Pastaraisiais metais šios hipotezės patvirtintos geofiziniais metodais bei archeologinių tyrimų rezultatais.

Vidinės piliakalnių struktūros yra tampriai susijusios su jų pačių ir apylinkių geologine sąranga ir jos raida, turinčia lemiamą įtaką pačių piliakalnių būklės išsaugojimui. Paskutinis ledynas Kernavės apylinkėse paliko kalvotą moreninį paviršių (reljefą) sudarytą iš žvirgždingų priemolių. Vykstant Neries slėnio gilinamajai erozijai ir formuojantis griovoms, jos buvo nuolat drėkinamos atmosferinių kritulių ir gruntinio vandens, o perteklinis vanduo šaltiniais atsiverdavo piliakalnių šlaituose. Tokiu būdu piliakalnių pašlaitėje susiformavo upelis, o slėnis ir griovos supelkėjo. Griovų šlaituose ir jų papėdėse susiformavo deliuvio sluoksnis. Tai lemia erozinius procesus: susikaupus didelėms deliuvio, šaltiniuoto vandens įmirkusioms masėms, susidaro palankios sąlygos apatinio deliuvio masių nuošliaužoms susidaryti. Geologinėje praeityje tokios deliuvio nuošliaužos turėjo susidaryti nuolat.

Nuošliaužos stačiuose, žmonių rankomis suformuotuose piliakalnių šlaituose yra besikartojantys procesai, priklausantys nuo gamtinių sąlygų ir žmonių veiklos, fiksuojami nuo 1979 m. Per daugiau, nei 4 pastaruosius dešimtmečius, fiksuota 11 žymių 2-jų Kernavės piliakalnių šlaitų pažaidų atvejų (*Lentelė 2*). Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, būklė buvo pažeista dėl nuslinkusio grunto masyvo bei paviršinių nuošliaužų 1979, 1983, 2011 ir 2021 m. Kernavės piliakalnio III su gyvenviete piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, būklė buvo pažeista dėl vandens išplautos griovos, nuslinkusio grunto masyvo, paviršinių nuošliaužų 1999, 2000, 2002, 2011, 2012–2013 bei 2020–2021 m. Nuo 1985 m. vykdomi atitinkami piliakalnių tvarkymo darbai ir įgyvendinti 6 piliakalnių avarinės būklės pašalinimo ir tvarkymo darbų projektai. Jų metu atlikti kiekvienai situacijai individualūs sprendiniai: nestabilaus grunto šalinimo darbai, šlaitų atstatymo bei šlaitų tvirtinimo (stabilizavimo) inžineriniai sprendiniai bei hidrotechniniai sprendimai (*Lentelė 1*). Visų tvarkymo darbų metu išlikę netirti archeologiniai sluoksniai buvo išsaugoti, kultūrinio kraštovaizdžio autentiškumas išlaikytas.

Piliakalnių tvarkymo sprendiniai bei būklės išsaugojimo strategijos yra paremtos specialistų išvadomis ir rekomendacijomis, pagrįstomis tyrimų duomenimis. Nuo 1979 m. pakartotinai, rengiant ir įgyvendinant piliakalnių tvarkymo darbus, piliakalniuose atliekami geologiniai, inžineriniai geologiniai ir geotechniniai tyrimai, skirti geologinės litologinės bei inžinerinės-geologinės piliakalnių sąrangos įvertinimui bei būklės pakitimo priežasčių nustatymui. 2021 m. buvo atlikti kompleksiniai keturių Kernavės piliakalnių žvalgybiniai inžineriniai geologiniai ir geofiziniai (elektrinės tomografijos ir georadaro) tyrimai, kurie pateikė papildomą reikšmingą informaciją apie tiriamų objektų inžinerines geologines ir hidrogeologines sąlygas, įvertino esamą gruntą bei pateikė išvadas ir rekomendacijas.

Pažeistuose piliakalnių šlaituose vykdomi archeologiniai tyrimai. Grunto nukasimo darbai atliekami tik vietose, kuriose paviršinis gruntas jau yra pažeistas (įtrūkęs) ar nuslinkęs. Jei nuslinkęs gruntas yra nukasamas – jis išsklaidomas, tikrinamas vizualiai, metalo ieškikliais. Būtinai kasimo darbai maksimaliai atliekami rankiniu būdu. Esat galimybei, visas kasamas gruntas yra sijojamas. Archeologiniai tyrimai, pritaikant tinkamą jų pobūdį, vykdomi visose tvarkymo darbų zonose.

³⁵ Vengalis Rokas, Volungevičius Jonas, Vėlius Gintautas, Kuncevičius Albinas, Poškienė Justina, Prapiestienė Regina, „Žmogus prieš gamtą: reljefo transformavimas įrengiant XIII–XIV a. Kernavės pilį ir jo sukelti eroziniai procesai“, in: *Lietuvos archeologija*, 2020, t. 46, p. 207–253.

Lentelė 1. Kernavės piliakalnių pažeidimų dėl nuošliaužų ir tvarkybos darbų 1979–2021 m. darbų santrauka.

Metai	Nuošliaužos vieta	Pažaida	Pažaidos plotas (m ²)	Atlikti projektiniai sprendimai	Metai
1979	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, rytinis ir pietvakarinis šlaitas.	Nuslinkęs grunto masyvas.	2650	<ul style="list-style-type: none"> • panaudojant sunkiąją techniką piliakalnio rytinis šlaitas atstatytas ir sutvirtintas; • sutvarkytas vandens nutekėjimas jo rytinėje papėdėje (Kernavėlės upelis nukreiptas į požeminius vamzdžius); • atidengtų vietų ištisinis velėnavimas vakariniame šlaite. 	1985
1983	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, vakarinis šlaitas,	Paviršinė nuošliauža.	400		
1999	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinė pašlaitė.	Nuslinkęs grunto masyvas.	~100	<ul style="list-style-type: none"> • atliktas vandens nuvedimas drėnomis, • šlaito tvirtinimas ažuoliniais kuolais ir geotekstile; • velėnos plyšiai užpilti priemoliu. 	2003
2000	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinis šlaitas, ties gynybiniu pylimu.	Nuslinkęs grunto masyvas.	~200		
2002	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinio šlaito vidurinė dalis.	Velėnos įplyšimas.	~400		
2002	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, šiaurinis šlaitas.	Velėnos įplyšimas.	~500		
2011	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, pietrytinis šlaitas.	Nuslinkęs grunto masyvas.	360	<ul style="list-style-type: none"> • šlaito tvirtinimas geotekstilės tinklu pušiniais mediniais stulpeliais su vielos tinklu. 	2012
2011	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurės vakarinis šlaitas.	Nuslinkęs grunto masyvas.	250		
2012-2014	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinio šlaito papėdė.	Vandens išplauta griova.	300	<ul style="list-style-type: none"> • parinktos inžinerinės techninės priemonės paviršinio vandens surinkimui ir nuvedimui nuo piliakalnio viršutinės terasos. 	2015

2020	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinis šlaitas.	Įtrūkimai, besiformuojančios nuošliaužos.	250	<ul style="list-style-type: none"> ● išlygintas besideformuojančio šiaurinio šlaito paviršius, ● įrengtas drenažas ir konstrukciniai geotinklai, įtvirtinti metaliniais inkarais iki 3–4 metrų gylio, ● atkurta žolinė danga iš vietinės velėnos. 	2020
2021	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, vakarinis, pietvakarinis šlaitai.	Velėnos įtrūkimai, grunto deformacija, besiformuojančios nuošliaužos.	1510	<ul style="list-style-type: none"> ● nukastas nestabilus gruntas, ● nuošliaužų vietos užpiltos drenuojančiu sluoksniu; ● pažeistos vietos sutvirtintos geotinklu ir sustiprintos vielos konstrukciniu tinklu pritvirtinant jį metaliniais inkarais, ● atkurta žolinė danga iš vietinės velėnos. 	2021-2022
2021	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinis šlaitas.	Įtrūkimai, besiformuojančios nuošliaužos.	400		

IV. 2. UNESCO vertybės išsaugojimui įtakos turintys veiksniai

Viena pagrindinių grėsmių Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimui – **gamtinės kilmės ardomieji procesai** (*Lentelė 2*). Piliakalnių išsaugojimui didžiausią įtaką turi įvairūs atmosferos veiksniai, kurie palaipsniui keičia geologinių sluoksnių mechanines ir fizines savybes. Pasikeitusi natūrali nuogulų struktūra (nuoguloms prisigėrus papildomo vandens ir padidėjus jų svoriui) kelia nuolatinę nuošliaužų grėsmę. Tai savaime sąlygoja ir su tuo susijusius kitus ardomuosius procesus. Perteklinis vandens kiekis sukelia padidėjusį hidrodinaminį slėgį piliakalnių šlaituose, kuris skatina itin staigias grunto nuošliaužas šlaituose. Pastarosios vertinamos kaip dinaminiai reiškiniai, t. y. grunto vibracijos, kurios taip pat neigiamai veikia šalia esančių sluoksnių stabilumą. Atsižvelgiant į piliakalnių geologinę sandarą, atmosferos veiksniai sukelia solifliukciją – molingo atitirpusio, įmirkusio deliuvio sluoksnio slinktis įšalusio molingo šlaito paviršiumi žemyn. Svarbu ir tai, jog piliakalnių branduolius, t. y. natūralius gruntuos, iš viršaus ir šlaituose dengia supiltiniai kultūriniai sluoksniai – mažiau stabilūs ir lengviau įvairių veiksnių veikiami sluoksniai, kurių nestabilumas neabejotinai taip pat gali turėti įtakos piliakalnių būklės kitimui.

Dėl sudėtingo vietovės topografijoje griovų ir raguvų tinklo, gruntinio vandens įtaka vietovės būklės kitimui – minimali. Tačiau, vertinant dabartinius geologinius procesus, didžiausią įtaką piliakalnių, ypač Kernavės piliakalnio II, vad. Mindaugo sostu, išsaugojimui turėjo Kernavėlės upelis, rytinėje minėto piliakalnio pašlaitėje. Iki 1985 m. nekanalizuotas upelis, turėjęs didelį nuolydį ir didesnę, nei leistina, srovės greitį, nuolat vykdė gruntų sifozinį išplovimą. Kaip pasekmę, griova nuolat gilėjo ir plėtėjo rytinio piliakalnio šlaito sąskaita. Ši situacija suvaldyta sutvarkant vandens nutekėjimą piliakalnio rytinėje papėdėje, t. y. Kernavėlės upelis nukreiptas į požeminius vamzdžius.

Teigiamą poveikį Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimui turi nuolatiniai kraštovaizdžio formavimo kirtimai bei sanitariniai valymai, kurie užtikrina natūralios bei saugomos gamtinės aplinkos išlikimą. Nepaisant to, nekontroliuojamas menkaverčių ir invazinių želdinių plitimas gali turėti reikšmingą įtaką vietovės gamtos vertybių išlikimui. Būtina laipsniškai šalinti svetimžemės invazinės rūšies uosialapio klevo (*Acer negundo L.*) medžius ir atžalas. Laukinių gyvūnų žala vietovės išsaugojimui yra minimali, tačiau reikalinga upinių bebrų (*Castor fiber*) ir šernų (*Sus scrofa*) populiacijų reguliacija.

Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimui neigiamos įtakos turinti **antropogeninė veikla** (*Lentelė 2*) – minimali. Valstybiniame Kernavės kultūriniame rezervate yra reguliuojamas lankytojų

srautas bei sukurta viešojo turizmo infrastruktūra, kuri Rezervato lankytojų srautą nukreipia tam pritaikytais maršrutais ir pėsčiųjų takais. Taigi savaiminiai keliai neskatina vietovės erozijos procesų, vietovėje taip pat yra uždrausta bet kokia ūkinė veikla, yra ribojamas motorinių transporto priemonių naudojimas (plačiau žr. dalį V.6).

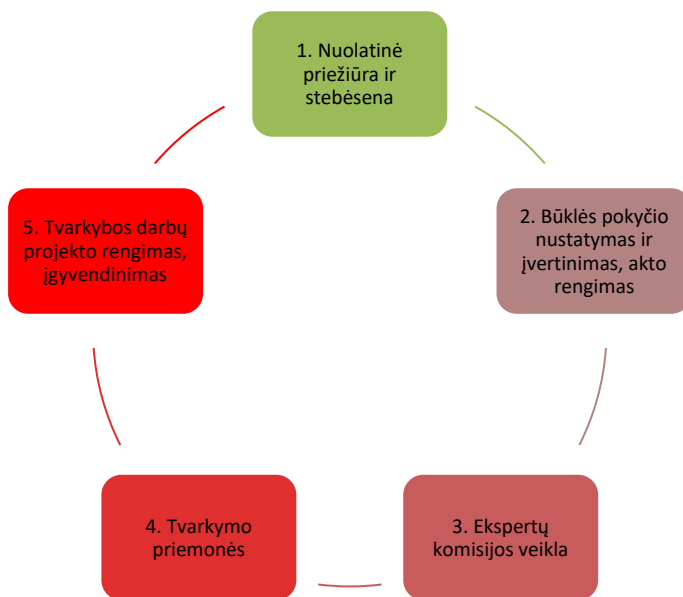
Lentelė 2. Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimui įtakos turintys veiksniai.

VEIKSNIAI	APRAŠYMAS, SITUACIJA
GAMTINĖS KILMĖS VEIKSNIAI	
Atmosferos veiksniai	Liūtys, sniego tirpsmas ir pavasarinės liūtys, sezoninio įšalo nebuvimas (dėl storos sniego dangos), vėjo erozija.
Hidrodinaminis slėgis	Padidėjęs slėgis į piliakalnių šlaitus. Gali atsirasti dėl didelio sniego kiekio ar jo staigaus tirpsmo vandenų. Padidėjęs slėgis piliakalnių šlaituose skatina itin staigias grunto nuošliaužas šlaituose.
Dinaminiai reiškiniai	Grunto vibracijos, kylančios dėl kitoje vietoje slenkančio grunto bei atmosferos veiksnių įtakos. Grunto vibracijos neigiamai veikia šalia esančių sluoksnių stabilumą.
Solifliukcija (deliuvio slinktis)	Molingo atitirpusio įmirkusio deliuvio sluoksniu slinktis išalusio molingo šlaito paviršiumi žemyn. Slinktis taip pat sukelia dideli kritulių kiekiai įvairiais metų laikais. Deliuvio sluoksniai yra lengvai įmirkstantys, o žemiau esantis molingas pagrindas yra slidus ir nelaidus vandeniui.
Supiltiniai sluoksniai (kultūriniai)	Piliakalnių branduolius, t. y. natūralius gruntuos, iš viršaus ir šlaituose dengia kultūriniai sluoksniai (supiltiniai). Tai yra mažiau stabilūs ir lengviau įvairių veiksnių veikiami sluoksniai, kurių nestabilumas neabejotinai taip pat gali turėti įtakos piliakalnių būklės kitimui.
Gruntinis vanduo	Gruntinio vandens įtaka piliakalnių būklės pokyčiams – minimali. Gruntinio vandens horizontą drenuoja griovų ir raguvų tinklas. Piliakalnio šlaituose yra tik paviršinis vanduo, besifiltruojantis deliuvio sluoksniu šlaitų apatinėje dalyje. Vandens pritekėjimas mažas.
Griovų erozija	Tekančio vandens, Kernavėlės upelio suformuotos griovos palaipsniui eroduoja, gilėja.
Laukiniai gyvūnai	Laukinių gyvūnų daroma žala – minimali, bet būtina reguliuoti upinių bebrų (<i>Castor fiber</i>) ir šernų (<i>Sus scrofa</i>) populiacijas.
Gaisro pavojus	Gaisro sauga Rezervate užtikrinama vadovaujantis Rezervato gaisrinės saugos taisyklėmis, patvirtintomis Rezervato direktijos direktoriaus 2011-06-23 įsakymu Nr. IV-15.
Menkaverčiai, želdiniai invaziniai	Vietovėje fiksuojami menkaverčiai uosialapio klevo želdynai. Reikalinga nuolatinė priežiūra – nuolatiniai kraštovaizdžio formavimo kirtimai bei sanitariniai valymai, kraštovaizdžio pievų ir pelkių tvarkymas.
ANTROPOGENINĖS KILMĖS VEIKSNIAI	
Melioracija	1966–1968 m. ir 1985–1986 m. vietovėje buvo vykdomi melioracijos darbai, tačiau, aptikus archeologinius radinius, jie buvo sustabdyti. Šiuo metu Kernavės archeologinės vietovės teritorijoje melioracijos darbai nevykdomi.
Ūkinė veikla	1987 m. įsteigus Valstybinį Kernavės kultūrinį rezervatą, Rezervate yra uždrausta bet kokia ūkinė veikla.
Lankytojai	Įtaka minimali dėl reguliuojamo lankytojų srauto bei įrengtos, atnaujinamos, pritaikomos viešojo turizmo infrastruktūros. Savaiminiai takai – naikinami.
Motorinės priemonės transporto	Įtaka minimali. Transporto priemonių eismas yra ribojamas, savaiminiai keliai – naikinami.

Elektros perdavimo linijos	Tik dalis Rezervato teritorijoje buvusių antžeminių elektros oro linijų pakeistos požeminiais elektros kabeliais, paklotais inžineriniams tinklams išskirtose teritorijose. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plane numatytos ir planuojamos inžinerinės ir susisiekimo infrastruktūrų tvarkymo priemonės. Nauji inžineriniai tinklai gali būti įrengiami inžineriniams tinklams išskirtose teritorijose, prieš tai atlikus archeologinius tyrimus.
-----------------------------------	--

IV. 3. Rezervate taikomos apsaugos, tvarkymo ir priežiūros priemonės

Rezervate yra taikomos kompleksinės apsaugos, tvarkymo ir priežiūros priemonės. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plane (Planavimo schemeje), nustatomos Rezervato kraštovaizdžio tvarkymo zonos ir jų reglamentai, kultūros ir gamtos vertybių apsaugos ir tvarkymo kryptys bei priemonės, taip pat kraštovaizdžio formavimo, rekreacinės infrastruktūros kūrimo, kitos tvarkymo ir subalansuoto naudojimo priemonės³⁶. Įgyvendinant Rezervato apsaugos ir tvarkymo priemones (Pav. 3), vadovaujamosi Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymu, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymu, Lietuvos Respublikos miškų įstatymu, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatais, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato naudojimo ir lankymo taisyklėmis, ir kitais teisės aktais.

Pav. 3. Rezervato apsaugos ir tvarkymo priemonių įgyvendinimo proceso schema.

1. Nuolatinė priežiūra ir stebėseną. Vykdomi nuolatiniai (tęstiniai) Rezervato teritorijos ir joje esančių kultūros paveldo objektų tvarkymo, priežiūros ir sukurtos viešosios turizmo infrastruktūros palaikymo darbai. Šienaujama, tvarkomi medžiai (vėjovartos) ir krūmai, remontuojami ir įrengiami nauji gerbūvio infrastruktūros elementai. Taikomos priemonės, kurios užtikrina teritorijos ir joje esančių objektų gerą fizinę būklę. Visi priežiūros darbai atliekami nepažeidžiant kultūrinių sluoksnių ar vertingųjų objekto savybių. Taip pat vyksta nuolatinis kultūros paveldo objektų, žemės paviršiaus, želdynų, vandens ir susisiekimo sistemų būklės stebėjimas, fiksavimas ir pokyčių prognozavimas. Vykdomi nuolatiniai Rezervato teritorijos ir jo buferinės apsaugos zonos inspektavimo ir stebėjimo darbai, kasmet rengiamas

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. balandžio 24 d. nutarimas Nr. 291 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo planas (planavimo schema) patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.342037>, [2022-12-02].

Kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, pagal Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu patvirtintą formą ir pildymo taisykles³⁷.

2. Būklės pokyčio nustatymas ir įvertinimas, akto rengimas. Užfiksavus Rezervato teritorijoje esančių kultūros paveldo objektų būklės pokyčius, vadovaujantis Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos nuostatais, Direkcijos direktoriaus įsakymu formuojama komisija pokyčiams ir (ar) avarinei būklei įvertinti. Teikiant pirmines apžiūros išvadas dėl konkrečios susidariusios padėties, rengiamas objekto būklės pokyčių įvertinimo aktas, teikiami pirminiai siūlymai situacijai įvertinti, sustabdyti ar likviduoti.

3. Ekspertų komisijos veikla. Vadovaujantis Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos nuostatais, Direkcija turi teisę sudaryti kitų institucijų delegalizuojamų ekspertų komisijas veiklos klausimams nagrinėti, taip pat būklės pokyčio ekspertiniam vertinimui atlikti. Komisija teikia ekspertinio vertinimo išvadas bei siūlymus dėl tolimesnių objekto būklės pokyčių suvaldymo strategijos.

4-5. Tvarkymo priemonės ir jų įgyvendinimas. Rezervate taikomos nuolatinės ar nenumatytos, tačiau būtinos tvarkymo priemonės, kurios užtikrina teritorijos ir joje esančių objektų, sistemų ir elementų gerą fizinę būklę, siekia muziejifikuoti teritoriją (sukuriant muziejų po atviru dangumi), sukuria sąlygas Rezervato lankymui pažintiniais tikslais. Kultūros paveldo objektuose vykdomi:

- tyrimo,
- avarinės grėsmės šalinimo,
- konservavimo,
- restauravimo,
- pritaikymo darbai,
- tvarkybos darbai.

Atsižvelgiant į poreikį bei būklės pokyčio situaciją etapiškai yra taikomos visos būtinos tvarkymo priemonės.

V. ESAMOS APSAUGOS IR VALDYMO SISTEMOS ANALIZĖ

V.1. Rezervato ir jo buferinės apsaugos zonos apsaugos statusas

UNESCO vertybės apsaugos statusas yra užtikrinamas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmenimis.

Nacionalinis lygmuo:

- Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas įsteigtas Lietuvos Ministrų Tarybos 1987 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. 339 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos-istorijos muziejaus-rezervato įsteigimo ir kai kurių kraštotyros muziejų reorganizavimo“;
- Lietuvos Ministrų Tarybos 1990 m. sausio 20 d. potvarkiu Nr. 19p patvirtintas Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato ribų planas, nustatytos šios teritorijos buferinės apsaugos zonos;
- Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statuso pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“ pakeistas buvusiojo Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statusas ir ribos.

³⁷ Lietuvos Respublikos Kultūros ministro 2014 m. kovo 20 d. įsakymas Nr. IV-138 „Dėl Kultūros paveldo vietovės apžiūros akto formos ir jo pildymo taisyklių patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/02e03c40b0a111e3bf53dc70cf7669d9?jfwid=uin1ilbt7>, [2022-12-02].

Saugomos vietovės – Rezervato – įsteigimas, ūkinės veiklos joje nutraukimas, užtikrina moksliniu požiūriu ypač svarbios vietovės apsaugą ir sudaro visas prielaidas nekilnojamųjų kultūros vertybių autentiškumui išsaugoti. Kultūrinio rezervato teritorijos buferinės apsaugos zonos individualus reglamentas, suskirstantis buferinės apsaugos zoną į du skirtingo apsaugos ir naudojimo režimo pozonius: fizinės apsaugos ir vizualinės (regimosios) apsaugos (*Priedas 6: Reglamentas schema 1*³⁸, *Reglamentas schema 2*³⁹), turi užtikrinti, kad Rezervato teritorija su joje esančiais kultūros paveldo objektais būtų izoliuota nuo neigiamo ūkinės veiklos poveikio, joje užtikrinama bendroji ekologinė kultūrinio kraštovaizdžio pusiausvyra, palaikomas Rezervato autentiškumas, saugoma istoriškai susiformavusio kraštovaizdžio, urbanistinė bei gamtinė Kernavės miestelio aplinka.

Tarptautinis lygmuo:

- UNESCO vertybės išsaugojimui taikomos Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos ir jos įgyvendinimo gairių nuostatos.
- 1954 m. Hagos konvencijos Antrojo protokolo Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu komiteto 6-ojoje sesijoje 2011 m., Kernavės archeologinei vietai suteikta sustiprinta apsauga ginkluoto konflikto metu.

Sustiprinta apsauga yra viena iš 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu 1999 m. antrojo protokolo ypatybių. Komitetas gali suteikti tokią apsaugą vertybėms šalyse, kurios yra Antrojo protokolo šalys, esant 3 sąlygoms: vertybė turi būti itin svarbi žmonijai; ji turi būti saugomos tinkamomis vidaus teisinėmis ir administracinėmis priemonėmis, kuriomis pripažįstama vertybės išskirtinė kultūrinė ir istorinė vertė bei užtikrinama aukščiausio lygio apsauga; vertybė neturi būti naudojama kariniais tikslais ar kariniams objektams apsaugoti, o valstybė (Protokolo šalis), kuri kontroliuoja vertybę, turi pateikti deklaraciją, patvirtinančią, kad vertybė nebus naudojama minėtais tikslais ir būdais.

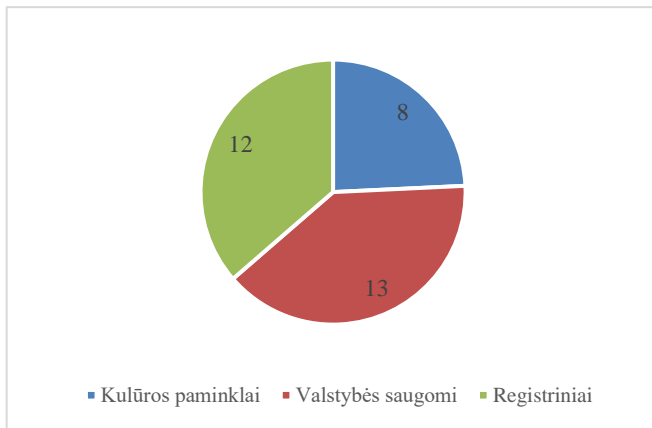
Tokia apsauga viršija bendrosios apsaugos režimą ir reiškia, kad valstybės negali remtis „neišvengiamos karinės būtinybės“ argumentu, kad konflikto metu vertybės būtų naudojamos arba prieš jas būtų nukreipti veiksmai. Sustiprinta apsauga taip pat apima valstybių įsipareigojimą tyčinius išpuolius prieš tokias vertybes laikyti baudžiamuoju nusikaltimu arba bausti už tokių vertybių ar jų artimiausios aplinkos naudojimo kariniams veiksams rėmimą.

Visgi konstatuotina, kad, nors tarptautiniu lygmeniu Kernavės archeologinei vietai skiriamas išskirtinis dėmesys, nacionaliniu lygmeniu nėra aiškios, vieningos Kernavės archeologinės vietovės ir joje esančių vertybių apsaugos strategijos. Iki šiol dalis Rezervato teritorijoje ir buferinėje apsaugos zonoje esančių nekilnojamųjų kultūros vertybių nėra paskelbtos kultūros paminklais ar valstybės saugomomis vertybėmis.

Taigi, nors Rezervatui taikoma didžiausia mūsų teisės aktais galima apsauga, atskiroms nekilnojamosioms vertybėms taikomi skirtingi apsaugos reikalavimai.

³⁸ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualus apsaugos reglamentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. ĮV-360 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.260931/asr>, [2022-11-14].

³⁹ Ten pat.

Pav. 4. Nekilnojamųjų kultūros vertybių, įregistruotų Registre, statusas.

V.2. Įstatymų ir kitų teisės aktų, strateginių ir teritorijų planavimo dokumentų, kitų priemonių, kuriomis užtikrinama Kernavės archeologinės vietovės apsauga, sąrašas ir išsami apžvalga, jų įgyvendinimo būdai

Kernavės archeologinės vietovė yra unikali ir kompleksiška vertybė, todėl jos apsaugą reglamentuoja įvairaus pobūdžio teisės aktai. Įstatymų, kitų teisės aktų, strateginių ir planavimo dokumentų sąrašas ir jų apžvalga pateikta 3 lentelėje. Vertybės apsaugos teisinio reglamentavimo problematika apibendrinama trumpoje teisės aktų apžvalgoje (išskiriami teisės aktai, išryškinantys Kernavės archeologinės vietovės specifiškumą bei problematiką):

- Rezervatas įsteigtas ir jo valdymo sistema parengta pagal Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymą, todėl UNESCO vertybės, taip pat buferinės apsaugos zonos apsauga užtikrinama ir veikla jose plėtojama vadovaujantis šio įstatymo nuostatomis.
- Rezervato teritorija apima ir joje esančias kultūros paveldo vertybes, įregistruotas Registre, kurių apsauga reglamentuojama Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymu.
- Kadangi Rezervato sudėtinė dalis yra specializuotas Kernavės archeologinės vietovės muziejus su rinkiniais ir ekspozicija, muziejinių vertybių apskaitą ir apsaugą nustato Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas. Kernavės archeologinės vietovės muziejus atlieka visas funkcijas, numatytas šiame įstatyme.
- Lietuvos Respublikos žemės įstatymas, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas, Lietuvos Respublikos statybos įstatymas reglamentuoja žemės tvarkymą ir administravimą, teritorijų planavimą, statybos reikalavimus ir yra itin svarbūs siekiant išsaugoti istoriškai susiformavusį kultūrinį kraštovaizdį, urbanistinę ir gamtinę Kernavės miestelio aplinką, kaip įmanoma labiau išvengiant neigiamo urbanizacijos poveikį bei saugojant vietovės autentiškumą.
- Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 64 straipsniu nustatytos specialiosios žemės naudojimo sąlygos kultūriniuose rezervatuose (rezervatuose-muziejuose). Tačiau skirtingai, nei iki šio įstatymo galiojusiose Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygose, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimu Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“, nustatančiose specialiasias žemės ir miško naudojimo sąlygas gamtinių ir kultūrinių rezervatų buferinėms apsaugos zonoms, Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 66 straipsniu specialiosios žemės naudojimo sąlygos buvo įtvirtintos tik valstybinių gamtinių rezervatų buferinėms apsaugos zonoms. Tuo tarpu valstybinių kultūrinių rezervatų buferinės apsaugos zonos neregamentuotos, neatsižvelgta į Rezervato buferinę apsaugos zoną, nustatytą Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statuso

pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“. Rezultatas – Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių žemės sklypų nekilnojamojo turto registro išrašuose neteisingai nustatomos specialiosios žemės naudojimo sąlygos: „Biosferos rezervatų buferinės apsaugos zonos (V skyrius, dvidešimt šeštasis skirsnis) ir Valstybinių gamtinių rezervatų buferinės apsaugos zonos (V skyrius, šeštasis skirsnis)“, nors žemės sklypai yra valstybinio kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonoje.

- Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklės numato, kad Departamento teritoriniai skyriai atlieka nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, registruotų Registre, stebėseną, savivaldybių paveldosaugos padaliniai turi vykdyti nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, paskelbtų valstybės ar savivaldybės saugomais stebėseną, neišskiriant, ar jie yra saugomose vietovėse. Tuo tarpu Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklės numato, kad Rezervato stebėseną vykdo Direkcija, nenurodant, kad vykdoma ir nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėseną. Neaiški ir tikslintina stebėsenos tvarka ir vykdytojai.
- Rezervatas yra įtrauktas į Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų – kultūros paveldo vietovių – sąrašą, tačiau Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamąsias kultūros vertybes, ženklavimo UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu taisyklės numato, kad archeologinės vietos (nekilnojamosios kultūros vertybės) tokiais skiriamais simboliais neženklamos. Duomenų apie alternatyvius tokių objektų žymėjimus skaitmeniniuose planuose, žemėlapiuose ir kt. – nėra.
- Ginkluotųjų pajėgų dalyvavimo atliekant nekilnojamojo kultūros paveldo objektų išsaugojimo darbus ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atveju instrukcija numato, kad esant ginkluotam konfliktui, kai UNESCO Pasaulio paveldo sąraše esančioms vertybėms kyla rizika būti prieš sunaikintoms ar bet kokių būdu atakuojamoms dėl jose įsikūrusių ar dislokuotų ginkluotųjų pajėgų, pastarosios privalo nedelsdamos išsikraustyti iš tokių vertybių ne mažesniu kaip 1500 metrų atstumu (spinduliu) už tokių vietovių ribų. Atsižvelgiant į tai, kad 1954 m. Hagos konvencijos Antrojo protokolo Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu komiteto 6-ojoje sesijoje Kernavės archeologinei vietai suteikta sustiprinta apsauga ginkluoto konflikto metu, o įvažiavimai į Rezervato teritoriją 2022 m. buvo paženklinėti specialiu sustiprintos apsaugos ženklu ir, vertinant faktą, kad Rezervato buferinė apsaugos zona daugeliu kryptių nuo teritorijos yra didesniu, nei 1500 metrų atstumu – tokia apsauga esant ginkluotam konfliktui nėra pakankama.
- Direkcijos direktoriaus įsakymais yra patvirtintas Valstybinio Kernavės rezervato direkcijos Ekstremalių situacijų valdymo planas ir Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos ekstremaliųjų situacijų 2021–2023 m. prevencijos priemonių planas, tačiau Širvintų rajono savivaldybės ekstremalių situacijų valdymo plane nėra vertinamos grėsmės Rezervatui, jokių priemonių ekstremalių situacijų šalinimui Rezervato teritorijoje nėra numatyta.
- Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatai yra patvirtinti 2002 m. Juose nėra aktualios informacijos, kad 2004 m. Rezervatas (Kernavės archeologinė vietovė) įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo objektų sąrašą, nepakeista jo paskirtis, valdymo sistema, taip pat yra pasikeitusi nekilnojamojo kultūros vertybių situacija.

Įvertinus aktualius įstatymus, kitus teisės aktus, strateginius ir planavimo dokumentus, tenka pastebėti, kad dalis apsaugai aktualių Konvencijos ir Įgyvendinimo gairių (kurios yra nuolat atnaujinamos) nuostatos į nacionalinius teisės aktus nėra perkeltos arba yra perkeltos tik iš dalies. Pavyzdžiui, Kernavės archeologinės vietovės, į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytos kaip kultūros vietovės, valdymo sistema, kaip minėta, parengta pagal Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo normas, ir tik iš dalies atitinka Konvencijos ir Įgyvendinimo gairių nuostatas. Iki šiol nėra apibrėžta Kernavės archeologinės vietovės valdytojo (angl. *Site Manager*) sąvoka, funkcijos, pareigos, teisės ir atsakomybė.

Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme vis dar nėra reglamentuotos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytos nekilnojamosios kultūros vertybės ir jų apsauga.

Kadangi Rezervato įsteigimo tikslas apima daug įvairių veiklos krypčių (saugomos teritorijos, gamtos paveldo, nekilnojamojo kultūros paveldo, muziejinių vertybių apsaugą, mokslinių tyrimų vykdymą, sklaidą), o tikslui pasiekti būtinas skirtingų institucijų bendradarbiavimas ir komunikacija, iki šiol į Rezervatą trūksta sisteminio ir kompleksinio požiūrio. Strateginiuose dokumentuose pasigendama dėmesio vietovės specifiškumui ir koncepcinio požiūrio tiek į Kernavės archeologinę vietovę, tiek ir į kitas vertybes, įrašytas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą⁴⁰.

UNESCO Pasaulio paveldo sąraše esančių vertybių prioritizavimas ne tik sudarytų galimybę aktualizuoti Lietuvos Respublikoje esančių UNESCO Pasaulio paveldo paveldą, identifikuoti ir intensyviau, kompleksiščiau spręsti esamas problemas, bet ir sudarytų prielaidas įtraukti tokio pobūdžio paveldo vertybes į finansavimo programas.

Lentelė 3. *Teisės aktų, strateginių ir teritorijų planavimo dokumentų reglamentuojančių ir užtikrinančių Kernavės archeologinės vietovės apsaugą, sąrašas⁴¹ ir apžvalga.*

LIETUVOS RESPUBLIKOS ĮSTATYMAI	
Lietuvos Respublikos Konstitucija ⁴²	Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalis numato, kad „Valstybė [...] rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga“, 47 straipsnio 1 dalis, kad „Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise priklauso: [...] istorijos, archeologijos ir kultūros objektai“, 54 straipsnio 1 dalis, kad „Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai“.
Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas ⁴³	Įstatymu nustatyti saugomų vietovių apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisiniai pagrindai. Rezervatas įsteigtas, Rezervato buferinė apsaugos zona nustatyta, veikla Rezervate ir Rezervato buferinėje apsaugos zonoje reglamentuojama šio įstatymo nustatyta tvarka.
Lietuvos Respublikos žemės įstatymas ⁴⁴	Įstatymas reglamentuoja žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo santykius bei žemės tvarkymą ir administravimą. Įstatymu numatoma, kad Lietuvos valstybei išimtinė nuosavybės teise priklauso žemė, įstatymų ir Vyriausybės nustatyta tvarka priskirta valstybiniais rezervatams, nustatoma valstybinės žemės

⁴⁰ Minėtinas vienintelis atvejis, kuomet bandyta aktualizuoti UNESCO Pasaulio paveldo vietovėse esančias vertybes ir spręsti jų problematiką: parengta Lietuvos Respublikos UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugos Lietuvoje įstatymo koncepcija. Visgi ketinimai atskiru įstatymu reglamentuoti visuomeninių santykių, susijusių su UNESCO Pasaulio paveldo vertybių ir jų apsaugos (buferinių) zonų apsauga, tvarkyba ir naudojimu, teisinio reguliavimo pagrindus, UNESCO Pasaulio paveldo vertybių valstybinį valdymą, funkcijas ir atsakomybių paskirstymą jų apsaugos srityje tarp valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų, nekilnojamojo turto savininkų ir valdytojų bei naudotojų veiklą UNESCO Pasaulio paveldo vertybių teritorijose, finansavimo ypatumus bei visuomenės dalyvavimą sprendžiant šių vertybių naudojimo, apsaugos bei plėtros klausimus, liko tik koncepcijos lygmenyje – įstatymas iki šiol nėra parengtas.

⁴¹ Įstatymų, kitų teisės aktų bei strateginių ir teritorijų planavimo dokumentų sąrašas pateikiamas jų priėmimo, patvirtinimo chronologine tvarka.

⁴² Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume, įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d., [interaktyvus], in: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>, [2022-11-13].

⁴³ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1993 m. lapkričio 9 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FF1083B528B7/asr>, [2022-12-02].

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1994 m. balandžio 26 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CC10C5274343/asr>, [2022-12-02].

	perdavimo laikinam neatlygintinam naudojimui direkcijoms, jos valdymo teisinis pagrindas, apibrėžia konservacinės paskirties žemės naudojimo principus.
Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas ⁴⁵	Įstatymu nustatoma nekilnojamojo kultūros paveldo, esančio Kernavės archeologinėje vietovėje ir buferinėje apsaugos zonoje, apskaitos, saugojimo ir tvarkybos, šio ir kitų teisės aktų nustatytų paveldosaugos reikalavimų laikymosi priežiūros, kultūros paveldo objektų būklės stebėjimo teisinius pagrindus.
Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas ⁴⁶	Įstatymas reglamentuoja muziejinių vertybių apskaitą ir apsaugą bei kitus su muziejų veikla susijusius santykius.
Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas ⁴⁷	Įstatymas reglamentuoja teritorijų planavimą ir nustato šiame procese dalyvaujančių asmenų teises ir pareigas.
Lietuvos Respublikos statybos įstatymas ⁴⁸	Įstatymu reglamentuojami statomų, rekonstruojamų ir remontuojamų statinių esminiai architektūros reikalavimai, nustatomi reikalavimai saugomų teritorijų direkcijoms tikrinti statinių, suprojektuotų valstybiniuose rezervatuose, jų buferinės apsaugos zonose, projektų atitiktis reikalavimams, nustatytiems saugomų teritorijų planavimo dokumentuose ir kituose veiklą saugomose teritorijose reglamentuojančiuose teisės aktuose.
Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas ⁴⁹	Įstatymo 1 skirsnio 2 skyrius nustato, kad vieni pagrindinių nacionalinio saugumo objektų yra [...] aplinka ir kultūros paveldas, 3 skirsnio 4 skyrius numato, kad „Valstybės pareiga išsaugoti ir puoselėti nacionalinės kultūros tapatumą, [...] saugant kultūros paveldą. [...]. Valstybė sudaro ekonomines, technologines ir teises sąlygas kultūros paveldo apsaugai, skatina savininkus investuoti į kultūros paveldo apsaugą. Valstybės parengia priemones, užtikrinančias kultūros paveldo apsaugą ekstremalių situacijų (teroro aktų, gaisrų, potvynių, avarijų ir kitais) atvejais“.
Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas ⁵⁰	Įstatymas nustato specialiąsias žemės naudojimo sąlygas, nurodo teritorijas, kuriose šios sąlygos turi būti taikomos, reglamentuoja šių teritorijų nustatymą ir nustato šiame procese dalyvaujančių asmenų teises ir pareigas. Įstatymo 64 straipsniu nustatytos specialiosios žemės naudojimo sąlygos kultūriniuose rezervatuose (rezervatuose-muziejuose). Nenumato specialiųjų žemės naudojimo sąlygų kultūrinių rezervatų buferinėse apsaugos zonose.
KITI TEISĖS AKTAI	
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatai ⁵¹	Nuostatais pakeistas Rezervato statusas, ribos, nustatyta Rezervato sandara, paskirtis, Rezervato apsaugos ir naudojimo, valdymo ir

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1994 m. gruodžio 22 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9BC8AEE9D9F8/asr>, [2022-12-02].

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1995 m. birželio 8 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.863886C4199F/asr>, [2022-12-02].

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1995 m. gruodžio 12 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.26B563184529/asr>, [2022-12-02].

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1996 m. kovo 19 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F31E79DEC55D/asr>, [2022-11-14].

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1996 m. gruodžio 19 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0BAB27D768C/asr>, [2022-11-13].

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 2019 m. birželio 6 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/420f4dd0927c11e9ae2e9d61bf977b3/asr>, [2022-12-02].

⁵¹ Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 1745 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatų patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E6BB2902BDAF>, [2022-11-08].

	ekonominės veiklos principai, juridinių ir fizinių asmenų pareigos ir atsakomybės Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje.
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos nuostatai ⁵²	Nuostatai reglamentuoja Direkcijos paskirtį, tikslus ir funkcijas, atskaitomybę, teises, Direkcijos naudojamą turtą ir lėšas, darbo organizavimą, vidaus administravimo kontrolę.
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato naudojimo ir lankymo taisyklės ⁵³	Taisyklės nustato Rezervato naudojimo ir lankymo tvarką, Rezervate draudžiamą veiklą ir atsakomybę už šių taisyklių pažeidimą.
Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklės ⁵⁴	Taisyklės nustato reikalavimus pavienių, į kompleksus įeinančių ir kompleksinių kultūros paveldo objektų stebėsenai atlikti, apibrėžia nekilnojamojo kultūros paveldo objektų pagal statusą stebėsenos vykdytojus.
Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų – kultūros paveldo vietovių – sąrašas ⁵⁵	Vadovaujantis 1954 m. Hagos konvencijos 1 ir 3 straipsnių nuostatomis, į Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų – kultūros paveldo vietovių – sąrašą įtrauktas Rezervatas.
Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamasias kultūros vertybes, ženklavimo UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu taisyklės ⁵⁶	Taisyklės nustato Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamasias kultūros vertybes, ženklavimo UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu. Taisyklės apibrėžia, kad archeologinės vietos minėtu skiriamuoju simboliu neženklamos.
Ginkluotųjų pajėgų dalyvavimo atliekant nekilnojamojo kultūros paveldo objektų išsaugojimo darbus ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atveju instrukcija ⁵⁷	Instrukcija reglamentuoja ginkluotųjų pajėgų veiksmus išsaugant ar gelbstint nekilnojamojo kultūros paveldo objektus esant ginkluotam konfliktui ar kitai ekstremaliai situacijai Lietuvos Respublikos teritorijoje, numatyti kultūros paveldo objektų išsaugojimo bei gelbėjimo darbai, kuriuos esant ekstremaliai situacijai vykdo Lietuvos kariuomenės kariniai vienetai; nustato, kad esant ginkluotam konfliktui kai Paveldo objektams kyla rizika būti prieš sunaikintiems ar bet koku būdu atakuojamiems dėl to, kad juose yra įsikūrusios ar dislokuotos ginkluotosios pajėgos, jos privalo nedelsdamos išsikraustyti iš Paveldo objektų, kurie yra UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė nurodytose vietovėse ne mažesniu kaip 1500 metrų atstumu (spinduliu) už tokių vietovių ribų; apibrėžta, kad esant bet kokio pobūdžio ginkluotam

⁵² Patvirtinti Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2002 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. 461 (Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. sausio 12 d. įsakymo Nr. ĮV-44 redakcija), [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.AA647F7DEAF6/asr>, [2022-11-13].

⁵³ Patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. ĮV-119 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato naudojimo ir lankymo taisyklių patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.B5BBB1224859/asr>, [2022-12-02].

⁵⁴ Patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. ĮV-318 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklių patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8D1385C1CFF2/asr>, [2022-12-03].

⁵⁵ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 193 „Dėl išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamasias kultūros vertybes, sąrašo patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.30243BC9CD5F>, [2022-11-13].

⁵⁶ Patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2007 m. kovo 22 d. įsakymu Nr. ĮV-199 „Dėl Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamasias kultūros vertybes, ženklavimo UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu taisyklių patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. kovo 9 d. įsakymo Nr. ĮV-267 redakcija), [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.447504A792B9/asr>, [2022-12-03].

⁵⁷ Patvirtinta Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2007 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. V-540 „Dėl ginkluotųjų pajėgų dalyvavimo atliekant nekilnojamojo kultūros paveldo objektų išsaugojimo darbus ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atveju instrukcijos patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5FE5C3981B0F>, [2022-12-03].

	konfliktui, ginkluotosios pajėgos negali naudoti Paveldo objektų ir jų aplinkos jokiems kitiems tikslams, jeigu dėl to ginkluoto konflikto atveju tokie Paveldo objektai galėtų būti sunaikinti arba apgadinti.
Kilnojamųjų kultūros vertybių, esančių muziejuose, bibliotekose, archyvuose ir kulto pastatuose, apsaugos ir evakavimo instrukcija ⁵⁸	Instrukcija reglamentuoja muziejų, bibliotekų ir archyvų vadovų, taip pat kulto pastatus administruojančių asmenų veiksmus apsaugant ir evakuojant kilnojamąsias kultūros vertybes ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais Lietuvos Respublikos teritorijoje, ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais atliekamų Kultūros vertybių evakavimo darbų planų sudarymo ir patvirtinimo, atsakingų asmenų paskyrimo, muziejinių vertybių pakavimo, ženklinimo, evakavimo vietų parinkimo, mokymų organizavimo tvarką.
Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklės ⁵⁹	Taisyklės reglamentuoja kultūros paveldo vietovių, išskyrus vietovių, kurioms apsaugoti įsteigtas savivaldybės draustinis, stebėsenos paskirtį, apimtį, organizavimą ir vykdymą, nustato, kad Kernavės archeologinės vietovės stebėseną vykdo Direkcija.
STRATEGINIAI DOKUMENTAI	
Lietuvos Respublikos UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugos Lietuvoje įstatymo koncepcija ⁶⁰	Koncepcija numato būtinybę būsimame įstatyme reglamentuoti visuomeninių santykių, susijusių su UNESCO Pasaulio paveldo vertybių ir jų apsaugos (buferinių) zonų apsauga, tvarkyba ir naudojimu, teisinio reguliavimo pagrindus, įstatyme numatyta reglamentuoti UNESCO Pasaulio paveldo vertybių valstybinį valdymą, funkcijas ir atsakomybių paskirstymą jų apsaugos srityje tarp valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų, nekilnojamojo turto savininkų ir valdytojų bei naudotojų veiklą UNESCO Pasaulio paveldo vertybių teritorijose, finansavimo ypatumus bei visuomenės dalyvavimą sprendžiant šių vertybių naudojimo, apsaugos bei plėtros klausimus ⁶¹ .
Lietuvos kultūros politikos strategija ⁶²	Ketvirto Strategijos tikslo pirmas uždavinys – užtikrinti kultūros politikos vaidmenį formuojant ir įgyvendinant nacionalinius prioritetus – numato būtinybę „Kultūros paveldo srityje būtinybę užtikrinti, kad šalies valstybingumo simboliai būtų apsaugoti nuo stichinių, gamtos nelaimių, žmogaus veiklos padarinių, panaudojant visas prevencines priemones ir aukštąsias technologijas, sukuriant prioritetinių kultūros vertybių gelbėjimo strategijas nelaimės atveju“.
Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcija ⁶³	Kaip viena iš Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 41.2. uždavinio „Efektyvinti materialaus ir nematerialaus

⁵⁸ Patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2007 m. liepos 18 d. įsakymu Nr. ĮV-500 „Dėl Kilnojamųjų kultūros vertybių, esančių muziejuose, bibliotekose, archyvuose ir kulto pastatuose, apsaugos ir evakavimo instrukcijos patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.880067C98615/asr>, [2022-12-03].

⁵⁹ Patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2012 m. vasario 6 d. įsakymu Nr. ĮV-94 „Dėl Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklių patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.30C8D207BC78>, [2022-12-03].

⁶⁰ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1210 „Dėl Lietuvos Respublikos UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugos Lietuvoje įstatymo koncepcijos patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8AAFEF4268E8>, [2022-11-14].

⁶¹ Lietuvos Respublikos UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugos Lietuvoje įstatymas iki šiol nėra parengtas.

⁶² Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6aa23a109d4d11e9878fc525390407ce>, [2022-11-13].

⁶³ Patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2020 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. ĮV-735 „Dėl Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcijos tvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/588d7620aede11eab9d9cd0c85e0b745>, [2022-12-09].

	kultūros paveldo apsaugos valdysena“ įgyvendinimo kryptių numatyta 41.2.6. „užtikrinti UNESCO materialaus ir nematerialaus paveldo valdymo efektyvumo didinimą“.
PLANAVIMO DOKUMENTAI	
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų planas ⁶⁴	Nutarimu pakeistas Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statusas, nustatyta Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato teritorija ir patvirtintas Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų planas.
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualus apsaugos reglamentas ⁶⁵	Reglamentu patvirtintas Kairiojo ir dešiniojo Neries krantų teritorijų (be Kernavės miestelio ir jo apylinkių teritorijos), esančių Buferinės zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos režimo pozoniuose, reglamentas ir Reglamento schema Nr. 1 bei Kernavės miestelio ir jo apylinkių teritorijos, esančios Buferinės zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos režimo pozoniuose, reglamentas ir Reglamento schema Nr. 2, nustatyti Rezervato buferinės apsaugos zonos apsaugos, naudojimo ir tvarkymo reikalavimai.
Kernavės miestelio bendrojo plano korektūros planas ⁶⁶	Bendrojo plano korektūros planu įteisinamos Kernavės mstl. ribos, nustatoma, kad Kernavės mstl. teritorijoje rengiami atskirų teritorijų bendrieji, detalieji, specialieji planai turi atitikti miesto plėtros strategiją, nustatytą bendrajame plane, bei Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento nuostatas, patvirtinta Kernavės mstl. detaliojo plano rengimo bei tvirtinimo etapais schema.
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo planas (planavimo schema) ⁶⁷	Planu nustatytos Rezervato kraštovaizdžio tvarkymo zonos ir jų reglamentai, kultūros ir gamtos vertybių apsaugos ir tvarkymo kryptys bei priemonės, taip pat kraštovaizdžio formavimo, rekreacinės infrastruktūros kūrimo, kitos tvarkymo ir subalansuoto naudojimo priemonės.

V.3. Informacija apie esamus finansavimo šaltinius ir mastą

Rezervato finansavimo šaltinius sudaro gaunamos lėšos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitos pajamos, t. y. kitų valstybės biudžeto asignavimų lėšos, skirtos tikslinėms programoms vykdyti, Direkcijos uždirbamos lėšos ir pritraukiamos lėšos iš kitų šaltinių (lėšos ir turtas, gautas kaip parama bei kitos teisės aktų nustatyta tvarka gautos lėšos).

Pagrindinis Rezervato finansavimo šaltinis yra Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšos, kurios skiriamos Direkcijai, valstybės biudžetinei įstaigai, per Direkcijos steigėją ir asignavimų valdytoją

⁶⁴ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statuso pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A60B519FE623>, [2022-11-27].

⁶⁵ Patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. ĮV-360 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1042621A8D28/asr>, [2022-11-27].

⁶⁶ Patvirtintas Širvintų rajono savivaldybės tarybos 2006 m. vasario 24 d. sprendimu Nr. 1-45 „Kernavės miestelio bendrojo plano korektūros patvirtinimo“, [interaktyvus], in: https://map.tpd.r.lt/tpdr-gis/index.jsp?action=tpdrPortal®_tpd_id=88674, [2022-11-13].

⁶⁷ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. balandžio 8 d. nutarimu Nr. 291 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plano (planavimo schema) patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5EAEB99E1760/asr>, [2022-11-27].

– Lietuvos Respublikos kultūros ministeriją⁶⁸ (*Lentelė 4*). Valstybės biudžeto lėšos sudaro nuo 91,5 iki 97,8 %. Lėšos iš Europos Sąjungos, užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų sudaro nuo 1 iki 7,5 % Direkcija, vykdydama Direkcijos nuostatuose numatyta veiklą, turi teisę gauti ir gauna pajamų iš lankytojų už ekskursijas, edukacijas, bilietus už muziejaus lankymą, filmavimo paslaugas, nuomos ir kt. paslaugas. Šios lėšos sudaro nuo 1 iki 1,5 % pajamų.

Širvintų rajono savivaldybės administracija savivaldybės biudžete lėšų Kernavės archeologijos vietovės apsaugos priemonėms, tvarkybai ar sklaidai nenumato. Ji atlieka ir finansuoja Rezervato buferinėje apsaugos zonoje esančių Širvintų rajono teritorijų ir Kernavės miestelio infrastruktūros statybos, remonto ir priežiūros darbus. Kernavės miestelio infrastruktūros sutvarkymą savivaldybė išskiria kaip svarbų strateginį klausimą, kuriam būtinas didesnis valstybės dėmesys, aktualizuojant miestelį tiek dėl Rezervato, tiek dėl istorinės reikšmės (rengiamose Lietuvos istorinių sostinių plėtros 2030 metų koncepcijos gairėse)⁶⁹. Savivaldybės tikslas – iš esmės sutvarkyti miestelio infrastruktūrą – gatves, šaligatvius, pėsčiųjų takus. 2021 m. savivaldybė, dalyvaudama UAB „Structum“ organizuojamo konkurse „Išmanusis miestas“ pateikė konkurso dalyviams poreikį parengti Kernavės, viso miestelio, UNESCO paveldo sąrašė esančios archeologinės vietovės buferinės apsaugos zonos projektinius teritorijos sutvarkymo pasiūlymus. Kol kas infrastruktūros darbai vykdomi fragmentiškai, pagal finansines galimybes: 2015 m. sutvarkyta Kerniaus gatvė, 2020 m. pradėti Pajautos gatvės projektavimo darbai, 2021 m. Kernavės miestelio gatvių apšvietimo modernizavimas⁷⁰.

Kadangi vertinamas laikotarpis apima ir COVID-19 pandemiją (2020–2021 m.), jos metu pastebima ženkliai sumažėjusių Direkcijos gaunamų pajamų iš vykdomų veiklų ir kitų finansavimo šaltinių (iš Europos Sąjungos, užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų) dinamika bei išaugęs didesnis valstybės biudžeto lėšų poreikis.

COVID-19 pandemijos laikotarpiu netekus lėšų iš lankytojų už ekskursijas, edukacijas, bilietus už muziejaus lankymą, bei siekiant kompensuoti prarastas ir pritraukti papildomas pajamas, nuo 2020 m. birželio 1 d. sudaryta galimybė Rezervato lankytojams įsigyti savanorišką lankytojo bilietą (SMS žinute trumpuoju numeriu 1860, per bilietų platinimo sistemą, taip pat savanoriškos aukos į aukų dėžutę). Visos surinktos lėšos skiriamos Rezervato tvarkymu ir infrastruktūros atnaujinimui⁷¹.

Nors COVID-19 pandemijos metu fiksuoti pasikeitę Lietuvos Respublikos gyventojų elgsenos pokyčiai. Pirmu gyventojų veiklos prioritetu (po įvairių veiklų namuose, pvz., knygų skaitymo ir pan.) tapo kultūros paveldo objektų lankymas (kultūros paveldo objektus 2014 m. lankė – 47 %, 2017 m. – 50 %, 2020 m. – 58 % gyventojų)⁷². Nors tai būdinga ir Kernavės archeologinės vietovės lankymui, visgi, pajamos iš įdiegtos galimybės įsigyti savanoriškus Rezervato lankytojų bilietus (ir tokiu būdu prisidėti prie

⁶⁸ Kultūros ministro valdymo sričių asignavimų valdytojų strateginiai veiklos planai, [interaktyvus], in: <https://lrkm.lrv.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai/strateginiai-veiklos-planai/kulturos-ministro-valdymo-sriciu-asignavimu-valdytoju-strateginiai-veiklos-planai>, [2022-11-22]; Direkcijos finansinės ataskaitos, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/finansiniu-ataskaitu-rinkiniai/>, [2022-11-13].

⁶⁹ Širvintų rajono savivaldybės 2020 metų veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2021/04/savivaldybes-ataskaita-2020-m..pdf>, [2022-12-09]; Širvintų rajono savivaldybės 2021 metų veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2022/04/savivaldybes-2021-m.-ataskaita.pdf>, [2022-12-09].

⁷⁰ 2015 metų Širvintų rajono tarybos ir mero veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2017/03/2015-m.-mero-ataskaita.pdf>, [2022-12-09]; Širvintų rajono savivaldybės 2020 metų veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2021/04/savivaldybes-ataskaita-2020-m..pdf>, [2022-12-09]; Širvintų rajono savivaldybės 2021 metų veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2022/04/savivaldybes-2021-m.-ataskaita.pdf>, [2022-12-09].

⁷¹ Paremk, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/paremk/>, [2022-11-22].

⁷² Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis 2020. Lietuvos kultūros taryba. Tyrimą atliko UAB „KOG institutas“, UAB „Norstat LT“, 2021, [interaktyvus], in: <https://www.kulturostirimai.lt/wp-content/uploads/2021/05/GYVENTOJU-DALYVAVIMAS-KULTUROJE-IR-PASITENKINIMAS-KULTUROS-PASLAUGOMIS-2020.pdf>, [2022-10-24].

Rezervato tvarkymo) kol kas negali kompensuoti prarastų lėšų už ekskursijas, edukacijas, bilietus už muziejiaus, festivalio „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje“ lankymą.

Be to, Direkcija, vykdydama Direkcijos nuostatuose jai priskirtas funkcijas, susiduria su nenumatytais ir iš anksto negalimomis numatyti išlaidomis, kaip, pvz., 2020 m. Kernavės piliakalnio III su gyvenviete piliakalnio, vad. Lizdeikos kalnu, Smailiakalniu, Kriveikiškio piliakalniu, ir 2021 m. Kernavės piliakalnio II, vad. Mindaugo sostu, šlaituose susiformavusių nuošliaužų, jų tyrimų ir avarinės būklės tvarkybos darbai, kurie pareikalavo ženklų papildomų valstybės biudžeto asignavimų. 2021–2022 m. Kernavės piliakalnių tyrimų, parengiamiesiems ir tvarkymo darbams iš viso skirta 731 tūkst. eurų. Dar 9 tūkst. eurų Lietuvos Respublikos kultūros ministerija skyrė pėsčiųjų takų tvarkymui po liūčių, tokia pat suma prisidėjo ir Direkcija.

Lentelė 4. Direkcijos finansavimo šaltiniai.

Lėšų šaltiniai (tūkst. Eur.)	2015 m.	2016 m.	2017 m.	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021/2022 m.
Valstybės biudžeto asignavimai	360,1	399,6	420,6	409,9	448	499	542/690
Pajamos, gautos už mokamas paslaugas	42,6	43	74,6	74,8	65,8	12,6	35,8/100
Parama iš juridinių asmenų	4,9	5,4	5,4	4,9	-	3,4	3,4/2,3
Kultūros tarybos skirtos lėšos	10	-	6	20,2	25,1	34	30,8/19,0
2% parama	0,15	0,1	0,2	0,06	0,07	0,05	0,03/0,15
aukų dėžutė	0,1	0,11	-	-	3,6	4,8	3,6/2,7
Finansavimas ES projekto užbaigimui	119,2	-	-	-	-	-	-
Iš tarptautinių organizacijų EXARC konferencijos organizavimui	-	-	-	2,7	-	-	-
Kompensavimas už nemokamą muziejų lankymą	-	-	-	-	3,7	4,8	8,2/7,4
Papildomai skirti valstybės biudžeto asignavimai						112	481/259 šlaitų tvarkybai

V.4. Informacija apie institucijų kompetencijas ir atsakomybes Kernavės archeologinės vietovės valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse

Pagrindines funkcijas UNESCO vertybės valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse atlieka Direkcija. Rezervato paskirtis ir Direkcijos pagrindiniai tikslai ir veiklos uždaviniai reglamentuoti Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais ir Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymais⁷³.

⁷³Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejiaus-rezervato statuso pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.192733?jfwid=-9dzqnuep4>, [2022-11-26]; Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 1745 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatų patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.417690?jfwid=q8i88lsu9>, [2022-11-26]; Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direktijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2002 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. 461 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direktijos nuostatų patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. sausio 12 d. įsakymo Nr. IV-44 redakcija), [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7de3cbc0d90a11e69c5d8175b5879c31?jfwid=11dyhexnb6>, [2022-11-26]; Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualus apsaugos reglamentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. IV-360 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės

Rezervatas skirtas:

- Kernavės teritoriniam kultūros paveldo objektų kompleksui saugoti, tvarkyti, prižiūrėti, eksponuoti, lankyti ir šio komplekso autentiškumui palaikyti;
- nuolatiniam kultūrinio rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje esančių archeologinių ir istorinių vertybių moksliniams tyrimams vykdyti;
- muziejinei veiklai organizuoti – kaupti, apskaityti, saugoti, konservuoti, restauruoti ir eksponuoti muziejiniams rinkiniams, kurie sudaromi nuolatinių archeologinių tyrimų medžiagos pagrindu;
- juridinių ir fizinių asmenų ūkinės ir kitokios veiklos, kuri susijusi su teritorijų planavimo dokumentuose ir šiuose nuostatuose nustatytais apribojimais, kontrolei vykdyti;
- kultūriniam kraštovaizdžiui apsaugoti ir veiklos pažeistiems šio kraštovaizdžio elementams atkurti;
- saugomoms nekilnojamoms ir kilnojamoms kultūros vertybėms propaguoti, sąlygoms plėtoti pažintinį kultūrinį turizmą sukurti.

Direkcijos paskirtis – Kultūrinio rezervato apsaugos, tvarkymo ir naudojimo organizavimas, muziejinė veikla. Pagrindiniai jos veiklos tikslai:

- saugoti, tvarkyti, prižiūrėti Kernavės archeologinę vietovę (Rezervatą), įrašytą į Pasaulio paveldo objektų sąrašą, užtikrinti šio teritorinio kultūros paveldo objektų komplekso ir kultūrinio kraštovaizdžio autentiškumą išsaugojimą;
- vykdyti Kultūrinio rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje esančių archeologinių ir istorinių vertybių mokslinius tyrimus;
- organizuoti muziejinę veiklą – kaupti, apskaityti, saugoti, konservuoti, restauruoti ir eksponuoti muziejinius rinkinius, kurie sudaromi archeologinių tyrimų medžiagos pagrindu;
- propaguoti saugomas nekilnojamąsias ir kilnojamąsias kultūros vertybes, sukurti sąlygas plėtoti pažintinį kultūrinį turizmą.

Direkcija, kaip viešojo administravimo įstaiga, siekdama jai nustatytų veiklos tikslų ir užtikrindama nustatytų uždavinių įgyvendinimą valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse, užtikrina Rezervato su jame esančiomis nekilnojamosiomis ir kilnojamosiomis kultūros vertybėmis apsaugą ir tvarkymą, vykdo stebėseną, pagal kompetenciją Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka Rezervato teritorijose ir buferinės apsaugos zonoje vykdo fizinių ir juridinių asmenų ūkinės ir rekreacinės veiklos kontrolę, teikia ieškinius dėl Rezervato teritorijoje ir buferinės apsaugos zonoje padarytų pažeidimų, teisės aktų nustatyta tvarka teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei ar jos įgaliotoms institucijoms pasiūlymus dėl žemės, miško, vandenų, kultūros paveldo objektų (vertybių) ir infrastruktūros objektų naudojimo, vykdo užsakovo funkcijas rengiant Rezervato teritorijos nekilnojamųjų kultūros vertybių ir gamtos objektų apsaugos, infrastruktūros planavimo, tvarkymo ir plėtros dokumentus, teisės aktų nustatyta tvarka teikia juos tvirtinti, organizuoja ir vykdo muziejinę veiklą ir archeologinius mokslinius tyrimus, organizuoja mokslinius seminarus ir konferencijas, vykdo leidybinę ir švietėjišką veiklas, atlieka eksperimentinės archeologijos darbus, rengia ir įgyvendina edukacines programas, turi kitas Direkcijos nuostatų nustatytas teises ir pareigas.

Formuojant strateginius tikslus, planus ir (ar) atliekant pagal numatytas kompetencijas priskirtas funkcijas Kernavės archeologinės vietovės valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse taip pat dalyvauja:

1. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, kuri: (a) yra Direkcijos asignavimų valdytoja; (b) yra atsakinga už UNESCO pasaulio paveldo vertybės – Kernavės archeologinės vietovės (unikalus

identifikavimo kodas Pasaulio paveldo sąraše – 1137) apsaugą⁷⁴, (c) rengia ir per Pasaulio paveldo komitetą teikia UNESCO Generalinei konferencijai periodines pasaulio paveldo vertybės išsaugojimo būklės ataskaitas, kitus reikiamus dokumentus ir įgyvendina Pasaulio paveldo komiteto priimtus sprendimus⁷⁵, (d) tvirtina Direkcijos veiklos planus ir tikslines programas, jų įgyvendinimo metines ataskaitas, (e) paveda organizuoti Direkcijai Rezervato teritorijų planavimo dokumentų, individualių apsaugos reglamentų bei kitų veiklą Rezervato ir jo buferinės apsaugos zonoje reglamentuojančių dokumentų, kurių organizatoriumi Direkcija gali būti pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus, rengimą ar jų keitimą, (f) tvirtina Rezervato naudojimo ir lankymo taisykles, (g) tvirtina Rezervato tarybos sudėtį ir darbo reglamentą, bei atlieka kitas funkcijas.

2. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriatas yra valstybės įstaiga, padedanti Lietuvos nacionalinei UNESCO komisijai įgyvendinti jos veiklos tikslus ir funkcijas, numatytas Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos nuostatuose, dalyvauja teikiant Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir atsakingoms institucijoms pasiūlymus ir ekspertines išvadas dėl valstybės politikos kryptių ir prioritetų UNESCO veikloje ir valstybės institucijų veiksmų koordinavimo bei su UNESCO veikla susijusių priemonių įtraukimo į Lietuvos Respublikos Vyriausybės rengiamus strateginio planavimo dokumentus, atlieka kitas su į Pasaulio vietovių sąrašą įrašytų vertybių Vietos valdytojų veiklos koordinavimu, UNESCO vertybių viešinimu ir kt.

3. Rezervato taryba⁷⁶, kuri yra Rezervato direktoriaus patariamoji institucija, nagrinėjanti klausimus ir teikianti pasiūlymus direktoriui dėl Rezervato apsaugos ir tvarkymo tikslinių programų, mokslinių tyrimų programų, ūkinės ir kitos veiklos Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje reglamentavimo, Rezervato infrastruktūros plėtros, Rezervato lankymo ir naudojimo taisyklių, Rezervato teritorijų planavimo dokumentų rengimo ir jų sprendinių realizavimo, lėšų, reikalingų Rezervato veiklai organizuoti bei Rezervato uždaviniams įgyvendinti, Rezervato įrašymo į tarptautinius saugomų teritorijų sąrašus bei dalyvavimo tarptautiniuose projektuose.

4. Departamentas, vykdamas Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme ir kituose nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose numatytas funkcijas, tarp jų – Rezervato teritorijoje ir jos buferinėje apsaugos zonoje esančių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, registruotų Registre, stebėseną bei Departamento, Direkcijos ir savivaldybių atliktos stebėsenos apibendrinimas ir prognozavimas.

5. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, kuri, bendradarbiaudama su Lietuvos Respublikos kultūros ministerija ir Departamentu, užtikrina 1954 m. Hagos konvencijos ir abiejų jos protokolų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje.

6. Širvintų rajono savivaldybės administracija, Rezervato buferinėje apsaugos zonoje vykdamas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo ir kituose įstatymuose numatytas viešojo administravimo (*plačiau žr. V.3, V.5. dalis*), statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitas funkcijas, tarp jų – turi vykdyti Rezervato teritorijoje ir buferinėje apsaugos zonoje esančių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, paskelbtų valstybės saugomais, stebėseną.

7. Elektrėnų savivaldybės administracija, Rezervato buferinėje apsaugos zonoje vykdamas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 544 „Dėl institucijų, atsakingų už UNESCO Pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugą Lietuvoje, paskyrimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.372888?jfwid=30qr9f8gd>, [2022-11-12]; Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairių, patvirtintų Pasaulio paveldo komiteto 2005 m. vasario 2 d., 5 dalis, [interaktyvus], in: https://unesco.lt/images/stories/articles_files/Pasaulio_paveldo_konvencijos_igyvendinimo_gaires.pdf, [2022-11-12].

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2004 m. sausio 12 d. įsakymas Nr. IV-3 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tarybos ir jos darbo reglamento patvirtinimo“ (nauja redakcija nuo 2020-10-27), [interaktyvus], <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.225423/asr>, [2022-11-13].

kultūros paveldo ir kituose įstatymuose numatytas viešojo administravimo, statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitas funkcijas, tarp jų – Rezervato buferinėje apsaugos zonoje esančių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, paskelbtų valstybės saugomais, stebėsenos atlikimas.

8. Vilniaus rajono savivaldybės administracija, Rezervato buferinėje apsaugos zonoje vykdanči Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo ir kituose įstatymuose numatytas viešojo administravimo, statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitas funkcijas.

9. Kaišiadorių rajono savivaldybės administracija, Rezervato buferinėje apsaugos zonoje vykdanči Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo ir kituose įstatymuose numatytas viešojo administravimo, statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitas funkcijas.

V.5. Suinteresuotų šalių (valstybinės institucijos, profesinės sąjungos ir organizacijos, universitetai, nevyriausybines organizacijos, vietos gyventojai, bendruomenės) tarpusavio ryšiai

Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato, Direkcijos, Direkcijos tarybos, Departamento, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos, Širvintų, Kaišiadorių, Vilniaus rajonų ir Elektrėnų savivaldybių kompetencijos Kernavės archeologinės vietovės valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse, atskaitomybės ir tarpusavio ryšiai buvo aptarti aukščiau (taip pat žr. *Pav. 5*).

Detaliau šiuo atveju galima išskirti Širvintų rajono savivaldybės administraciją, Širvintų rajono savivaldybės kultūros centrą, kurių ryšiai su vietos bendruomenėmis ir Direkcija yra gerokai intensyvesni. Direkcija kartu su Širvintų rajono savivaldybės administracijos įstaiga Širvintų rajono savivaldybės kultūros centru rengia, bendradarbiauja organizuojant bendrus renginius: Rasos šventę Kernavėje, įtrauktą į Nacionalinį Nematerialaus kultūros paveldo registrą⁷⁷, pavasario ir rudens lygiadienius, Valstybės atkūrimo – Vasario 16-osios, Kovo 11-osios minėjimus, Užgavėnes, Seniūnijų kultūros dieną Kernavėje, tarptautinį indų-lietuvių senosios kultūros meno festivalį „Darnoje“.

Širvintų rajono savivaldybės administracija siekia bendradarbiauti su Kernavės miestelio ir regiono vietos bendruomenių grupėmis ir vietos verslininkais, teikiančiais apgyvendinimo, maitinimo ir kultūrinės edukacijos paslaugas. Siekiant sudaryti sąlygas tradiciniams amatams pristatyti ir prekiauti amatininkų gaminiais, Širvintų rajono savivaldybės administracija įgyvendino projektą „Tradicinių amatų prekyvietės įrengimas Kernavėje“ ir kt.

Projektiniai darbai taip pat vykdomi bendradarbiaujant Direkcijai ir Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapija. Konsultuojant Direkcijos darbuotojams, įvykdyti projektai, skatinantys tradicinių amatų plėtrą: Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapija įgyvendino projektą „Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapijos senosios klebonijos klėties ir malkinės remontas bei pritaikymas amatų plėtrai“. Kristaus Karaliaus Merginų diakonų kongregacija įgyvendino projektą „Kernavės senosios klebonijos pastato remontas ir pritaikymas bendruomenės ir visuomenės poreikiams“. Šiame restauruotame pastate nuo 1995 m. veikia Bažnyčios relikvijų muziejus. Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapijos klebonas aktyviai dalyvauja miestelio visuomeniniame gyvenime, kultūrinėse veiklose, yra Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupės narys⁷⁸.

⁷⁷ Rasos šventė Kernavėje, [interaktyvus], in: <https://savadas.lnkc.lt/lt/vertybes/vertybiu-sarasas/rasos-svente-kernaveje/>, [2022-12-10].

⁷⁸ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. liepos 7 d. įsakymas Nr. ĮV-603 „Dėl Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupės sudarymo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/140637e0fde611ec8fa7d02a65c371ad>, [2022-12-10].

Direkcija įvairiais vietos klausimais bendradarbiauja su asociacija „Medgrida“, bendradarbiavo ir su anksčiau veikusiomis Kernavės bendruomene ir Kernavės seniūnijos bendruomene.

Rezervato lankytojų infrastruktūros gerinime dalyvauja VĮ Valstybinių miškų urėdijos Ukmergės regioninis padalinys (anksčiau – Ukmergės miškų urėdija). Jos ir Direkcijos bendradarbiavimo dėka įrengtas Kernavės turistinis-pažintinis takas „Ateik, žmogau, tyla priglausiu“ – tai 2600 metrų ilgio takas, kuris prasideda nuo istorinio Baltojo kalno prie Neries upės, paneriu vedantis į mišką. Takas prasideda ant Baltojo kalno ir vingiuoja vaizdingu šilu, palei X–XI a. pilkapius. Tako trasoje įrengtos poilsiavietės, patrauklios atokvėpio vietos.

Kernavėje nuo 1979 m. pradėti vykdyti archeologiniai tyrimai lėmė ilgalaikį bendradarbiavimą su Vilniaus universitetu mokslinių tyrimų srityje (*plačiau žr. dalį V.7*).

Palaikomi intensyvūs ryškiais su asociacija Lietuvos archeologijos draugija, vienijančia ir koordinuojančia Lietuvos archeologų, visuomenės atstovų pastangas saugoti, tirti bei propaguoti Lietuvos archeologijos paveldą. Asociacija, vienijanti daug kompetentingų mokslininkų ir archeologinio paveldo ekspertų, deleguoja narius į Direkcijos tarybą, Direkcijos sudaromas laikinąsias komisijas dėl piliakalnių nuošliaužų avarinės būklės, tvarkybos vertinimo, prisideda organizuojant ir (ar) viešinant Direkcijos organizuojamus renginius.

Ilgametis ir intensyvus bendradarbiavimas vyksta su Eksperimentinės archeologijos klubu „Pajauta“. 2002 m. įsikūrusi „Pajauta“ organizuoja „Gyvosios archeologijos dienas Kernavėje“ (rengiamos nuo 1999 m.), kurios pritraukia dalyvių ne tik iš Lietuvos, bet ir iš užsienio, bei yra tapusios vienu labiausiai lankomų renginių Lietuvoje. Renginio metu lankytojai supažindinami su senaisiais amatais, gyvenimo būdu, kasdienybe, karyba, vyksta archajiškos muzikos koncertai, demonstruojamos senovinės kovos, vyksta kiti pasirodymai. Svarbu tai, kad didelė dalis demonstruojamų amatų ir kasdienybės elementų yra betarpiškai susiję su Kernavės archeologinėje vietovėje atliktų archeologinių tyrimų medžiaga ir yra tiesiogiai ja paremti, o eksperimentinė archeologija prisideda prie vietovės mokslinės vertės atskleidimo, nes leidžia geriau suvokti ir interpretuoti archeologinių tyrimų rezultatus.

Šiuo metu nepakankamai išplėtotas bendradarbiavimas su Dzūkijos-Suvalkijos saugomų teritorijų direkcijos Neries regioninio parko grupe, įsikūrusia Dūkštų mstl. (Vilniaus r. sav., Dūkštų sen.), vos 10,8 km (8 min. kelio automobiliu) nuo Kernavės mstl., ir pagal kompetenciją vykdančia arčiausiai esančios saugomos teritorijos – Neries regioninio parko – valdymą, apsaugą ir tvarkymą. Atsižvelgiant į tai, kad tiek Rezervate, tiek Neries regioniniame parke yra gausu kultūros ir gamtos paveldo objektų, lankytinos vietos pasiekiamos tais pačiais arba panašiais pagrindiniais keliais, ateityje būtų perspektyvu bendradarbiauti kuriant bendrus turistinius maršrutus, organizuojant edukacines programas, žygius, taip pat dalinantis patirtimis valdymo, apsaugos ir tvarkymo srityse.

V.6. Lankytojams teikiamų paslaugų ir infrastruktūros sistema

Kernavė yra Vilniaus apskrityje, Širvintų rajono pietinėje dalyje, netoli Vilniaus rajono ribos, 35 km nuo Vilniaus, Kernavės seniūnijoje, Kernavės miestelio pietinėje dalyje, Neries upės dešiniajame krante. Kernavė pasiekama viešuoju transportu – tarpmiestinio autobuso maršrutas Vilnius–Širvintos–Vilnius, tačiau šis autobusas į Kernavę vyksta tik 5 kartus darbo dienomis ir 4 kartus poilsio dienomis. Kernavės svečiai gali atvykti individualiu transportu (automobiliu, dviračiais ir kt.). Kernavėje automobilių stovėjimas nėra apmokestintas, galimas keliose stovėjimo aikštelėse, tačiau masinių renginių metu automobilių stovėjimo vietų skaičius yra ženkliai per mažas, dalis automobilių parkuojami neleistinose vietose, sukeliama transporto judėjimo trukdžiai.

Kernavė yra įtraukta į leidinius ir turizmo maršrutus „Vandens maršrutai ir aktyvios pramogos. Vilnius. Trakai. Kernavė“, „Dviračių maršrutai. Vilnius. Trakai. Kernavė“, „Pažinkite senąsias Lietuvos

sostines. Vilnius. Trakai. Kernavė“⁷⁹.

Rezervato teritorijoje yra nustatytos dvi lankymo teritorijos: 1 – kontroliuojamo lankytojų srauto patekimo teritorija, kurioje yra visi Rezervate saugomi kultūros paveldo objektai. Ši teritorija atskiriama nuo gretutinių teritorijų želdiniais, tvoromis, riboženkliais, vartais lankytojams įeiti, pakeliamais ar atidaromais motorinių transporto priemonių įvažiavimo užtvais. 2 – nekontroliuojamo lankytojų srauto patekimo teritorija, nustatyta Rezervato vakarinėje ir rytinėje dalyse, kurioje nėra kultūros paveldo objektų. Lankytojų patekimui į šią teritoriją specialios lankytojų ar vietos gyventojų srautų reguliavimo priemonės netaikomos.

Rezervate prioritėtinė rekreacijos kryptis yra pažintinis kultūrinis turizmas, sudarant sąlygas lankyti kultūros paveldo ir vertingus gamtos objektus. Šiuo tikslu Rezervato zonoje yra įgyvendinti šie infrastruktūros sprendiniai:

a) *Pažintinio kultūrinio turizmo skatinimas.*

Rezervato teritorijoje įrengti 4 žiediniai pažintiniai maršrutai:

- I. Kernavės senosios bažnyčios vieta – mūrinė koplytėlė-mauzoliejus, medinė koplytėlė – Kernavės piliakalnis II – Kernavės piliakalnis III su gyvenvieta – Kernavės piliakalnis – Kernavės piliakalnis IV – klebonija.
- II. Kernavės senosios bažnyčios vieta – mūrinė koplytėlė-mauzoliejus, medinė koplytėlė – Kernavės piliakalnis II – Kernavės piliakalnis III su gyvenvieta – Kernavės piliakalnis – senojo geležies amžiaus medgrindos ekspozicija – Kernavės kapinynas, bronzos amžiaus pabaigos ir ankstyvojo geležies amžiaus kapinyno muziejus – Kernavės senovės gyvenvietė, akmens amžiaus gyvenvietės skansenas – XIII–XIV a. Kernavės senojo miesto ekspozicija – Kernavės piliakalnis IV – klebonija.
- III. Kernavės senosios bažnyčios vieta – mūrinė koplytėlė-mauzoliejus, medinė koplytėlė – Kernavės piliakalnis II – Kernavės piliakalnis – Kernavės piliakalnis III su gyvenvieta – Kernavės, Kriveikiškio dvarvietė – Kernavės, Kriveikiškio kapinynas – XIII–XIV a. Kernavės miesto kapinyno muziejus – Kriveikiškio kaimavietė – Kernavės, Kriveikiškio piliakalnis – senojo geležies amžiaus medgrindos ekspozicija – Kernavės kapinynas, bronzos amžiaus pabaigos ir ankstyvojo geležies amžiaus kapinyno muziejus – Kernavės senovės gyvenvietė, akmens amžiaus gyvenvietės skansenas – XIII–XIV a. Kernavės viduramžių miesto ekspozicija – Kernavės piliakalnis IV – klebonija.
- IV. Kernavės senovės gyvenvietės šiaurinė riba – Neries pakrantė – Kernavėlės upelio dešinys krantas – Kernavės Kriveikiškio kapinynas.

Siekiant eksponuoti archeologinį paveldą jo autentiškoje teritorijoje, eksponuoti jo vertingąsias dalis ar elementus Rezervato lankytojams, yra įrengtos papildomos lauko ekspozicijos:

- I. Bronzos amžiaus pabaigos ir ankstyvojo geležies amžiaus kapinyno archeologinės rekonstrukcijos ekspozicija Kernavės kapinyno teritorijoje – žemės paviršiuje atkurta dalis ištirtų krūsninių kapaviečių, žemės paviršiuje pažymėtos kapinyno ribos.
- II. Senojo geležies amžiaus medgrindos archeologinės rekonstrukcijos ekspozicija Kernavės senojo miesto vietos teritorijoje. Medgrinda įrengta žemės paviršiuje, virš buvusios medgrindos.
- III. Rezervate sukurta etnokultūrinė muziejinė ekspozicija po atviru dangumi pagal archeologinių tyrimų duomenis ir medžiagą atkurtame XIII–XIV a. Kernavės viduramžių miesto fragmente (įrengtos ekspozicijos 10-yje pastatų, kurie išsidėstę juvelyro, kalvio ir rago apdirbėjo sodybų

⁷⁹ ES struktūrinės paramos projektas „Naujų turizmo maršrutų sukūrimas Vilniaus, Trakų ir Kernavės turistinėse traukos vietovėse“, 2013-2015 m., projekto vykdytojas – Vilniaus miesto savivaldybės administracija, projekto kodas – VP3-1.3-ŪM-05-R-01-016.

kiemuose).

Objektai lankomi įrengtais gruntiniais pažintiniais pėsčiųjų takais, į visus piliakalnius įrengti mediniai laiptai, kur būtina – įrengti takai, tilteliai.

Pažymėtina, kad iki 2015 m. buvo planuota papildomai įrengti buvusio XIII–XIV a. Kernavės Kriveikiškio kapinyno archeologinės rekonstrukcijos ekspoziciją, skirtingų dangų pagalba žemės paviršiuje pažymint kapinyno ribas ir buvusių kapų vietas, bei pažymėti Kernavės, Kriveikiškio dvarvietės pastatų vietas. Šių veiklų įgyvendinimas, vadovaujantis archeologinių tyrimų duomenimis, nepažeidžiant kultūrinio sluoksnio, yra numatytas Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plane (Planavimo schemoje).

- b) *Rekreacinė veikla.* Nekontroliojamo lankytojų srauto patekimo zonoje įrengti rekreaciniai takai ir poilsiniai objektai: įrengtos atokvėpio aikštelės „Baltame kalne“, dvi atokvėpio aikštelės vakarinėje Rezervato dalyje, vienoje iš jų įrengta lauzavietė, atokvėpio aikštelė Rezervato rytinėje dalyje, pažintinio tako pabaigoje.
- c) *Informacinė sistema.* Prie takų ir įvažiuojamųjų kelių, vedančių į Rezervato teritoriją įrengti informaciniai standai apie kultūros paveldo objektus, pažintinių takų maršrutus, atokvėpio ir apžvalginių aikštelių vietas, taip pat Rezervato naudojimo ir lankymo taisykles. Prie kultūros paveldo objektų įrengti informaciniai standai ir informaciniai ženklai. Lankytojui Rezervato lankymo schema taip pat pateikiama Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato internetinėje svetainėje, suteikiama archeologinės vietovės muziejuje⁸⁰, informacijos centre ties įėjimu į Rezervato teritoriją.

Kernavės kultūrinio rezervato teritorijoje yra sukurtos sąlygos laisvam neįgaliųjų judėjimui užtikrinti:

- Įmanomas patekimas į visas Rezervato zonas (*išskyrus viršutines piliakalnių aikšteles. Kitų sprendinių įrengimas neįmanomas dėl archeologinės vietovės kultūrinio kraštovaizdžio apsaugos reikalavimų*).
- Maksimaliai sumažinti takų nuolydžiai (*kiek leidžia apsaugos reglamentai*).
- Įrengtos lygios ir neslidžios takų dangos (*smulkios frakcijos gruntiniai takai*).
- Įrengti neįgaliesiems pritaikyti biotualetai.

Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija pagrindinėms įstaigos funkcijoms vykdyti taip pat valdo nekilnojamąjį turtą: žemės sklypą (kultūrinio rezervato teritorija, 194,4 ha), administracijos ir muziejaus pastatą (3208,53 kv. m.), muziejinę ekspoziciją po atviru dangumi (190,82 kv. m.), sezoninių mokslinių tyrimų statinius (123,87 kv. m.), administracinės paskirties pastatą (įėjimo kontrolės paviljonas, 20,42 kv. m.), pagalbinių ūkio pastatus (99,22 kv. m.), išsinuomotas patalpas (sandėliavimo paskirties, festivalio rengimo rekvizitui saugoti, 450 kv. m.). Dalis šių patalpų yra pritaikytos lankymui, pažintinei ar mokslinei veiklai vykdyti, yra eksploatuojamos ir prižiūrimos Direkcijos pastangomis.

Bendrą Rezervato teritorijos lankymo infrastruktūrą taip pat papildė Baltojo kalno pažintinis takas, kuriame įrengtos poilsiavietės, atokvėpio vietos, apžvalgos aikštelė. Orientuotis take padeda informaciniai standai ir nuorodos. Takas prasideda Baltojo kalno poilsiavietėje, kurią galima pasiekti individualiu transportu, kuris gali būti šioje vietoje parkuojamas. Balto kalno takas – 2,6 km, yra lengvai praeinamas ir nesudėtingas.

⁸⁰ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/rezervato-planas/>, [2022-11-26].

Kernavėje bei miestelio apylinkėse yra teikiamos apgyvendinimo paslaugos (kaimo turizmo sodybos, konferencijų ir laisvalaikio centras), pramogų paslaugos (žemaitukų žirgų ūkis, taurių elnių ūkis ir kt.), veikia kitos meno ir kultūros įstaigos (galerijos, muziejai). Kernavės miestelyje taip pat yra vaikų darželis, paštas, Kernavės Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčia, biblioteka, kultūros namai, parduotuvė, amatų prekyvietės, kavinės, Kernavės girininkija, autoservisai.

2015 m. baigus įgyvendinti projektą „Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato viešosios turizmo infrastruktūros sukūrimas“⁸¹, kurio metu sutvarkyta iki tol buvusios infrastruktūros elementai, įrengti žiediniai pažintiniai takai, rekreacinės erdvės bei lauko ekspozicijos, Valstybiniame Kernavės kultūriniame rezervate buvo įgyvendinta subalansuota turizmo infrastruktūros sistema, užtikrinanti patogų ir nuolatinį lankytojų srautą (*Lentelė 5*). Lankytojų naudojimas Pasaulio paveldo vertybe tvarkomas, stebimi lankytojų srautai, vykdomi nuolatiniai Rezervato teritorijos ir joje esančių kultūros paveldo objektų tvarkybos, priežiūros ir sukurtos viešosios turizmo infrastruktūros palaikymo darbai. Esamas lankytojų skaičius neturi neigiamo poveikio objektų išskirtinei visuotinei vertei.

Lentelė 5. Bendri Rezervato lankytojų 2015–2022 m. statistiniai duomenys.

Metai	Lankytojų skaičius
2015	25 400
2016	114 000
2017	84 572
2018	99 000
2019	83 307
2020	86 000
2021	94 419
2022	99 000

V.7. Informacija apie Kernavės archeologinės vietovės sklaidos priemones

ICOMOS „Kultūros paveldo vietų interpretavimo ir pateikimo“ (Enamės) chartija⁸² apibrėžia tokius pagrindinius informacijos apie vietovę sklaidą principus (numatant ir atitinkamas technines priemones):

1 principas. Prieinamumas ir supratimas: interpretavimo ir pateikties programos turėtų palengvinti kultūros paveldo vietų bei vietovių fizinį ir intelektualinį prieinamumą visuomenei.

2 principas. Informacijos šaltiniai: interpretavimas ir pateiktis turėtų būti pagrįsti įrodymais, sukauptais taikant priimtus mokslinius bei akademinus metodus, taip pat pasisėmus iš gyvųjų kultūrinių tradicijų.

3 principas. Kontekstas ir apsuptis: kultūros paveldo vietų bei vietovių interpretavimas ir pateiktis turi būti susieti su platesniais šio paveldo socialiniais, kultūriniais, istoriniais bei gamtiniais kontekstais ir apsuptimis.

4 principas. Autentiškumas: kultūros paveldo vietų bei vietovių interpretavimas ir pateiktis privalo gerbti pamatinius autentiškumo principus Naros dokumento (1994 m.) dvasia.

5 principas. Tvarumas: kultūros paveldo vietos arba vietovės interpretavimo planas privalo būti jautrus jos gamtinei ir kultūrinei aplinkai, pagrindiniams savo tikslams priskirdamas ir socialinį, finansinį bei ekologinį tvarumą.

6 principas. Įsitrauktis: kultūros paveldo vietų bei vietovių interpretavimas ir pateiktis turi būti prasmingo paveldo profesionalų, bendruomenių-šeimininkų bei susijusių bendruomenių ir kitų suinteresuotųjų asmenų bendradarbiavimo rezultatas.

⁸¹ ES struktūrinės paramos projektas „Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato viešosios turizmo infrastruktūros sukūrimas“, 2012–2015 m., projekto vykdytojas – Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, projekto kodas – VP3-1.3-ŪM-02-V-02-011.

⁸² ICOMOS Ename Charter, 2008, [interaktyvus], in: <http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS Interpretation Charter ENG 04 10 08.pdf>, [2022-12-10].

7 principas. Mokslo tyrimai, profesinis išsimokslinimas ir vertinimas: tęstiniai moksliniai tyrimai, mokymas ir vertinimas yra esminiai kultūros paveldo vietos arba vietovės interpretavimo komponentai. Informacijos apie Kernavės archeologinę vietovę sklaidos priemonėms būdinga:

1. Prieinamumo ir supratimo užtikrinimas išsaugant autentiškumą, atsižvelgiant į kontekstą bei apsuptį. Specializuotas Kernavės archeologinės vietovės muziejus įkurtas 1989 m., jo ekspozicija atnaujinta 2012 m. Ekspozicijoje, kuri papildyta interaktyviomis technologijomis ir vizualizuotu vietovės pristatymu, pateikiama jos formavimosi ir apgyvendinimo raida, atskleidžiama Kernavės archeologinės vietovės reikšmė Pasaulio paveldo kontekste, pristatomas archeologų darbas (pirma salė). Kernavės priešistorei ir viduramžių epochai – nuo X–IX t-mečio pr. Kr. iki XIV a. pab. yra skirtos dvi salės. Išpūdingiausi archeologiniai radiniai perteikiami pasitelkiant čia gyvenusių bendruomenių kasdienybės, verslų ir amatų, laidojimo tradicijų kontekstus. Ekspozicijoje ir apgyvendinimo raida, atskleidžiama Kernavės archeologinės vietovės reikšmė Pasaulio paveldo kontekste, pristatomas archeologų darbas (pirma salė). Kernavės priešistorei ir viduramžių epochai – nuo X–IX t-mečio pr. Kr. iki XIV a. pab. yra skirtos dvi salės. Išpūdingiausi archeologiniai radiniai perteikiami pasitelkiant čia gyvenusių bendruomenių kasdienybės, verslų ir amatų, laidojimo tradicijų kontekstus. Ekspozicijoje ir apgyvendinimo raida, atskleidžiama Kernavės archeologinės vietovės reikšmė Pasaulio paveldo kontekste, pristatomas archeologų darbas (pirma salė). Kernavės priešistorei ir viduramžių epochai – nuo X–IX t-mečio pr. Kr. iki XIV a. pab. yra skirtos dvi salės. Išpūdingiausi archeologiniai radiniai perteikiami pasitelkiant čia gyvenusių bendruomenių kasdienybės, verslų ir amatų, laidojimo tradicijų kontekstus. Ekspozicijoje ir apgyvendinimo raida, atskleidžiama Kernavės archeologinės vietovės reikšmė Pasaulio paveldo kontekste, pristatomas archeologų darbas (pirma salė).

Minėta, kad Rezervato teritorijoje įrengta atitinkama infrastruktūra gausiems vietovės lankytojams (*plačiau žr. dalį V.6*). Siekiant vaizdžiau perteikti archeologinį paveldą, Rezervate įrengta muziejinė ekspozicija po atviru dangumi – pagal Pajautos slėnio archeologinių tyrimų duomenis, *ex situ* atkurtas XIII–XIV a. Žemutinio miesto fragmentas (viduramžių miesto gatvė ir trys amatininkų kiemai). 7–9 arų dydžio kiemuose atkurti rago ir tošies meistro, kalvio ir juvelyro gyvenamieji namai, ūkiniai pastatai, dirbtuvės. Archeologinių tyrimų duomenimis pagrįstas pastatų išsidėstymas, jų dydis, statybos technologija ir architektūrinės detalės. Ekspozicija lankytojams siūlo susipažinti su viduramžių gyvenimu, įvairiais verslais ir amatais, kasdienę viduramžių kernaviškių buitį reprezentuojančiomis archeologinių radinių kopijomis. *In situ* vizualizuotos archeologinių vertybių – Brūkšniuotosios keramikos archeologinės kultūros kapinyno (I tūkst. pr. Kr.), kelio-medgrindos (V a. po Kr.), senųjų Kernavės bažnyčių (XV–XVIII a.) – vietos⁸⁴.

Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija sudaro galimybes gidams įgyti Kernavės archeologinės vietovės gido leidimą, kuris suteikia teisę vesti ekskursijas Kernavės archeologinės vietovės muziejaus ekspozicijoje ir Rezervato teritorijoje. Mokymai gido akreditacijai gauti rengiami kasmet sausio-balandžio mėnesiais, kartą per mėnesį⁸⁵.

Informacija apie Kernavės archeologinės vietovės muziejaus rinkinius, virtualias parodas skelbiama Lietuvos integralioje muziejų informacinėje sistemoje LIMIS⁸⁶.

Viešąją komunikaciją Kernavės archeologinės vietovės muziejus vykdo per socialinius tinklus: „Facebook“ (5800 pamėgusiųjų), „Instagram“ (850 sekėjų), „Youtube“ (9400 sekėjų), o taip pat interneto svetainėje www.kernave.lt skelbiamos aktualiausios muziejaus naujienos (26906 lankytojų).

Lentelė 6. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus lankytojų skaičius.

Metai	Muziejaus lankytojų skaičius (be ekspozicijų po atviru dangumi)
2015	11670
2016	11397
2017	13278
2018	12172
2019	18450

⁸³ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/muziejus/>, [2022-12-10].

⁸⁴ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/valstybinis-kernaves-kulturinis-rezervatas/>, [2022-12-10].

⁸⁵ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/gidams/>, [2022-12-10].

⁸⁶ Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema, [interaktyvus], in: <https://www.limis.lt/>, [2022-12-10].

2020	7981
2021	11347
2022	14520

2. Moksliniai tyrimai, informacijos šaltinių pagrindimas moksliniais įrodymais. Kernavės archeologinės vietovės pateiktis (muziejaus ekspozicija, vertybių pristatymas *in situ* ir *ex situ*) pagrįsta ilgalaikiais sistemais moksliniais tyrimais, vykdomais nuo 1979 m. Nuslinkus rytiniam Mindaugo sosto piliakalnio šlaitui, buvo atlikti pirmieji profesionalūs archeologiniai tyrimai ir organizuota pirmoji Vilniaus universiteto archeologinė ekspedicija Kernavėje. Nuo tada Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentai, vadovaujami Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos ir Vilniaus universiteto archeologų, Kernavėje kasmet atlieka archeologinių tyrimų praktiką – sistemingai vykdomi Kernavės archeologinės vietovės tyrimo darbai⁸⁷. Minėtina, kad dar 1989 m., greta buvusios senosios Kernavės dvarvietės, planuota įrengti atitinkamą infrastruktūrą sezoninei mokslinių tyrimų bazei. Tuometinio Kultūros fondo užsakymu parengtas sezoninės mokslinių tyrimų bazės projektas buvo iš dalies įgyvendintas (pastatytuose nameliuose šiandien vienu metu gali būti apgyvendinta 20 asmenų). Ateityje numatoma atnaujinti esamą mokslinių tyrimų infrastruktūrą, o jos plėtra planuojama taip, kad būtų įveiklinta Kernavės dvarvietės teritorija, atvertos didesnės galimybės visuomenės informavimui apie atliekamus mokslinius tyrimus ir sudarytos sąlygos dalyvavimui Kernavės archeologinės vietovės pažinimo procese. Tyrimų metu sukauptais duomenimis parengta ne viena daktaro disertacija⁸⁸. Bendradarbiaujant su mokslo ir studijų institucijomis, vykdomi specializuoti moksliniai projektai: 2017–2019 m. vykdytas bendras Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto ir Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos mokslinių tyrimų projektas „Valstybingumo kraštovaizdis: Aplinkos transformavimas Lietuvos istorinėse sostinėse“, 2021–2024 m. kartu su Vilniaus universitetu vykdomas bendras mokslinių tyrimų projektas „Piliakalnių funkcinė raida – nuo įtvirtintos gyvenvietės iki kunigaikščio rezidencijos“⁸⁹ (žr. *Lentelę 7*).

Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijoje saugomos Kernavės archeologinės vietovės archeologinių tyrimų ataskaitos, informacija skelbiama kasmetiniame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“⁹⁰, taip tai pat pristatoma moksliniuose straipsniuose, mokslo ir sklaidos renginiuose Lietuvoje ir užsienyje. Naujausi mokslinių tyrimų duomenys visuomenei pristatomi tokiuose Direkcijos renginiuose kaip „Muziejų naktis“, tarptautinis eksperimentinės archeologijos festivalis „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje“, „Europos paveldo dienos“, „Europos archeologijos dienos“.

Mokslinių tyrimų duomenys ir kita informacija apie Kernavės archeologinę vietovę pristatoma laikinose⁹¹ ir virtualiose⁹² Direkcijos organizuojamose parodose, kitomis interaktyviomis priemonėmis⁹³, specializuotais leidiniais⁹⁴ ir informaciniais lankstinukais lietuvių, anglų ir lenkų kalbomis.

⁸⁷ Vėlius Gintautas, „Kernavės archeologinių tyrimų istorija“, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, 2017, p. 27–49.

⁸⁸ Pavyzdžiui, Vėlius Gintautas, *Kernavės miesto bendruomenė XIII–XIV amžiuje*, 2001; Vitkūnas Minvydas, *Kasdienis gyvenimas Pietryčių Lietuvoje XIII–XIV a. (archeologijos šaltinių duomenimis)*, 2006; Vengalis Rokas, *Rytų Lietuvos gyvenvietės I tūkstantmetyje po Kr.*, 2009.

⁸⁹ Finansuoja Lietuvos mokslo taryba, [interaktyvus], in: <https://spektras.lmt.lt/>, [2022-12-10].

⁹⁰ *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, [interaktyvus], in: <https://www.atl.lt/>, [2022-12-10].

⁹¹ *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija*, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/laikina-ekspozicija/>, [2022-12-10].

⁹² *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija*, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/virtualios-parodos/>, [2022-12-10].

⁹³ *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija*, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/muziejus-virtualiai/>, [2022-12-10].

⁹⁴ Pavyzdžiui, *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, sudarytojas Dovilė Baltramiejūnaitė, Justina Poškienė, Rokas Vengalis, Gintautas Vėlius, Kernavė: Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, 2017; *Kernavė istorinėse fotografijose*, sudarytojas Valdas Lučunas, Dalia Grigonienė, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, 2020; bendradarbiaudamas su Vilniaus universitetu, klubas „Pajauta“ leidžia mokslinį leidinį „*Eksperimentinė archeologija*“

Lentelė 7. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus rinkiniai, vietovės tyrimai ir jų sklaida.

Metai	Muziejaus rinkiniuose saugomų eksponatų skaičius	Restauruota ir konservuota muziejaus eksponatų	Suskaitmenintų kultūros paveldo objektų skaičius	Archeologinių tyrinėjimų ir sklaidos darbų skaičius (archeologiniai tyrimai, nedestrukciniai tyrimai, straipsniai, konferencijos)
2015	20959	196	74	3, 2, 2, 2
2016	21769	193	740	3, 2, 3, 2
2017	22326	414	176	3, 2, 7, 3
2018	24086	222	242	2, 2, 4, 1
2019	30034	306	359	5, 0, 5, 3
2020	35100	405	510	4, 0, 2, 2
2021	41361	423	1094	8, 0, 4, 3
2022	42439	355	1059	7, 1, 4, 3

3. Tvarumas ir įsitrauktis. Tarptautinis eksperimentinės archeologijos festivalis „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje“ – nuo 1999 metų organizuojamas tęstinis švietėjiškas renginys, pristatantis šalies ir kaimyninių kraštų istorinį-kultūrinį paveldą. Festivalį kasmet aplanko apie 20 tūkst. lankytojų iš visų Lietuvos regionų ir užsienio. Renginys pritraukia įvairaus amžiaus lankytojus, šeimas, skatina domėjimąsi krašto istorija, aktualizuoja dabarties ir praeities kartų ryšius, ugdo pilietiškumą, skatina tvarų gyvenimo būdą. Kernavės archeologinės vietovės ekspozicijoje po atviru dangumi organizuojami savaitgalio renginiai (šiltuoju metų laiku) ir edukaciniai užsiėmimai padeda „pasinerti“ į viduramžišką Kernavės gyvenimą ne tik festivalio metu⁹⁵.

Paminėtina, kad Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija nuo 2004 m. dalyvauja Tarptautinės eksperimentinės archeologijos organizacijos (EXARC)⁹⁶ veikloje. Dalyvaujama kasmetinėse šios organizacijos organizuojamose konferencijose, o 2018 m. suorganizuota bendra konferencija Kernavėje.

Kernavės archeologinės vietovės muziejaus edukacinės veiklos skirtos įvairaus amžiaus moksleiviams („Kaip žmonės senovėje gyveno“ – rekomenduojama ikimokyklinukams ir I–II klasės mokiniams; „Archeologija – nuo tyrimo iki eksperimento ir rekonstrukcijos“ – rekomenduojama V–VI klasės mokiniams; „Edukacinė ekskursija Kernavės archeologinės vietovės muziejuje“ – rekomenduojama VII–VIII klasės mokiniams; „Archainių indų gamyba“ – rekomenduojama I–XII klasės moksleiviams; „Viduramžių miestas“ (vyksta muziejinėje ekspozicijoje po atviru dangumi nuo gegužės 1 d. iki spalio 1 d.) – rekomenduojama II–IV klasės mokiniams). Taip pat organizuojamos virtualios edukacijos („Atrask Senąją Kernavę“ – rekomenduojama I–IV klasės mokiniams, „Lietuviškų ilgujų istorija“ – rekomenduojama I–IV klasės mokiniams; „Stiklo dirbiniai senojoje Kernavėje“ – rekomenduojama I–IV klasės mokiniams). Edukaciniai užsiėmimai taip pat adaptuoti vaikams ir suaugusiems su negalia: „Kartu paliekiame praeitį“ – turintiems regėjimo negalia; „Kelionė į Kernavės priešistorę“ – turintiems protinę negalią⁹⁷. Taip pat vestos teminės ekskursijos muziejinėse ekspozicijose ir Rezervato teritorijoje: „Ilgalaikio apgyvendinimo trukmės Kernavės archeologinės vietovės išskirtinė vertė“ ir „Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas – UNESCO Pasaulio paveldo objektas“ (2017–2018 m.) (žr. *Lentelę 8*).

(T. I – 2017 m., T. II – 2018 m., T. III – 2019 m.), kuriame pristatoma archeologinė medžiaga iš Kernavės archeologinės vietovės tyrimų.

⁹⁵ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/renginiu-archyvas/>, [2022-12-10].

⁹⁶ Tarptautinė eksperimentinės archeologijos organizacija EXARC, [interaktyvus], in: <https://exarc.net/about-us>, [2022-12-10].

⁹⁷ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/edukacija/>, [2022-12-10].

Valstybinio Kernavės rezervato direkcijos bendradarbiavimas su vietos bendruomenėmis ir instituciniais partneriais (pavyzdžiui, Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapija, Širvintų r. savivaldybės administracija, Ukmergės miškų urėdija ir kt.), taip pat kiti Kernavės archeologinėje vietovėje tradiciškai vykstantys renginiai – Rasos šventė, Rudens lygiadienio ir baltų vienybės diena, Valstybės dieną (Liepos 6 d.) tradiciškai giedama Tautiška giesmė – prisideda prie įtraukios Kernavės archeologinės vietovės pateikties.

Lentelė 8. Kernavės archeologinėje vietovėje surengtų edukacinių užsiėmimų ir užsakomųjų ekskursijų skaičius.

Metai	Surengtų edukacinių užsiėmimų skaičius	Užsakomųjų ekskursijų skaičius
2015	98	278
2016	126	272
2017	203	259
2018	180	236
2019	166	232
2020	171	96
2021	148	129
2022	214	141

IV. STIPRYBIŲ, SILPNYBIŲ, GALIMYBIŲ, GRĖSMIŲ ANALIZĖ

Siekiant įvertinti Kernavės archeologinės vietovės esamą valdymo situaciją bei geriau suprasti vertybės galimybes bei numatyti įvairių veiksnių poveikį jos IVV, pasitelktas strateginio planavimo metodas – SSGG analizė⁹⁸, kurios tikslas atlikti vertinimą, padėsiantį konstatuoti kryptis, į kurias reikėtų atsižvelgti rengiant Valdymo planą.

UNESCO vertybės analizė atlikta atsižvelgiant į vertybei aktualius 6 aspektus, kurie tiesiogiai susiję su UNESCO Pasaulio paveldo komiteto priimtais pagrindiniais strateginiais tikslais (vadinamais „5Cs“) Konvencijai įgyvendinti: Patikimumas, Išsaugojimas, Gebėjimų stiprinimas, Komunikacija ir Bendruomenių vaidmuo (angl. *Credibility, Conservation, Capacity-building, Communication and Communities*)⁹⁹.

Atsižvelgiant į Konvencijos strateginius tikslus, Įgyvendinimo gairių nuostatas ir siekiant integruoto požiūrio į vietovės IVV apsaugą, išskirtos tokios SSGG analizės sritys:

1. Apsauga;
2. Darnus vystymasis;
3. Komunikacija ir įtrauktis;
4. Moksliniai tyrimai;
5. Turizmas;
6. Gamtos vertybės ir klimato kaita.

VI.1. Apsauga

⁹⁸ Analizei naudoti pagrindiniai šaltiniai: Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos internetinėje svetainėje viešai skelbiama informacija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/>, [2022-12-10] ir ES struktūrinės paramos projektas „Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato viešosios turizmo infrastruktūros sukūrimas“, 2012–2015 m., projekto vykdytojas – Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, projekto kodas – VP3-1.3-ŪM-02-V-02-011.

⁹⁹ The "Five Cs" Strategic Objectives, UNESCO, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/convention/>, [2022-11-22].

Tinkamas teisinis kultūros paveldo (plačiąja prasme) reglamentavimas nacionaliniu lygiu ir efektyvus jos valdymas yra būtina UNESCO Pasaulio paveldo vertybių IVV išsaugojimo sąlyga¹⁰⁰.

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Kernavės archeologinės vietovės teisinė apsauga yra sistemiška ir ilgalaikė. • Rezervato valdymui, apsaugai ir priežiūrai užtikrinti įsteigta Direkcija. • Nuo 1985 m. atliekami vietovės tvarkybos ir priežiūros darbai. • Direkcijos struktūroje yra įsteigtas Kernavės archeologinės vietovės muziejus, kuris rūpinasi kilnojamųjų (muziejinių rinkinių) kultūros vertybių apsauga. • 2011 m. UNESCO vertybei suteikta sustiprinta apsauga ginkluoto konflikto metu. • Parengta ir patvirtinta Rezervato tvarkymo ir teritorijų planavimo dokumentacija. 	<ul style="list-style-type: none"> • UNESCO Pasaulio paveldo vertybių įstatyminio (ne)reglamentavimo trūkumai. • Nepakankamo UNESCO Pasaulio paveldo vertybių teisinio reglamentavimo ir per menko UNESCO Pasaulio paveldo vertybių apsaugos statuso nacionaliniame lygmenyje aktualumas Kernavės archeologinei vietai. • Nesutampančios UNESCO vertybės ir Registro vertybės teritorijų ribos. • Nepakankamas ir nesavalaikis mokslinių archeologinių tyrimų (rezultatų) ir paveldosaugos santykis: nepatiksinti UNESCO vertybėje (Rezervate), taip pat Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamųjų kultūros vertybių, registruotų Registre, apskaitos dokumentai, neinicijuojamos naujai atskleistų kultūros paveldo objektų įregistravimo į Registrą procedūros. • Nepakankamai pro-aktyvi UNESCO vertybės stebėseną, nulemta UNESCO vertybės (Rezervato) ir nekilnojamųjų kultūros vertybių (pagal statusą) skirtingų stebėsenos vykdytojų teisinio reglamentavimo, kompleksinio stebėsenos rezultatų apibendrinimo ir prognozavimo nebuvimo. • Nerealizuojamas ilgalaikis sisteminis tvarkybos darbų planas. • Reglamentuotas UNESCO vertybės apsaugos ginkluoto konflikto metu įgyvendinimas nacionaliniu mastu prieštarauja Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualiam apsaugos reglamentui ir neužtikrina UNESCO vertybės IVV išsaugojimo. • Riboti žmogiškieji ir finansiniai ištekliai UNESCO vertybės IVV išsaugojimui.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • UNESCO vertybėje / Rezervate, taip pat Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių 	<ul style="list-style-type: none"> • UNESCO vertybės ir Registro vertybės teritorijų neatitikimas, nekilnojamųjų kultūros vertybių statusų

¹⁰⁰ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 2021, p. 33, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/document/190976>, [2022-11-22].

<p>nekilnojamojo kultūros vertybių, registruotų Registre, apskaitos dokumentų patikslinimas, naujai atskleistų kultūros paveldo objektų įregistravimo į Registrą procedūrų inicijavimas.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Registro vertybės – Kernavės archeologinės vietovės (u. k. 37320) – paskelbimas valstybės saugoma. • Parengti nekilnojamojo ir kilnojamojo (muziejinių rinkinių) kultūros vertybių stebėsenos, užtikrinančios vieningą ir proaktyvią reakciją į kylančias grėsmes, tvarką. • Atnaujinti ar parengti naują ilgalaikį sisteminių Rezervato teritorijoje esančių vertybių tvarkymo darbų planą ir įvertinti jam reikiamų lėšų apimtį. 	<p>skirtumai programuoja skirtingas teises jų apsaugos prielaidas ir gali sukelti neigiamą poveikį IVV išsaugojimui.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ilgalaikio sisteminio Rezervato teritorijoje esančių vertybių tvarkymo darbų, pagrįstų atitinkamomis lėšomis, plano neįgyvendinimas dėl finansinių ir žmogiškųjų išteklių ribotumo nesudaro sąlygų proaktyviam greitam reagavimui į nuolat galinčias kilti gamtinio pobūdžio grėsmes IVV. • Pagrindinių dėmesį pagrįstai skiriant piliakalnių, kaip itin pažeidžiamų kultūros paveldo objektų, apsaugai, kyla grėsmė, kad, dėl ribotų išteklių, gali likti kompleksiskai neįvertinti kitų UNESCO vertybėje esančių vertybių (nekilnojamojo, kilnojamojo (muziejinių rinkinių), gamtos) išsaugojimo poreikiai.
---	---

VI.2. Darnus vystymasis

Pasaulio paveldo vertybė gali būti įvairiai naudojama, tačiau turi būti užtikrintas darnumo principas siekiant garantuoti bendruomenių socialinį, ekonominį vystymąsi ir tokiu būdu prisidėti prie suinteresuotų bendruomenių gyvenimo kokybės. Šalis ir jos partneriai turi užtikrinti, kad paveldo naudojimas ar bet koks kitas pokytis neturėtų neigiamos įtakos vertybės IVV¹⁰¹.

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Kernavės archeologinės vietovės ir joje esančių vertybių pritaikymas kuria socialinę ir ekonominę vertę įvairioms suinteresuotoms bendruomenėms. • Direkcija ir jos veikla vietos bendruomenei yra reikšminga socialiniu-ekonominiu ir kultūriniu požiūriais. • Patvirtinti planavimo dokumentai, kurie turi užtikrinti Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Įvairių suinteresuotų visuomenės grupių skirtingas supratimas apie Kernavės archeologinės vietovės IVV ir jos išsaugojimui taikomas priemones. • Nepakankamas dėmesys UNESCO vertybei savivaldos lygmenyje. • Neaiški Rezervato buferinėje zonoje esančių privačių žemės sklypų ir kitų nekilnojamojo daiktų vystymo strategija. • Neatnaujinti Rezervato ir buferinės apsaugos zonos planavimo dokumentai.
Galimybės	Grėsmės

¹⁰¹ *Managing Cultural World Heritage*, UNESCO, France, 2013, p. 23, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/document/125839>, [2022-11-30].

<ul style="list-style-type: none"> Galimybių studijos parengimas, kurioje būtų identifiukuoti visų suinteresuotų bendruomenių interesai, galintys daryti poveikį Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimui, ir kurioje būtų numatytos pagrindinės priemonės interesų derinimui ir bendruomenių gyvenimo kokybės gerinimui. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento ir Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plano (Planavimo schemas) tobulinimas (atnaujinimas). 	<ul style="list-style-type: none"> Nesubalansuotas privačių sodybų, esančių Rezervato buferinėje apsaugos zonoje, vystymas gali neigiamai paveikti UNESCO vertybės IVV. Nekoordinuotas naujų plėtros, atsinaujinančios energetikos projektų Rezervato buferinėje apsaugos zonoje vystymas, galintis pakenkti UNESCO vertybės IVV. Aukštų objektų (vėjo jėgainės, telekomunikacijų bokštai ir pan.) įrengimas už Rezervato buferinės apsaugos zonos ribų gali turėti neigiamą vizualinį poveikį išskirtiniam Kernavės archeologinės vietovės kraštovaizdžiui. Nepakankamas ir nesubalansuotas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytų vertybių teisinis reglamentavimas nacionaliniame lygmenyje.
--	---

VI.3. Komunikacija ir įtrauktis

Kultūros paveldo pristatymas, jo vertės perteikimas bei visų suinteresuotų šalių integravimas į planavimo procesus yra svarbūs Pasaulio paveldo konvencijos aspektai, kurie apima Pasaulio paveldo žinomumo didinimą, vietos gyventojų tapatinimosi su Pasaulio paveldo objektu skatinimą bei sklandų vietovės valdymą¹⁰².

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> Kernavės archeologinė vietovė pasižymi visuomenei svarbiomis kultūrinėmis vertėmis, kurios glūdi emociniuose visuomenės ryšiuose su vieta. UNESCO vertybės IVV komunikacija pasižymi pagrindinių ICOMOS Kultūros paveldo vietų interpretavimo ir pateikimo chartijoje (Enamės) nustatytų principų taikymu. Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikuojama įvairiomis priemonėmis ir renginiais, kurių metu įtraukiamos suinteresuotos šalys. Ekspozicija po atviru dangumi Rezervato teritorijoje ir Kernavės archeologinės vietovės muziejaus ekspozicija yra papildyta atitinkamomis edukacinėmis programomis įvairaus amžiaus moksleiviams ir specialių poreikių turinčioms 	<ul style="list-style-type: none"> Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikacijos planavimas ir įgyvendinimas yra labiau nukreiptas į vietovės žinomumo didinimą, nei vietos gyventojų tapatinimosi su šiuo Pasaulio paveldo objektu skatinimą bei sklandų UNESCO vertybės valdymą. Riboti žmogiškieji ir finansiniai ištekliai sąlygoja ribotą IVV interpretacijos ir pateikimo formų pasirinkimą, edukacinių veiklų pasirinkimą atsižvelgiant į galimas tikslines grupes. Stinga priemonių, kurios skatintų didesnę susijusių bendruomenių įtrauktį.

¹⁰² Ten pat, p. 82.

<p>auditorijoms ir kitomis veiklomis plačiam visuomeni.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sistemingi Kernavės archeologinės vietovės moksliniai tyrimai suteikia naujų duomenų UNESCO vertybės IVV komunikacijai ir prisideda prie naujų jos aktualizacijos galimybių. 	
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Kelti kvalifikaciją ir stiprinti Direkcijos darbuotojų kompetencijas Kernavės archeologinės vietovės IVV interpretavimo ir pateikimo srityje. • Plėsti bendradarbiavimą su užsienio partneriais, suinteresuotomis grupėmis ir bendruomenėmis siekiant pasiūlyti naujų Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikacijos būdų, priemonių ir temų. • Įvairiapusiškesnis kasmet vykstančių archeologinių tyrimų ir naujų mokslinių duomenų perteikimas siekiant aktualizuoti naujus Kernavės IVV aspektus. • Sukauptos patirties panaudojimas kuriant suinteresuotų šalių integravimo į planavimo procesus sistemą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nuolatinio dėmesio Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikacijai, pagrįstai naujausių mokslinių tyrimų duomenimis, stoka ir (ar) nuolat plėtojamos tos pačios temos ilgalaikėje perspektyvoje gali formuoti vienpusį Kernavės archeologinės vietovės IVV supratimą, taip pat skatinti tik tam tikrų grupių įtrauktį, paskatinti vietinės ar plačiosios visuomenės abejingumą vietovės atžvilgiu. • Galimybių suinteresuotoms šalims įsitraukti į planavimo procesus, taip pat aiškios suinteresuotų šalių teisių ir pareigų apibrėžties nebuvimas ilgalaikėje perspektyvoje gali skatinti suinteresuotų šalių (grupių) atskirtį, skirtingą (konfliktišką) Kernavės archeologinės vietovės IVV supratimą. • Veiklų sezoniškumas (pernelyg didelis disbalansas) gali sąlygoti Kernavės archeologinės vietovės valdymo sunkumus, riziką dėl tinkamos kokybės užtikrinimo • Vietovės pristatymas virtualioje erdvėje, taip pat sudėtingų techninių priemonių pasitelkimas reikalauja nuolatinio dėmesio ir ženklių išteklių (žmogiškųjų ir finansinių) jų atnaujinimui, taip pat ir kokybiškai komunikacijai užsienio auditorijai (pavyzdžiui, Kernavės archeologinės vietovės tinklapyje).

VI.4. Moksliniai tyrimai

Moksliniai tyrimai yra ir bus esminis kultūros paveldo pažinimo bei patikimumo pagrindas¹⁰³.

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Kernavės archeologinė vietovė sistemškai tyrinėjama, stebima ir prižiūrima nuo 1979 m. 	<ul style="list-style-type: none"> • Trūksta ilgamečių mokslinių tyrimų rezultatų sistemiško pristatymo.

¹⁰³ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 2021, p. 82, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/document/190976>, [2022-11-22].

<ul style="list-style-type: none"> ● Bendradarbiaujama su mokslo ir studijų institucijomis. ● Vykdomi tarpdisciplininiai moksliniai projektai, vyksta tyrimų duomenų sklaida mokslininkams, paveldosaugos ir muziejų sektoriaus specialistams, plačiai visuomenei. ● Mokslinių tyrimų duomenys ir kita informacija pristatoma nuolatinėje ekspozicijoje, laikinose ir virtualiose parodose, įvairiomis interaktyviomis priemonėmis, specializuotais leidiniais ir informaciniais lankstinukais lietuvių, anglų, lenkų kalbomis, kt. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Ribotos finansavimo galimybės, priklausomumas nuo projektinio finansavimo. ● Palyginti menkas dėmesys istorinio, architektūrinio kultūros paveldo, taip pat gamtos paveldo moksliniams tyrimams. ● Kernavės archeologinės vietovės muziejaus ekspozicijos atnaujinimas reikalauja didelių investicijų.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> ● Aktyviau komunikuoti ir nuolat atnaujinti mokslinių tyrimų rezultatus Kernavės archeologinės vietovės tinklapyje Lietuvos ir užsienio auditorijoms, išplėsti sukurta Kernavės archeologiniams tyrimams skirtą parodą į nedidelį duomenų portalą (https://tyrimai.kernave.lt/). ● Parengti sistemišką mokslinių tyrimų rezultatų pristatymą Lietuvos ir užsienio auditorijoms, publikuoti įvairaus pobūdžio šaltinius, kurie aktualūs Kernavės archeologinės vietovės pažinimui. ● Skatinti bendradarbiavimą su mokslo ir studijų institucijomis Lietuvoje ir užsienyje siekiant mokslinių tyrimų kokybės, jų rezultatų sklaidos, kompleksinių tyrimų metodų taikymo galimybių plėtros (prisidedant prie Kernavės archeologinės vietovės IVV aktualizavimo). ● Plėsti mokslinių tyrimų tematikas (pavyzdžiui, apimant naujuosius laikus, aktualizuojant šio laikotarpio Kernavės istoriją, kt.), galinčias aktualizuoti Kernavės archeologinės vietovės IVV, prisidėti prie jos pažinimo, supratimo ir išsaugojimo. ● Aktyviau pasitelkti naujausius mokslinių tyrimų duomenis Kernavės archeologinės vietovės komunikacijoje ir edukacinėse veiklose. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Galimas „atotrūkis“ tarp naujausių mokslinių duomenų ir viešosios komunikacijos ilgalaikėje perspektyvoje gali formuoti skirtingą Kernavės archeologinės vietovės IVV sampratą, ir tai gali paveikti sklandų vertybės valdymą. ● Naujų mokslinių tyrimų duomenų pateiktis, Kernavės archeologinės vietovės interpretacijai skirtos infrastruktūros atnaujinimas aktualus vietovės muziejui ir Rezervato teritorijai – dabartinė infrastruktūra neleidžia nuolatos peržiūrėti ir (arba) plėsti jos turinį. ● Mokslinių tyrimų dėmens Direkcijos struktūroje silpnėjimas – pernelyg didelis priklausomumas nuo išorės finansinių šaltinių ir kitų išorės faktorių, ilgalaikėje perspektyvoje gali sąlygoti sisteminių tyrimų, naujų metodų taikymo stagnaciją, kokybės kritimą. Tai gali sąlygoti galimą neigiamą poveikį Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimui.

VI.5. Turizmas

Siekiant ilgalaikio UNESCO vertybės išsaugojimo, būtina užtikrinti darnų jos lankymą ir turizmo infrastruktūros vystymą, teikiantį naudą vietos bendruomenėms ir kokybišką patirtį lankytojams¹⁰⁴.

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> ● Didelis kultūrinis, rekreacinis, istorinis Kernavės archeologinė vietovės potencialas, palanki vietovės lokalizacija. ● Kernavės archeologinė vietovė yra palanki kultūrinės, edukacinės, mokslinės, pažintinės veiklos erdvė. ● Europoje juntamas natūralių arba mažai pakeistų gamtinių teritorijų trūkumas, todėl Kernavės autentiškas kraštovaizdis turi potencialias perspektyvas tapti patraukliu ir unikaliu turizmo traukos centru. ● Kernavė yra įtraukta į turizmo leidinius, dalį regioninių maršrutų. ● Kernavė archeologinės vietovės lankymas yra nemokamas ir neribojamas laike. ● Sukurta turizmo infrastruktūra didžia dalimi pritaikyta neįgaliesiems. ● Kernavėje bei miestelio apylinkėse yra teikiamos apgyvendinimo, pramogų paslaugos, veikia kitos meno ir kultūros įstaigos. ● Esamas lankytojų skaičius neturi neigiamo poveikio Kernavės archeologinės vietovės IVV. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Silpnai išplėtotas turizmo paslaugų sektorius rajone, todėl istorinė Lietuvos sostinė Kernavė lyginant su kitomis istorinėmis sostinėmis, lankoma negausiai. Širvintų rajone nėra turizmo informacijos centro. ● Sezoniškumas daro didelę įtaką Kernavės archeologinės vietovės lankytojų srautams. ● Kernavės miestelyje itin silpnai išplėtotas turizmo infrastruktūra, nėra pakankamai apgyvendinimo vietų, fiksuojamas kempingo poreikis. ● Plečiant pramoginių, aktyvaus poilsio paslaugų spektrą, būtina atsižvelgti į Kernavės archeologinės vietovės apsaugos reikalavimus. ● Ribotas susisiekimas viešuoju transportu.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> ● Didelių objekto gamtinių ir kultūrinių resursų kompleksiškas pritaikymas turizmo reikmėms įtakotų kultūrinio ir pažintinio turizmo plėtrą. ● Didesnis atvykstančių turistų skaičius sudarytų prielaidas ekonominiam regiono vystymuisi, jaunimo užimtumui, darbo vietų kūrimuisi. ● Kernavės archeologinėje vietovėje organizuojami švietėjiški gyvosios 	<ul style="list-style-type: none"> ● Dėl nepakankamo finansavimo, nėra galimybės įrengti kultūriniam ir pažintiniam turizmui saugomose teritorijose būtinų lankytojų srautų kontrolės komponentų, todėl kyla grėsmė Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimui. ● Neplėtojama turizmo infrastruktūra ir paslaugų pasiūla nemažins objekto lankymo sezoniškumo.

¹⁰⁴ UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/tourism/>, [2022-11-22].

<p>archeologijos renginiai liudija didelį visuomenės susidomėjimą jais, todėl numatomų organizuoti tokio pobūdžio renginių įvairovę skatintų pažintinį turizmą.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kernavė, žinoma kaip tradicinių, senųjų amatų, istorinio ir archeologinio paveldo puoselėtoja, gali tapti savitu ir reikšmingu Lietuvos istoriją reprezentuojančiu traukos centru. 	<ul style="list-style-type: none"> • Neplėtojant turizmo sektoriaus, šalia išplėtotą infrastruktūrą turinčių Vilniaus ir Trakų, Kernavė liks periferine istorinių Lietuvos sostinių maršruto zona. • Neišnaudojami kultūriniai, istoriniai, gamtiniai resursai neigiamai atsilieps Kernavės archeologinės vietovės IVV sklaidai, taip pat bendram šalies įvaizdžio formavimui.
--	--

VI.6. Gamtos vertybės ir klimato kaita

Pasaulio paveldo vertybės visada bus paveiktos gamtos bei klimato kaitos. Norint tinkamai išsaugoti UNESCO vertybės IVV, reikia suprasti šį poveikį ir veiksmingai į juos reaguoti¹⁰⁵.

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Nėra didelių stichinių nelaimių, kurios gali turėti sisteminės neigiamos įtakos vertybei, tikimybės. • Įsteigtas Rezervatas turėjo įtakos ekosistemos regeneracijai. • Rezervate įsteigtos Europinės svarbos saugomos teritorijos. • Kernavės apylinkių vietovė yra Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ dalis. • Natūrali gamtinė aplinka, turtinga augmenija prisideda prie pozityvios lankytojų patirties. • Rezervato valdymui, apsaugai ir tvarkymui užtikrinti įsteigta Direkcija. 	<ul style="list-style-type: none"> • Trūksta žmogiškųjų ir finansinių išteklių. • Atliekami darbai yra labiau reaktyvaus, nei proaktyvaus pobūdžio. • Nevienareikšmiškas visuomenės, valstybės institucijų požiūris į klimato kaitos procesus.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Išnaudoti Direkcijos struktūrą ir sukaupią patirtį ilgalaikei klimato kaitos sukeltų pokyčių stebėsenai, vertinimui, prognozavimui. • Rezervate įsteigti kompetencijų centrą (kultūros paveldo ir gamtos vertybių tyrimų, tvarkymo ir priežiūros darbų inovatyvioms metodikoms, susijusioms su klimato kaitos sukeltais procesais, kurti ir taikyti), skiriant atitinkamus žmogiškuosius ir finansinius išteklius. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dėl klimato kaitos procesų pavasario potvyniai ar besniegės žiemos, smarkios vasaros liūtys, karščio pliūpsniai ir netikėtos šalčio bangos ateityje vis dažniau provokuos tokius procesus, kaip šlaitų erozija, gruntinio vandens lygio kitimas ir panašius (stiprės neigiamas kritulių ir vandens srautų poveikis šlaitams ir reljefui, senkant gruntiniam vandeniui gali kilti grėsmė archeologinio sluoksnio nykimui, kt.).

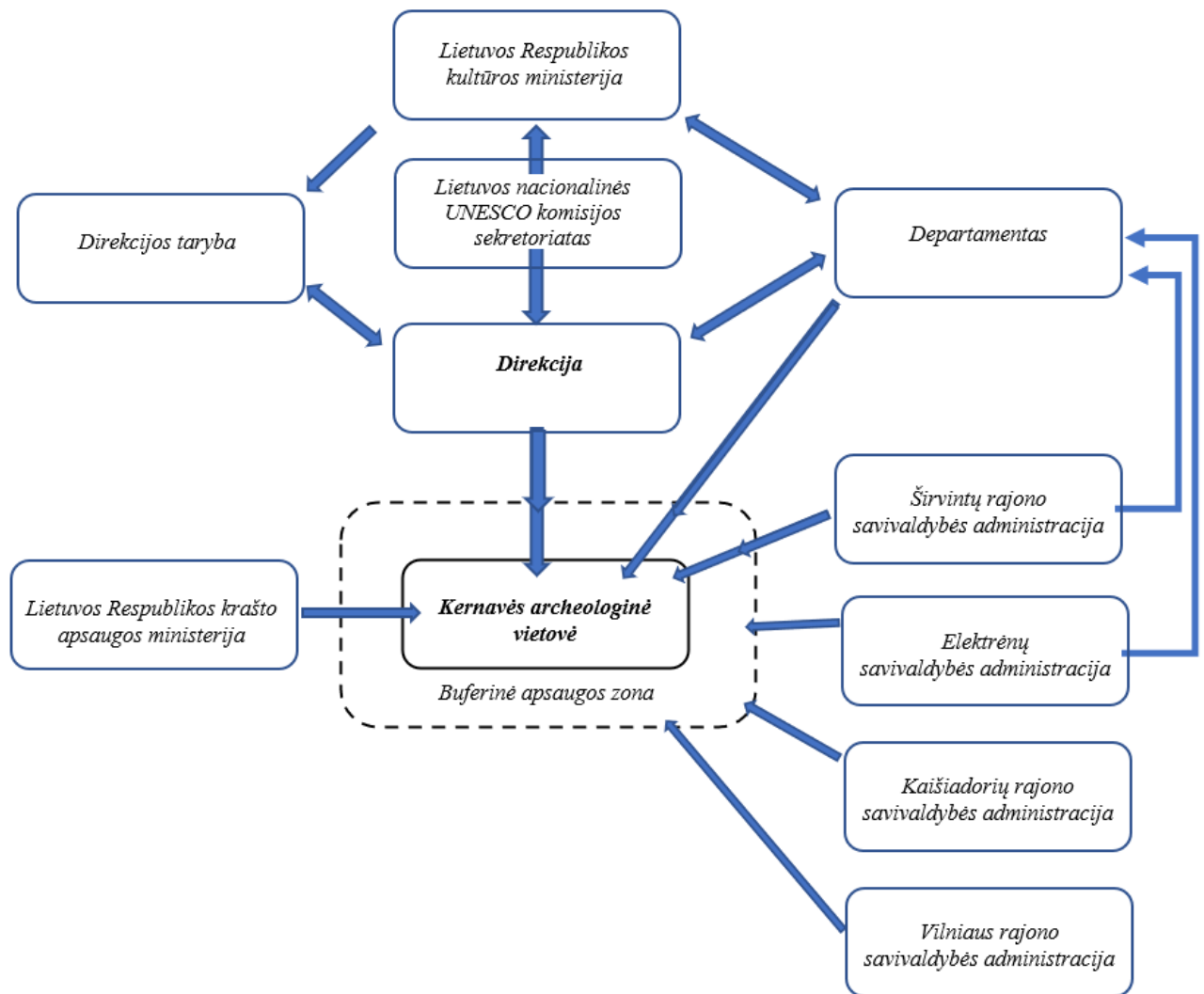
¹⁰⁵ *Managing Cultural World Heritage*, UNESCO, Paris, 2013, p. 34, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/document/125839>, [2022-11-30].

	<ul style="list-style-type: none"> • Invazinių augalų plitimas gali daryti neigiamą poveikį saugomoms gamtinėms teritorijoms ir bendriesiems gamtiniams procesams. • Sudėtingos ir ilgai truncančios administracinės procedūros, ribotos lėšos neleidžia operatyviai imtis ekstremalių gamtinių procesų minimizavimo, kompleksinių tyrimų, avarinės būklės likvidavimo ir tvarkybos darbų atlikimo. • Nereguliuojamos upinių bebrų (<i>Castor fiber</i>) ir šernų (<i>Sus scrofa</i>) populiacijos gali daryti neigiamą poveikį gamtinėms ir nekilnojamųjų kultūros vertybių teritorijoms.
--	---

V. KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS VALDYMO SISTEMA (SCHEMA)

V.1. Glausta informacija apie teisinį vietos valdytojų ir susijusių institucijų statusą, jų atsakomybes, valdymo procesus

Kernavės archeologinės vietovės valdymo sistemos dalyviai detaliai aprašyti dalyse V.4, V.5. institucijos ir jų tarpusavio sąsajos su Kernavės archeologinės vietovės valdymo kontekste schema pateikta *Pav. 5:*

Pav. 5. *Institucijų tarpusavio santykis ir kompetencijos Kernavės archeologinės vietovės ir (ar) buferinės apsaugos zonos atžvilgiu.*

V.2. Valdymo sistemos aprašymas, Vietos valdytojas ir jo atliekamos funkcijos

Rezervato apsauga ir racionaliu jo naudojimu rūpinasi, visą veiklą organizuoja Direkcija, kurią įsteigė ir kurios nuostatus tvirtina Lietuvos Respublikos kultūros ministerija¹⁰⁶.

Direkcijai vadovauja direktorius, kurį įstatymų nustatyta tvarka priima į pareigas ir atleidžia iš pareigų Lietuvos Respublikos kultūros ministras.

Direkcijos veikla organizuojama vadovaujantis Lietuvos Respublikos kultūros ministro patvirtintu metiniu veiklos planu.

Rezervate sudaroma taryba – patariamoji direktoriaus institucija, kurios sudėtį ir darbo reglamentą Direkcijos direktoriaus teikimu tvirtina Lietuvos Respublikos kultūros ministras.

Direkcija, kaip viešojo administravimo įstaiga, užtikrindama nustatytų uždavinių įgyvendinimą:

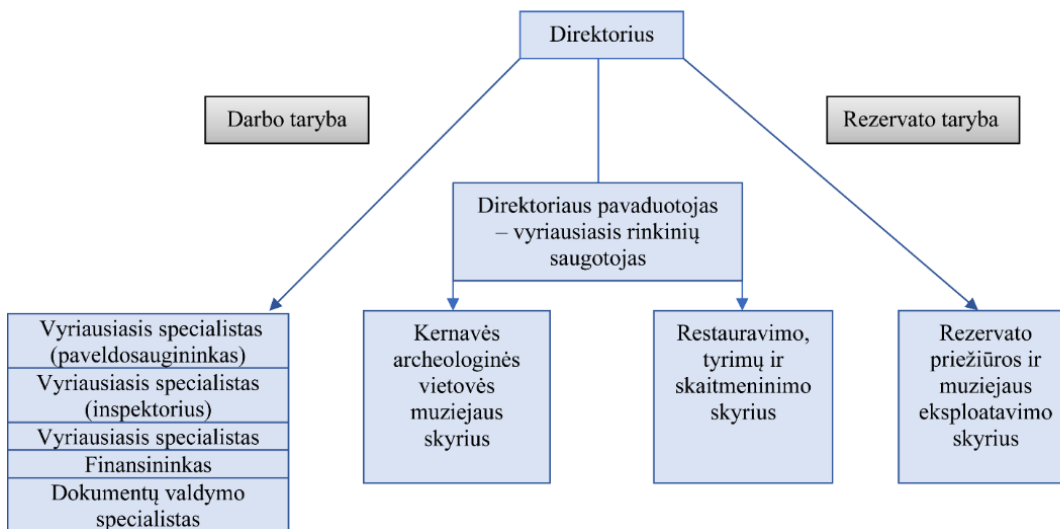
- organizuoja muziejinę veiklą ir archeologinius mokslo tyrimus,

¹⁰⁶ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/nuostatai/>, [2022-12-10].

- teisės aktų nustatyta tvarka teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei ar jos įgaliotoms institucijoms pasiūlymus dėl žemės, miško, vandenių, kultūros paveldo objektų (vertybių) ir infrastruktūros objektų naudojimo,
- Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka kontroliuoja fizinių ir juridinių asmenų ūkinę ir rekreacinę veiklą kultūrinio rezervato ir jo buferinės apsaugos zonos teritorijose,
- teikia ieškinius dėl šių nuostatų, teritorijos ir buferinės apsaugos zonos naudojimo pažeidimų,
- vykdo užsakovo funkcijas rengiant kultūrinio rezervato teritorijos ir jo buferinės apsaugos zonos, kultūros paveldo ir gamtos objektų apsaugos, infrastruktūros planavimo, tvarkymo ir plėtros dokumentus,
- teisės aktų nustatyta tvarka teikia juos tvirtinti, turi kitas Direkcijos nuostatų nustatytas teises ir pareigas.

Direkcija ir jos direktorius, būdami atsakingi už UNESCO Pasaulio paveldo vertybės valdymą, iš esmės atlieka UNESCO vertybės valdytojo funkcijas¹⁰⁷.

VALSTYBINIO KERNAVĖS KULTŪRINIO REZERVATO DIREKCIJOS STRUKTŪROS SCHEMA

Pav. 6. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos struktūros schema.

Įgyvendinat pavestas funkcijas siekiama esamo Direkcijos personalo veiklos efektyvumo. Direkcijos darbuotojų (didžiausias leistinas pareigybių skaičius) skaičius nedidėjo, o 2015–2020 m. sumažėjo 2 pareigybėmis (33 pareigybės – 2015 m., 31 pareigybė – 2020 m.). Siekiant veiklos efektyvumo, peržiūrima Direkcijos struktūra ir pareigybių aprašymai, mažinant vadovaujančių darbuotojų bei didinant specialiąsias funkcijas atliekančių darbuotojų skaičių (*Lentelė 9*). Nors Direkcijos struktūra atitinka tokio pobūdžio institucijoms keliamus reikalavimus, tačiau vertinant Rezervato teritorijos dydį, atliekamų funkcijų kompleksiskumą ir įvairovę, konstatuotina, kad specialiąsias funkcijas atliekančių darbuotojų skaičius yra nepakankamas.

Lentelė 9. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos pareigybių ir skyrių funkcijų apibūdinimas.

¹⁰⁷ Ten pat.

Skyrių, pareigų pavadinimas	Pareigybių sk.	Pareigybės lygis	Pagrindinės funkcijos
I ADMINISTRACIJA			
Direktorius	1	valstybės tarnautojas*	Direktorius organizuoja Direkcijos veiklą ir atsako už ją, užtikrina, kad būtų įgyvendinami Direkcijos tikslai ir vykdomos nustatytos funkcijos; organizuoja ir kontroliuoja Direkcijos veiklos plano rengimą ir jo įgyvendinimą; užtikrina neformalaus švietimo ir ugdymo programų Direkcijos muziejuje įgyvendinimą; inicijuoja Direkcijos dalyvavimą valstybinėse ir tarptautinėse programose; organizuoja Direkcijos, kaip UNESCO pasaulio paveldo objektą administruojančios institucijos, dalyvavimą tarptautinių organizacijų ir asociacijų veikloje; vykdo kitas teisės aktais nustatytas funkcijas bei kultūros ministro pavedimus.
Direktoriaus pavaduotojas – vyriausiasis fondų saugotojas	1	A2 *	Pareigybė skirta organizuoti Kernavės archeologinės vietovės muziejaus rinkinių apsaugą, apskaitą ir jų saugojimą, eksponatų konservavimą bei restauravimą, rūpintis rinkinių apskaitos dokumentų tvarkymu ir saugojimu. Koordinuoja, muziejaus skyriaus ir Restauravimo, tyrimų ir skaitmeninimo skyrių veiklą Taip pat pavaduoja Direkcijos direktorių jam nesant.
Vyriausiasis specialistas (paveldosaugininkas)	1	valstybės tarnautojas **	Specialiausias, viešojo administravimo, funkcijas įgyvendinanti pareigybė, atsakinga už paveldosaugos priemonių taikymą, specialiųjų sąlygų fiziniams ir juridiniams asmenims, rengiantiems teritorijų planavimo ar kitus dokumentus ir projektus, išdavimą.
Vyriausiasis specialistas (inspektorius)	1	valstybės tarnautojas **	Specialiausias, viešojo administravimo, funkcijas įgyvendinanti pareigybė, atsakinga už aplinkosaugos priemonių taikymą, Rezervato lankymo ir naudojimo taisyklių laikosi priežiūrą, specialiųjų sąlygų fiziniams ir juridiniams asmenims, rengiantiems teritorijų planavimo ar kitus dokumentus ir projektus, išdavimą.
Vyriausiasis specialistas	1	A2	Bendrasias funkcijas užtikrinanti pareigybė, atsakinga už viešuosius pirkimus, turto valdymą, darbų ir gaisrinę saugą, duomenų apsaugą ir bendrasias funkcijas kt.
Finansininkas	1	B	Bendrasias funkcijas užtikrinanti pareigybė, atsakinga už finansų ir vidaus kontrolę, buhalterinę apskaitą.
Dokumentų valdymo specialistas	1	C	Bendrasias funkcijas užtikrinanti pareigybė, atsakinga už dokumento ir personalo valdymo funkcijas.
Iš viso:	7		
II KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS MUZIEJAUS SKYRIUS			
Skyriaus vedėjas	1	A2	Skyrius organizuoja muziejinį darbą ir veikia kaip Direkcijos struktūrinis padalinys; Muziejinio skyriaus veiklos tikslas – eksponuoti Kernavės kultūros paveldo objektų kompleksą su muziejine ekspozicija po atviru dangumi, organizuoti jo ir Kernavės archeologinės vietovės lankymą bei vykdyti muziejinę veiklą – saugoti, ir eksponuoti muziejinius rinkinius, taip pat kurti sąlygas plėtoti pažintinį kultūrinį turizmą; Skyriaus darbuotojai: organizuoja muziejinę veiklą archeologinės vietovės muziejaus patalpose ir Rezervato teritorijoje; kartu su kitais Direkcijos struktūriniais padaliniais ir darbuotojais rengia temines ekspozicijas bei parodas Muziejaus patalpose ir Rezervato teritorijoje, nuolat atnaujiną ekspozicijas; organizuoja Rezervato lankymą bei lankytojų aptarnavimą, rengia temines ir specializuotas ekskursijas po muziejinę ekspozicijas ir archeologinių tyrimų vietas; rengia bendradarbiavimo sutartis su turizmo
Muziejaus rinkinio saugotojas	1	A2	
Ekskursijų vadovas	1	A2	
Ekspozicijų konsultantas (kasininkas)	1	C	
Kultūrinių veiklų organizatorius	1	A2	
Edukacinių ir kultūrinių veiklų koordinatorius	1	A2	
Edukacinių ir kultūrinių veiklų organizatorius	1	A2	
Komunikacijos ir renginių organizatorius	1	A2	

Skyrių, pareigų pavadinimas	Pareigybių sk.	Pareigybės lygis	Pagrindinės funkcijos
Iš viso:	8		agentūromis ir užtikrina jų vykdymą; užtikrina informacijos apie Direkciją ir muziejų sklaidą šalyje ir užsienyje: ruošia reklaminio pobūdžio informaciją, publikacijas, pranešimus spaudai, organizuoja spaudos konferencijas, prižiūri Direkcijos tinklapius ir nuolat atnaujina juose pateikiamą informaciją; organizuoja ir kartu su kitais Direkcijos struktūriniais padaliniais įgyvendina kultūrinius renginius, seminarus, konferencijas Rezervate; dalyvauja valstybinėse ir tarptautinėse muziejinėse programose; dalyvauja Direkcijos leidybinėje veikloje; organizuoja Direkcijos leidybinę veiklą, atlieka leidybinės bei reklaminės produkcijos apipavidalinimo darbus.
III RESTAURAVIMO, TYRIMŲ IR SKAITMENINIMO SKYRIUS			Skyriaus veiklos tikslas – vykdyti Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje esančių archeologinių ir istorinių vertybių nuolatinį mokslinį tyrimus, kaupti, konservuoti ir restauruoti muziejinius rinkinius, kurie sudaromi nuolatinio archeologinių tyrimų medžiagos pagrindu; Skyriaus darbuotojai: rengia ir įgyvendina ilgalaikius ir metinius Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje esančių archeologijos ir istorijos paveldo objektų mokslinių tyrimų planus ir projektus; planuoja ir nustatyta tvarka vykdo archeologinius ir kitus mokslinius tyrimus; rengia archeologinių tyrimų ataskaitas; organizuoja Konservavimo ir restauravimo laboratorijos darbą; archeologinių mokslinių tiriamųjų ekspedicijų metu atlieka pirminio restauravimo ir fiksacinius darbus; vykdo archeologinių tyrimų ir kitų muziejinių eksponatų skaitmeninimą, atlieka, archeologinių tyrimų ataskaitų ir fotonegatyvų inventorinimo darbus; tvarko ir teikia tyrimų fotofiksacinę medžiagą fotoarchyvai.
Skyriaus vedėjas	1	A2	
Tyrėjas – archeologas	2	A2	
Muziejinių vertybių restauratorius	2	A2	
Fotografas – skaitmenintojas	1	A2	
Muziejininkas – skaitmenintojas	1	A2	
Iš viso:	7		
IV REZERVATO PRIEŽIŪROS IR MUZIEJAUS EKSPLOATAVIMO SKYRIUS			Skyriaus veiklos tikslas – vykdyti Rezervato tvarkymo ir priežiūros darbus, palaikant jo autentiškumą; Skyriaus darbuotojai: įgyvendina ilgalaikes Rezervato tvarkymo ir pritaikymo lankytojų poreikiams priemones; vykdo nuolatinį Rezervato teritorijos priežiūros darbus: šiukšlių surinkimo, šienavimo, gerbūvio elementų įrengimo ir remonto, sanitarinį menkaverčių krūmų bei medžių kirtimo ir kt.; pagal patvirtintus projektus įrengia ir pritaiko rezervato teritoriją lankymui bei renginių organizavimui; vykdo Rezervate organizuojamų renginių, konferencijų, seminarų ūkinį aprūpinimą; vykdo Rezervate organizuojamų archeologinių mokslinių tyrimų ūkinį aprūpinimą; vykdo įstaigos pastatų, statinių, patalpų eksploatavimo, inžinerinių ir apsaugos sistemų perkamų paslaugų priežiūros bei nesudėtingus einamojo remonto darbus.
Skyriaus vedėjas	1	B	
Ūkinės veiklos specialistas	1	C	
Darbininkas	5	C	
Patalpų ir aplinkos prižiūrėtojas	2	D	
Iš viso:	9		
Iš viso pareigybių:	31		

* teisės aktų tvarka koeficientų dydžius nustato Lietuvos Respublikos kultūros ministras;

** valstybės tarnautojų pareiginių algų koeficientai nustatomi ir keičiami Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka.

V.3. Plano vykdymo priežiūros funkcijos

Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. liepos 7 d. įsakymu Nr. ĮV-603 „Dėl Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupės

sudarymo“¹⁰⁸, Rezervato tarybos sudėties pagrindu buvo sudaryta Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupė, į kurios sudėtį įeina vietovės valdymu suinteresuotų institucijų (Direkcijos, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos, Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, Departamento, Lietuvos archeologijos draugijos, Širvintų rajono savivaldybės administracijos ir jos Architektūros ir kraštotvarkos planavimo skyriaus, Valstybinės kultūros paveldo komisijos, Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos, Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapijos, vietos bendruomenės) atstovai.

Priežiūros grupei pavesta atlikti Valdymo plano rengimo priežiūrą, formuluoti ir teikti išvadas Direkcijai dėl Valdymo plano rengimo eigos, konsultuoti Direkciją su vertybės valdymu susijusiais klausimais, teikti siūlymus Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai ir Direkcijai dėl strateginių ir teisinių pokyčių, susijusių su Vertybės valdymu. Priežiūros grupė prireikus gali pasitelkti ekspertus, kitų valstybės institucijų, įstaigų ir vietos bendruomenių (asociacijų) atstovus.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. liepos 7 d. įsakymas Nr. ĮV-603 „Dėl Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupės sudarymo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/140637e0fde611ec8fa7d02a65c371ad>, [2022-12-10].

Priedų sąrašas

- Priedas 1.** Oficialus Retrospektyvinis Kernavės archeologinės vietovės (Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato) išskirtinės visuotinės vertės aprašas (lietuvių kalba).
- Priedas 2.** Priešistoriniai ir viduramžių Kernavės archeologiniai objektai (sudarė Rokas Vengalis).
- Priedas 3.** Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ dalies Kernavėje planas.
- Priedas 4.** Nekilnojamųjų kultūros vertybių Rezervato teritorijoje ir buferinėje apsaugos zonoje paplitimas.
- Priedas 5.** Nekilnojamųjų kultūros vertybių (NKV), esančių Rezervato teritorijoje ir buferinėje apsaugos zonoje, sąrašas ir aprašymai.
- Priedas 6.** Reglamento schema I, Reglamento schema II.